

DOSSIER: METEOROLOGIA DE LA Cerdanya

VISTA DE LA CERDANYA. FOTO: FRANCESC ESTEBAN

Grup de Recerca
de Cerdanya

IDAPA

Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
*Institut entath Desvolopament
e era Promocion deth Naut Pirenèu e Aran*

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Sóc la Cerdanya, Camps i Muntanya. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 06 La nació del Pirineu. Guillem Sendred
PÀG. 10 A les telúries: La necessària divulgació. Enric Quílez i Castro
PÀG. 11 Ciència Ficció: Chocky / John Wyndham. Enric Quílez i Castro
PÀG. 12 Poesia: Jacint Verdaguer.
PÀG. 13 La República Independent de la Cerdanya (1936-1937). Hilari Raguer
PÀG. 15 PÀGINES LITERÀRIES PIRINENQUES / Fa temps / De quan pujavem a cerdanya amb esquís...
Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 24 La xarxa de senders de Cerdanya. Manel Figuera Abadal
PÀG. 29 Fabra encara avui*. Joan Bastardas
PÀG. 32 Vigència de Pompeu Fabra. Jordi Mir
PÀG. 36 Les pintures murals romàniques del Conflent. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 39 Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya. Albert de Montjuïc
PÀG. 40 Serra d'Or: 700 números, i (60 anys). Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 44 La circulació de llibres clandestins durant el franquisme. Jordi Cornellà-Detrell
PÀG. 51 Sismicitat a la Cerdanya. Josep Batlló i Janira Irizarry
PÀG. 55 Sobre el dilema entre justícia i seguretat. Bernat Palacín
PÀG. 57 Infraestructures oblidades. Guillem Lluch Torres
PÀG. 58 L'ordre europea de detenció de Carles Puigdemont. Miquel Llimona
PÀG. 61 733 anys de moneda catalana. Àlex Rubio i Quintana
PÀG. 62 Les històries que no moren mai. Jaume Piguiellem
PÀG. 63 Tallem el ritme. Alfons Mills

DOSSIER: LA METEOROLOGIA A Cerdanya

- PÀG. 66** El temps cerdà en els segles XVII i XVIII: meteorologia en l'obra de Jean Sarrète.
Núria Casamitjana Cucurella
PÀG. 71 Trets climàtics de la Cerdanya. Albert de Gràcia
PÀG. 73 "La Cerdanya, una comarca tocada per la meteorologia". Josep Ramon Miró
PÀG. 76 Dades climàtiques de la Cerdanya: el fons de l'observatori meteorològic de Puigcerdà.
Erola Simon Lleixà

"El Grup de Recerca de Cerdanya no es responsabilitza ni comparteix necessàriament les opinions expressades pels autors dels articles".

EDITORIAL

Arribem al número 22 de la revista digital Querol. En aquest número trobareu una gran varietat d'articles, així com un dossier, dedicat a la Meteorologia de la Cerdanya.

Als articles d'opinió, entre d'altres temes, trobareu alguns que parlen de l'actualitat política més rabiosa.

Volem deixar clar que la revista Querol no és una revista de caràcter polític ni partidista, però donades les greus circumstàncies en què ens veiem immersos, hem volgut deixar constància de l'opinió d'una bona part de la ciutadania sobre la situació actual.

Altrament, també volem destacar la pèrdua del nostre company i amic Oriol Mercadal, col·laborador d'aquesta revista, corrector ortogràfic i Vicepresident Primer del Grup de Recerca de Cerdanya. Li dedica-

rem el Dossier del proper número de la revista Querol. Et trobem molt a faltar.

AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro
Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas
Correcció ortogràfica: Enric Quílez i Castro
Maquetació: Anna Solans. www.creativadisseny.cat
Internet: Gael Piguiellem i Boladeras

COL·LABORADORS HABITUALS

Albert Grau, Miquel Llimona, Guillem Lluch i Torres, Alfons Mills i Munt, Alfred Pérez-Bastardas, Gael Piguiellem i Boladeras, Jaume Piguiellem Pérez de Rozas, Enric Quílez i Castro, Marc Forga, Jordi Llaudó, Jordi Palomino, Àlex Rubio Quintana i Bernat Palacín.

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

Sóc la CERDANYA, CAMPS i MUNTANYA

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (*)

Ja tenim aquí la fi de l'hivern. Ha costat una mica d'arribar, d'instal·lar-se i de creure que ara li tocava a ell de donar-nos aquell canvi que poc a poc acostuma a prodigar. Jo, com recordareu, em deia *Cerdanya Prats i Llibres*, quan érem a l'estiu, i ara m'he canviat a *Camps i Muntanya*, doncs m'he transformat per l'estació. I quina calor que fa encara de dia, i com és de fresca les nits cerdanes. Com de gust dóna banyar-se a les rieres i als llacs d'alta muntanya a l'estiu, fruit d'aquell blau intens del cel i de la fredor de l'aigua dels cimals, després d'un hivern on la qualitat de la neu i la intensitat dels gruixos ha estat extraordinari.

Nevades intenses corresponen aigua abundant, potser massa torrencial. L'abundància de neu, ens recorda la dita: "*any de neu, any de Déu*". És clar, que el desgel és sempre ben vist. Però l'arribada de l'estiu també ens sorprèn per massa d'hora o potser massa tard. Aquest any no es compleixen els esquemes que tenim gravats en la nostra diagnosi meteorològica.

Corregim, doncs, perquè el canvi del clima, és sempre imprevisible i no es fa mai sobtadament, sinó a poc a poc amb alts i baixos; aquesta Cerdanya ho té apamat des de fa mil·lennis, de quan les glaceres llauraven les valls i els rius deixaven un solc on hi han nascut els boscos de ribera. I d'un desglaç que propiciava en l'època del miocè, un gran llac que enfonsant-se fa milions d'anys, ens ha deixat aquesta cubeta plana on el groc dels blats i del froment, matisen amb els seus colors, si els sabem llegir, els mesos de l'estiada, contrastant sempre amb el viu vermell de les roselles.

Vet aquí doncs, com arriba plenament el temps del canvi en una Cerdanya que es preocupa per saber com poden afectar els problemes institucionals dins les relacions entre Catalunya i Espanya; aquest pot ser també un temps per pensar, per explicar com es veu la Cerdanya, en quina mesura l'Enclavament de Llivia, terra cerdana rodejada de terra cerdana, hi és present i amb quina intensitat. Tots fa pensar que cal repensar la Cerdanya, i això és d'interès general, no solament dels estudiosos, sinó també dels escriptors, dels polítics, dels pagesos i ramaders, dels que la visiten i dels que de fet no se'n preocupen, però que de cop la

descobreixen com un País del Pirineu, a tocar d'Andorra, també País dels Pirineus, i a prop del País de Foix, a l'altra banda del Pimorent, i de tots els països pirinencs que tenim a prop, com les comarques del Capcir i el Conflent, i el Vallespir i el Rosselló, units tots ells pel Canigó.

Ens preocupa però, el vessant turístic, ja que li ve donat pel paisatge i el patrimoni, pel clima i l'indret, i per tota la gastronomia que es pot degustar, però amb la recomanació que compreu també els productes cerdanes, els formatges fets artesanalment i els llibres que parlen de la Cerdanya, No es poden menjar però es poden paladejar sempre i duren tota la vostra estada cerdana.

Tot plegat fruit d'iniciatives d'aquest país cerdà que té dues fronteres, o potser tres, i un munt de muntanyes que el rodegen, mentre que el riu Segre ha conformat la plana. Un cas en tots sentits molt poc comú en els Pirineus.

Però si ens mirem amb ull atent aquest paisatge cultural cerdà hi descobrirem un munt de possibilitats que li donen identitat pròpia, que el poden estimular i enriquir, a mesura que es pugui conscienciar que és un territori ple d'atractius. Ho havien assenyalat fa molts anys, Pau Vila, Josep Mª Guilerà, Emmanuel Brousse, i tants d'altres, quan el Tren Groc de l'altra banda ja feia quinze anys que funcionava; vet aquí un exemple que la Baixa Cerdanya no va saber aprofitar, perquè ara tindríem un via que enllaçaria tota la Cerdanya i faria del ferrocarril un turisme modern, no pas per la velocitat, sinó per la bellesa i tranquil·litat del trajecte, ensenyant aquest petit país com el que és, un tros del Pirineu Català, amb fronteres inclosa.

I quan diem Camps, el meu primer cognom, no us penseu pas que és un genèric qualsevol, Camps és un gran cognom que té moltes variants a través de la Cerdanya; n'hi ha de cereals, de blat de moro, d'herba de diverses variants, de simple farratge o de prat de dall, de cultiu de vinya (molt poc encara), de variants d'hortalisses, de sègol, etc. I també volem dir els prats que a la plana és a on cultivats donen el farratge per al bestiar, i els pagesos han deixat aquests camps dins

d'una retícula rodejada de verns i pollancres, amb petits canals d'aigua que fan créixer l'herba i permet que fer-hi dues dallades l'any. Aquesta retícula forma part de la cultura ancestral cerdana i cal que es mantingui malgrat els nous assentament en forma de pleta i urbanització moderna, que desfà l'entramat antic dels camps que la pagesia cultivava. El resultat final és molt desigual i no deixa marge per a millores.

I de les muntanyes, que tenim i no veiem, que hi pugem i no contemplem, queden allà a on són... fins que algú ens diu, heu fet el cim del Moixeró?, no, no-més n'hem passat pel túnel, el del Cadí, i anem corrent tot deixant-nos el més important. La Muntanya del meu nom és ancestral, i va lligat als boscs, a la foresta

antiga i la que ens queda; ens cal passejar-nos-hi amb tranquil·litat, gaudint-ne del silenci del vent entre els avets i de la salut que es fa dins del bosc, com una sauna, o un recés espiritual. Per això, jo sóc tan sana i vull traspasar aquestes experiències als humans. A veure si ens entenem i podem viure amb pau i tranquil·litat, o el que és el mateix, compartir aquest espai de camps i muntanya amb respecte i sostenibilitat. La salut ens ho demana, la vista ens ho agraeix, l'oïda ens ho recomana, i la serenor i la tranquil·litat ens ho aconsella. Provem-ho?

**Alfred Pérez-Bastardas, ha publicat La Cerdanya, Quadern de notes, Cerdanya, cap a on vas? i Frontals d'altar romànics de la Cerdanya.*

La Nació del Pirineu

GUILLEM SENDRED

*Camí del Soldats - Coll de l'Estany Pudo.
Foto: Joana Bastardas Llabot*

Parlar dels Pirineus no és pas fàcil, per això crec d'interès obrir aquest número de Querol amb un petit assaig per tal que, des d'aquest intent, d'altres estudiosos i molt més entesos hi diguessin la seva. Avui aquest petit comentari podria servir d'introducció, sempre tenint present que és més un punt de partença que no pas un donar criteris històrics, és més un deixar anar un sentiment que no pas obrir un debat historiogràfic, sobretot per una persona poc entesa en aquests temps medievals.

I fou Joan Maragall qui identificava el muntanyam pirinenc com la columna vertebral d'una gran nació, convertida en l'eix troncal-axial dels petits països que pengen d'ella. Aquesta és una visió del territori ben diferent des de l'òptica del paisatge que lliga i no pas des de la perspectiva geopolítica estrictament catalana. La proposta maragalliana entronca amb una visió de les comarques pirinenques que ens transporta als segles VIII-X-XII i ens obliga a mirar la serralada com un encadenat muntanyenc que lliga i no separa, que aglutina i enforteix tots els territoris sempre centrats en aquest Pirineu i les seves valls adjacents, normalment perpendiculars a l'imponent i majestuós Aneto i els seus companys de carena.

Així podem dir que la Nació Pirinenca és en certa

manera una nació de petits països que tenen entre ells una columna comuna que els dona identitat i cultura, història i estructura, geogràficament i en el seu moment políticament una unificació estratègica, que serà al llarg dels segles l'origen de vives nacions plenes de sentit muntanyenc, perquè provenen d'aquest lligam radical que és el Pirineu.

Les identitats pirinenques, la cultura del Pirineu, els punts de vista dels pobles muntanyencs es van anar fent lligats a la serralada central i entre ells a les valls i planes, tot configurant un potencial que durant molts segles va guardar les essències pàtries; aquestes cultures i identitats que esdevenen símbols dels que en segles passats eren un territori de conglomerats de pobles que volien mantenir lligams entre ells. A través de la història moderna aquests processos han variat i canviat la forma i percepció dels territoris. Abans tot era com un conglomerat; ara podem identificar diversos països que cada un d'ells és lligat a diversos Estats moderns encara que geogràficament vinguin d'un eix central. Tenim doncs, el país d'Andorra, el país de Foix, les valls aragoneses lligades pels mercats, el país del Bearn, el de la Cerdanya, les marques de l'Urgell i de la Ribagorça, el país de l'Aran, etc. Però hi ha encara una reivindicació històrica d'unitat del Pirineu, de

cultura pirinenca que engloba les de cadascun d'aquest territoris, i una certa nostàlgia d'un passat que no tornarà, però que en podem donar fe a través de molts trets sociològics, idiomàtics, de costums, de folklore, patrimonials, jurídics i geogràfics.

Tot aquest patrimoni històric ha de ser contemplat com una cultura ancestral que reivindicuem i estimem, que té sentit de pàtria ancestral per tal que els pobles pirinencs no trenquin la seva memòria en mil pedaços, i recordin les bases històriques dels grans comtats pirinencs que van ser un fenomen que ens ha portat a les nacions actuals. I la mateixa Marca Hispànica volia ser una nació de països pirinencs per defensar-se de la dispersió i de la pressió àrabs que havien dominat pràcticament la península Ibèrica. Per això, tot independitzat del poder franc, els visigòtics i hispans van resoldre una part dels seus problemes establint-se a la muntanya on van fer un punt de partida de la seva llibertat, cada cop més independent dels poders francs i musulmà.

Aquests processos van comportar un auge de població, i com diu Pierre Bonnassie, "la muntanya pirinenca, el segle X, no era tan sols superpoblada, era saturada", amb un creixement econòmic i urbà molt considerable, que a la vegada va fer proliferar els intercanvis amb els territoris del sud sota control musulmà, mentre proliferaven les grans famílies lligades a monestirs i castells, que controlen el territori. Encara no podem parlar d'un sistema feudal, tot i que algunes investigacions avancen aquest procés amb un parell de centúries. Hi ha continuïtat de clans familiars que controlen totes les valls, que fan pactes, que estenen el seu poder. Igualment, no s'esvaeix encara la percepció del perill del "gegant musulmà" del sud. Tot depèn de l'esforç de la rompuda de terres, de la instal·lació de pagesos i de torres terminals, de la reconquesta de valls i planes. Si continua aquest procés

amb auge, l'equilibri de poders en el territori d'on es parteix es manté, en canvi si s'atura i va a batzegades com en els territoris mediterranis a partir del Pirineu gascó i gòtic, l'equilibri allà es trencarà i aleshores cal tornar a començar.

Per això podem pensar que vers l'any 1000 la Catalunya no era pas feudal i els seus habitants eren homes lliures en aquest sentit. Potser d'aquí en naixerà la convicció que tots aquells territoris de l'alta muntanya podrien deslliurar-se del poder franc i anar fent un pas més tot governant-se ells a través de les famílies de tronc visigòtic i hispà, arrencant en cada moment quotes d'independència i llibertat. O si voleu quotes de poder econòmic. Com doncs no creure que la gran muntanya catalana i pirinenca no ha estat mil anys enrere el ferment del nou país que s'anava construint a partir de reconquerir els territoris en mans musulmanes. Un fenomen que es donava a tot el conjunt pirinenc, amb identitat i amb consciència de pertinença.

I és Maragall que en descriu detalls en el seu vers *Glosa* premiat als Jocs Florals de Barcelona el 1904, que el mestre Pedrell harmonitzà per ser cantada precisament en la inauguració del Palau de la Música Catalana, l'any 1908, amb la presència de l'alcalde de Barcelona Albert Bastardas i Sampere. *Glosa* sembla que fou escrita a Cauterets i és inspirada en una cançó del país gascó, que és cantada com a himne oficial de la Val d'Aran i també del Bearn, i de tota l'Occitània, en versions de llenguatge de cada encontrada, reconeguda com a *Se canta* o *Aquelas montanhas* i a l'Aran *Montanhas araneses*:

*Aquelles muntanyes – que tan altes són
em priven de veure- mos amors on són.
Aquelles muntanyes – que s'abaixaran
i les amoretes – que pareixeran.*

És el seu punt de vista, la seva visió a llarg termini

d'una Nació Pirinenca de molts caps i molts braços, potser d'un sol cor. Un Pirene renaixent de la crema, que per sobre de tot valora l'eix que uneix i no separa ni divideix. Es tracta d'una germandat de valls i planes, que per a ell són l'essència natural de la Nació Pirinenca, d'un sentiment d'unitat natural que abasta totes les terres que miren als cims i esdevenen fonts de la mateixa història; i per lligar-ho intercala algunes estrofes de la cançó tradicional gascona. I això ho escriu Maragall:

Jo no sé com, pro un vent de profecia
corre sobre eixos monts d'ací i d'allà; jo no sé quan,
pro vindrà un dia que el Pirineu regnarà!
Vosaltres els del mar cap a Baiona,
vosaltres els de Pau i d'Argelers,
vosaltres de Tolosa i de Narbona
i los del bell parlar provençalès;
i tu, Aragó més alt, i tu, Navarra;
oh! catalans que a l'altre mar sou junts,
alceu els ulls al mur que ara ens separa:
s'acosta el dia que serem tots uns...

I es pot llegir el reflex d'aquell miratge pirinenc amb una història llegendària, que fa que Maragall reivindi qui la trajectòria d'un corrent nacional pirinenc, capaç d'agermanar malgrat els cims, les llengües i les valls.

Pareixerà l'Amor — damunt la cordillera,
los raigs resplendiran en la blavor,
i la que fou barrera
serà el trono reial de la unió.
Nostra parla suau, que s'acolora
als mil reflectes de nostres valls semblants,
d'uns amb altres es prou entenedora:
tots ens obrim els braços — quan ens diem germans.
Tots davallem de la mateixa alçada,
tots bevem l'aigua de les mateixes neus,
nostres cançons tenen igual tonada,
i nostres crits desperten — idèntics tornaveus.
De mar a mar només hi ha uns Pirineus.
Jo hi tinc l'amor i és ell el qui m'inspira.
Donzelles i fadrins ja m'entendran:
un jorn cremà el Pirene — en fabulosa pira,
i si ara un cor aimant — és la nova guspira,
d'un nou incendi els cims s'abrandaran!
«Aquelles muntanyes — que tan altes són,

me priven de veure — mos amors on són».

I és Josep M. Guilera qui destaca que Joan Maragall avançant-se als temps, als historiadors, als excursionistes, “posseï una intuïció conjunta de totes aquelles terres i valls que senyoregen més que no dominen els Pirineus” i queda expressat en aquests versos, que avui es canten com a himne pirinenc. Nosaltres no voldríem però cantar-les si no és en la seva llengua original i així sonen en gascó:

*Aquéres moutines
qui tà haütes soun
m'empêchen dé bède
mas amous aún soun.
Si sabi les bède
ou las rencountra
passéri l'ayguette
chéns pöu dem'néga.*

Però Maragall ho expressà també en un article publicat al Diari de Barcelona, arran de la presentació d'una balada musical presentada al Gran Teatre del Liceu el 2 de gener de 1902, composta per Felip Pedrell i lletra de Víctor Balaguer; escrit en castellà el va titular, -segons explica Josep M. Guilera en el llibre *Unitat històrica del Pirineu- El Nacionalismo de los Pirineos*, expressant conceptes com aquests:

¡La nación pirineica! Quien haya recorrido más o menos la cordillera por lo ancho y por lo largo, del lado de acá y del lado de allá, cerca del Mediterráneo y cerca del Cantábrico, desde los picos solitarios y sus nieves hasta los llanos fértiles y sus alegres poblaciones habrá entrevisto, bajo las modalidades de los rasgos fisionómicos y de los trajes pintorescos, a un tipo de gentes que sólo acertará a llamar pirineico; bajo las diversas tradiciones y maneras, un conjunto de de mentalidad social y e costumbres pirenaicas; bajo el hermoso matizado de cien dialectos un lenguaje pirenaico dentro del cual pueden entenderse el pastor del Puigmal con el del Vignemale y el de la Maladeta, y estos con el ganadero bearnés y el obrero de Toulouse, y con los de nuestra Cerdaña y hasta los provenzales, de llanos a llanos y de mar a mar con las altas cumbres en medio.

Y al que esto observe, la gran cordillera le aparecerá entonces, no como un muro que separa, sino como un tronco nacional que une... y que diferencia.

Una nacionalidad pirenaica... ¿quién sabe?

No ens podem enganyar, el Maragall de *Glosa*, s'havia llegit i estudiat el *Canigó* de Verdaguer, tot superant les llegendes i les tradicions, les històries antigues i les velles evocacions, per centrar-se en una descripció geogràfica i també de les llengües parlades en recòndits indrets del muntanyam per explicar l'impuls renovat de la força que representa el territori i reivindicar un nou equilibri estratègic que doni al Pirineu la grandesa perduda a través dels segles. Per això, la reivindicació de la Nació pirinenca no ens és estrany actualment, fins i tot ens agrada, ens possibilita com una regió més d'una Europa unida, i podria ser una de les múltiples regions modernes que s'esbossen en un llunyà sentit de fraternitat entorn del gran arbre caigut, que és com Verdaguer descriu el Pirineu.

Els nascuts al Pirineu, podeu entendre potser millor que ningú, la descripció de Maragall i copsar com la muntanya uneix com a pirinencs molt més que llurs països d'origen; per això aquesta és també una nova visió que s'ha de meditar.

I és Josep M. Guilerà que el 1963 publica un article als *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita* (nº 14-15, pàg. 77-92), on parla dels tractats de Pau del segle XVI al Pirineu, malgrat les disputes i guerres entre les monarquies francesa i espanyola que es disputaven extensos territoris pirinencs per delimitar les respectives fronteres. Aquests tractats anomenats de "Lies et Passaries" a França, de "Patzaries" a Catalunya i de "Facierias" a l'Aragó, o com a "Cartas de Patz" en termes generals. I és que vers el 1300 els pirinencs tenien consciència que pertanyien a una sola terra o a un sol país, que era el Pirineu i calia resoldre els problemes derivats de la seva adscripció com si fossin un Estat, una Nació. Per això es reunien i concretaven signant pactes que feien del massís un territori segur i lligat a les arrels de les tradicions seculars per mantenir

acords antics econòmics i fronterers.

Guilerà esmenta a més com H. Cavaillès "valora la importancia de estos convenios y afirma que *por más de dos siglos, Los Pirineos encontraron el medio de constituirse en un estado, en una suerte de de confederación al estilo de los cantones suizos, interpuesto entre Francia y España, y aprovechando exclusivamente a los valles contratantes*. I Guilerà hi afegeix que "el Pirineo quedó autónomo, espontáneo y previsor de las guerras que se preparaban y que seguían surgiendo entre las dos coronas. No fue un estado tapón puesto allí por alguna de las dos potencias soberanas, para servir a particulares designios. Los valles -segueix Guilerà- quieren permanecer neutrales y lo consiguen casi siempre".

Si bé aquests acords foren pactats a la zona central del Pirineu, també arribaren a la Vall d'Àneu i se'n va fer ressò en Joaquim Morelló, farmacèutic d'Esterri que les va publicar en el Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya : *Privilegis i Franquícies de la Vall d'Àneu*, publicats el 1904.

No es troben en canvi a la Cerdanya on probablement no calien per la seva original geografia, ja que aquest darrer document esmenta els acords amb els *frontalers*, paraula catalana que identifica les comunitats pirinenques de davant o frontals, i Cerdanya pràcticament no tenia frontalers, o si més no necessitava uns acords semblants. El Tractat dels Pirineus en fou un altre impediment.

Vistes del Port de Tavascan a l'esquerra i Coll de Certascan a la dreta

Fotos: Joana Bastardas LLabot

Fotos: Joana Bastardas LLabot

A les telúries: La necessària divulgació

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

En el món de la investigació en aquest país està molt poc estesa la idea que, a part d'investigar, després cal divulgar allò sobre el que s'investiga. Fins i tot, quan de vegades es realitza aquesta divulgació, es procura d'amortitzar-la econòmicament (o sigui, cobrant).

Em sembla una actitud del tot respectable. Una persona que investiga sobre nanotecnologia o sobre el Pirineu medieval, a part de cobrar un sou com a becari, professor o investigador, pot voler cobrar les conferències que realitza. Res a dir.

Però em sembla una actitud un pèl limitada. D'una banda, la investigació, molts cops, es paga amb diners públics. Per tant, un cert retorn hi hauria d'haver cap a la societat, especialment quan es tracta d'investigació bàsica, o sigui, no enfocada directament a l'obtenció d'un guany.

Altrament, quan els polítics assignen els pressupostos per a la investigació, també han de considerar l'interès social que té aquella matèria sobre la que es demanen diners per investigar. Si l'investigador ha di-

vulgat la seva feina, serà molt més senzill obtenir fons per al seu treball.

Així doncs, tant si ho considerem com un retorn, com si ho considerem com una estratègia, la divulgació hauria de ser una prioritat entre la classe investigadora, i no una molèstia a estalviar-se.

Pensem que la societat, ja de per si, no es preocupa gaire pel que fan els investigadors. Cal portar la investigació a un àmbit que sigui comprensible per a la major part del públic. Quan això no es fa o es fa amb poc interès, llavors les conseqüències són clares: la societat perd l'interès en la ciència o en la història o en qualsevol altra matèria d'investigació i abracen tot tipus de disbarats pseudocientífics o pseudohistòrics sense volta ni solta.

I és llavors quan els investigadors mínimament seriosos es tiren dels cabells i malparlen contra aquests "invasors" poc respectuosos, quan bona part de la culpa la tenen ells mateixos que han deixat desatès el terreny que altres oportunistes han ocupat tan ràpidament.

Ciència Ficció

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

CHOCKY / JOHN WYNDHAM

CHOCKY (1979)

ED. MINOTAURO

PÁGS. 190 · 2010

Parece mentira que una novela de 190 páginas pueda explicar de cabo a rabo una historia interesante y autoconclusa hoy día. Pero es que, claro, **Chocky**, del británico John Wyndham fue escrita en el 1979. Hoy día, estas novelas ya no se estilan. Hoy es rara la novela que no llega a las 500 páginas y tiene montones de personajes y de tramas y subtramas.

A mí, en cambio, me gustan más estas historias simples, con pocos personajes bien tratados que expliquen una historia más o menos lineal, sin grandes complicaciones ni mayores pretensiones. Debe ser que soy de otra época. Y que conste que ello no me impide disfrutar de las novelas corales o de las novelas río, que pueden ser muy interesantes, también.

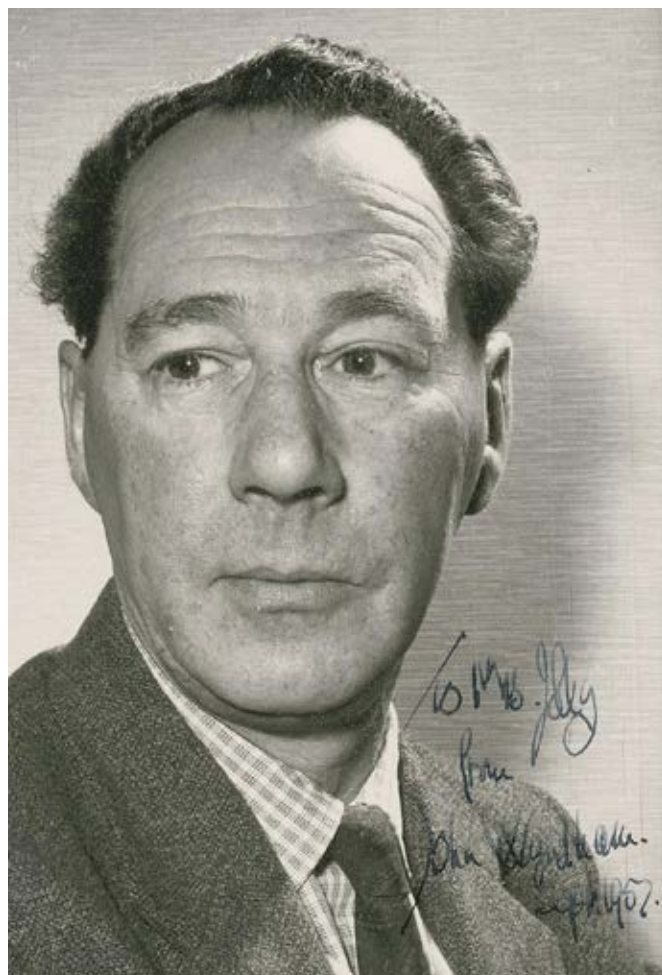
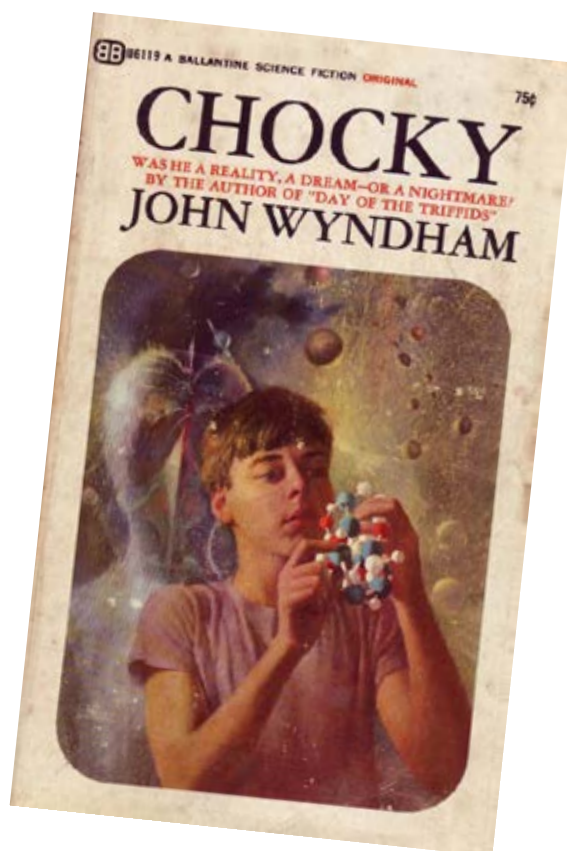
Chocky narra la historia de un supuesto amigo imaginario que habita en la mente del protagonista, un chico de once años. Pronto empezamos a sospechar que lo que habita en su mente es algo más que un amigo imaginario, aunque no es hasta cerca del final cuando descubrimos la verdadera naturaleza del ente, aunque ya lo sospechábamos desde bastante antes.

Chocky es una historia sencilla, con pocos personajes y sin grandes pretensiones, con el gusto de la ciencia ficción clásica. Esta novela inspiró una serie juvenil de televisión de ciencia ficción con el mismo nombre, a la que le siguieron dos secuelas.

A mí, **Chocky** me trae recuerdos de mi infancia, pues recuerdo haber visto las series en cuestión y ahora que me he leído la novela original de Wyndham, he podido rememorar parte del encanto de aquellos años perdidos.

En 2008, Steven Spielberg adquirió los derechos para hacer una película, pero de momento no tengo noticia de que haya sido llevada a la gran pantalla.

Poesia: Jacint Verdaguer

VORA LA MAR

Al cim d'un promontori que domina
les ones de la mar,
quan l'astre rei cap al ponent declina,
me'n pujo a meditar.

Ab la claror d'aqueixa llàntia encesa
contemplo mon no-res;
contemplo el mar i el cel, i llur grandesa
m'aixafa com un pes.

Eixes ones, mirall de les estrelles,
me guarden tants records,
que em plau reveure tot sovint en elles
mos somnis que són morts.

Aixequí tants castells, en eixes ribes,
que m'ha aterrat lo vent,
ab ses torres i cúpules altives
de vori, d'or i argent:

poemes, ai!, que foren una estona
joguina d'infantons,
petxines que un instant surten de l'ona
per retornar al fons:

vaixells que ab veles i aparell s'ensorren
en un matí de maig,
illetes d'or que naixen i s'esborren
del sol al primer raig:
idees que m'acurcen l'existència
duent-se'n ma escalfor,
com rufagada que s'endú ab l'essència
l'emmusteïda flor.

A la vida o al cor quelcom li prenen
les ones que se'n van;
si no tinc res, les ones que ara vénen,
digueu-me: què voldran?

Ab les del mar o ab les del temps un dia
tinc de rodar al fons;
per què, per què, enganyosa poesia,
m'ensenyes de fer mons?

Per què escriure més versos en l'arena?
Platja del mar dels cels,
quan serà que en ta pàgina serena
los escriuré ab estels?

L'EMIGRANT

Dolça Catalunya,
pàtria del meu cor,
quan de tu s'allunya
d'enyorança es mor.

I

Hermosa vall, bressol de ma infantesa,
blanc Pirineu,
marges i rius, ermita al cel suspesa,
per sempre adéu!
Arpes del bosc, pinsans i cadernerres,
cantau, cantau;
jo dic plorant a boscos i riberes:
adéu-siau!

II

¿On trobaré tos sanitosos climes,
ton cel daurat?,
mes ai, mes ai!, ¿on trobaré tes cimes,
bell Montserrat?
Enlloc veuré, ciutat de Barcelona,
ta hermosa Seu,
ni eixos turons, joiells de la corona
que et posà Déu.

III

Adéu, germans; adéu-siau, mon pare,
no us veuré més!
Oh, si al fossar on jau ma dolça mare
jo el llit tingués!
Oh mariners, el vent que me'n desterra,
que em fa sofrir!
Estic malalt, mes ai!, torneu-me a terra,
que hi vull morir!

La República Independent de la Cerdanya (1936-1937)

HILARI RAGUER*

Des del juliol del 1936 a l'abril del 1937 la Cerdanya va ser una república independent, governada (és un dir) per aquell personatge tràgicament pintoresc que es deia Antonio Martín, "El Cojo de Málaga". Catalunya era independent d'Espanya, i la Cerdanya era independent de Catalunya, d'Espanya i de les galàxies siderals.

La batalla del 19 de juliol del 1936 a Barcelona la van guanyar les forces d'ordre públic a les ordres de la Generalitat. És fals el que tant s'ha dit i repetit, que el poble en armes derrotés els militars revoltats. Per raons oposades, després ho van sostenir tant la Generalitat, per demostrar que el poble estava al seu costat, com els partidaris de la rebel·lió i després els historiadors franquistes, per justificar el fracàs dels insurrectes, que eren pocs i haurien estat superats per una allau immens de civils. Però quan totes les columnes insurrectes sortides de matinada de les casernes de la perifèria havien estat deturades, abans d'arribar als llocs estratègics que es pensaven ocupar, i es trobaven assetjades, als mossos d'esquadra i guàrdies d'assalt s'hi va afegir una multitud de sindicalistes i civils, que es van emparar de l'armament dels militars a mesura que aquests es rendien i així es van fer els amos del carrer. La Generalitat havia derrotat els militars revoltats, però qui manava era la CNT-FAI, i prendre-li les ar-

mes hauria exigint una segona batalla, cruenta i d'èxit més que dubtós. I van començar uns mesos d'assassinats i incendis, fins que a poc a poc la Generalitat va anar restablint l'ordre públic i la normalitat.

En aquell desori inicial, Antoni Martín, Cojo de Málaga, va establir a la Cerdanya un "territori comanche" que no depenia de la Generalitat ni tan sols dels elements anarquistes de Barcelona que col·laboraven amb la Generalitat. No he d'emprendre ara la descripció de la situació que es va crear a la Cerdanya ni de com va acabar: es trobarà molt ben documentada i explicada a l'obra de Joan Pons i Porto i Josep M. Solé i Sabaté *Anarquia i República a la Cerdanya (1936-1939)*, *El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988). El que voldria recordar en aquest breu espai és com la població cerdana autòctona va desafiar el poder del Cojo de Málaga i el va vèncer.

A la Cerdanya, durant la República, els ciutadans eren en la seva gran majoria demòcrates, republicans i catalanistes. El partit dominant era Esquerra Republicana de Catalunya. Puigcerdà era el lloc preferit per a les vacances de l'alta burgesia barcelonina, però la riquesa del país provenia d'una pagesia dedicada a l'agricultura i la ramaderia, però que el 1936 va ser desbordada per la CNT i la FAI, que era el sector més violent dels anarquistes (entre els quals cal dir que també hi havia molts catalans), i es va desencadenar el terror. A la Cerdanya es va proclamar el comunisme llibertari, però ben lluny de la utopia anarquista de fraternitat i supressió de tot poder opressiu, el Cojo de Málaga es va erigir en dictador absolut del territori i, com que controlava la frontera, va muntar el negoci de cobrar grans quantitats per fer passar a França gent de dretes que fugien. Sovint, tot i haver pagat, els mataven. Antonio Martín volia centralitzar a Puigcerdà tota la producció de llet de la comarca, que aleshores duien sobretot a la Seu d'Urgell, però els pagesos cerdans ho van impedir. El conflicte més greu va ser quan el Cojo de Málaga, va voler col·lectivitzar, a les seves ordres, tota la ramaderia de la Cerdanya. Els pagesos de

Bellver van encapçalar la resistència, i se'ls van afegir molts de la resta de la comarca. El Cojo de Málaga, que no tolerava la resistència a la seva dictadura, va decidir resoldre el conflicte per la violència i, després de diverses topades, va emprendre una operació militar en gran escala contra Bellver. La batalla va tenir lloc el 27 d'abril (dia de la Mare de Déu de Montserrat). En una operació combinada, una columna va sortir de Puigcerdà i una altra de la Seu d'Urgell per convergir a Bellver i encerclar la població. Eren, entre tots, uns 350. Anaven molt ben armats, amb fusells, metralladores i bombes de mà. Els pagesos de Bellver no arribaven a 40 i només disposaven de 17 escopetes de caça, però se'ls van poder afegir mitja dotzena de guàrdies d'assalt amb fusells. Antonio Martín, que al capdavant d'un grup nombrós dels seus va travessar el pont per atacar els defensors, va ser mortalment ferit i moriria aquell mateix dia. En total, els assaltants van patir una dotzena de morts i molts ferits, mentre que els de Bellver només van tenir un ferit lleu.

Una setmana més tard es van desencadenar a Barcelona els anomenats "fets de maig". Des del 19 de juliol havien ocupat la central telefònica de la plaça de Catalunya i controlaven totes les telefonades. Havien arribat a tallar una conferència del president Azaña amb el seu cunyat Cipriano Rivas Cherif, cònsol de la República a Ginebra, tot dient-li que no eren temps per a tenir xerrameques inútils. La Generalitat, pacientment, servint-se dels més assenyats, o menys avalotats, dels anarquistes, havia anat recuperant poder i normalitzant la situació. Creient-se amb forces per a poder donar un cop definitiu a la recuperació del poder, el 3 de maig Rodríguez Salas, militant del PSUC i Comissari d'Ordre Públic, amb 200 guàrdies d'assalt volgué ocupar la Telefònica. Van irrompre en la planta baixa de l'edifici i van intimar la rendició als cenetistes que s'hi trobaven, però es van trobar amb la sorpresa que aquests estaven fortament armats i van resistir. La notícia del fet va córrer com la pólvora (mai tan ben dit!) i immediatament es van aixecar barricades en molts indrets de la ciutat i va començar una batalla entre els de la CNT i POUM (marxistes però no estalinians) i la Generalitat i els comunistes. Els anarquistes amenaçaven de fer venir a Barcelona les columnes que tenien lluitant al front d'Aragó. Quan la Generalitat, amb la col·laboració dels més sensats dels anarquistes, com la Frederica Montseny,

ja tenia pràcticament dominada la situació, Negrín va enviar des de València 4.000 guàrdies d'assalt que van acabar de dominar la revolta i així van posar fi al domini anarquista a Catalunya, refermant la normalització a la Cerdanya, però al mateix temps, amb una mena d'article 155 *avant la lettre*, en lloc de confirmar el poder de la Generalitat, Negrín li va arrabassar l'ordre públic i les principals competències.

Segurament enlloc més del món, llevat de Catalunya, l'anarquisme ha exercit el poder durant nou mesos. Alguns encara ho idealitzen (per exemple, el film de Ken Loach *Tierra y libertad*). En aquell inacabable període la ideologia anarquista va comportar grans discursos de germanor i de solidaritat, però alhora imperaven el desori econòmic i, el més greu, la inseguretat personal. Negrín va imposar, al front, un exèrcit disciplinat i eficaç (quina diferència amb aquelles columnes dels primers mesos!) i, a la rereguarda, l'ordre. Es van acabar els assassinats, els registres i els espolis indiscriminats per part dels anomenats "incontrolats". En canvi, però, va començar el terror del SIM, amb les txeques, per bé que el que aleshores es perseguia ja no eren els capellans, sinó els espies, la cinquena columna i els desertors. La República volia tornar a obrir les esglésies, i aleshores prohibir les misses domèstiques, que lògicament eren ocasió de reunir-se partidaris de Franco. Va ser l'autoritat eclesiàstica, el P. Torrent, Vicari General de Barcelona, qui va prohibir el culte públic, pensant que allò era una operació de propaganda de cara a l'opinió internacional i que, a més, no hi havia prou garantia que no reprendria la persecució.

**Hilari Raguer, monjo de Montserrat i historiador.*

FA TEMPS

DE QUAN PUJAVEM A Cerdanya amb esquís...

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

Acsis, tu et quedes, no pots pas venir! Quan s'ha vist que al costat d'un esquiador hi vagi un gos corrent i enfonsant-se a la neu fins a la panxa?, no, tu no vens! I no bordis més, un gos no és un esquiador! Fou amb aquesta invectiva molt poc solemne i desastrosament autoritària que vàrem deixar l'Acsis a casa com si fos un animal inservible. I no ho era pas. L'Acsis era un gos d'atura que es feia notar, que responia quan el cridaves i que jugava amb interès amb una bimba.

El teníem però massa consentit i això comportava uns deures envers ell que a vegades eren impossibles de seguir. I en aquest cas això és el que havia passat. De totes totes, ell, vull dir el gos, volia venir a esquiar, bé, si voleu dir-li anar a la neu...

Però la nostra resolta decisió era irrevocable, i l'Acsis malgrat les seves bordades protestes com a drets inalienables d'un gos, s'havia de quedar i no ens podia acompanyar. Per què?, perquè un gos no és un esquiador, i si en algun moment podia fer d'ajudant d'un guia pel fet tan romàntic de portar una bota lligada al coll amb rom o conyac que hem vist dibuixats en les accions de salvament del coll alpí del Gran Sant Bernat, aquí a la Cerdanya no teníem, de moment, necessitat d'un auxiliar infermer de quatre potes amb farmaciola alcohòlica...

Per tot això, nosaltres estàvem disposats a donar fermesa a les nostres raons i fer-nos creure d'una vegada que el nostre Acsis, malgrat el seu pelatge gruixut i ser un gos de grans proporcions, no teníem necessitats d'aquesta mena. Per tant, l'Acsis es queda, i prou!

Tanmateix no va ser fàcil, de fer callar les protestes que aquesta decisió, -que semblava racional i com-

previsible-, provocava en el seu entorn humà. Un animal quasi domèstic també té les seves necessitats, i els seus immediats protectors creien, amb una certa vehemència, que en aquest cas es podia tenir una dosis de clemència vers un gos que et demanava amb uns lladrucs contundents que ell era de la casa i que tenia dret a acompanyar-nos. Ens jugàvem doncs, una amistat canina que després en passarà factura, i ens sabia greu. La realitat va poder més que el sentimentalisme i l'Acsis es va quedar. Tampoc teníem

un passaport caní per passar la duana francesa, ni sabíem si malgrat tenir el xip identificador sota l'orella, era suficient per acreditar-lo. Feia temps que vivia amb nosaltres i quan pujàvem a Cerdanya venia decidit i entusiasmats al darrere del cotxe. Ja ho sabia que anàvem a passar uns dies a la casa de Cerdanya i aquesta era una gran alegria per a ell, i per a nosaltres.

Havia nascut al massís del Montseny, al poblat de Fogars de Montclús, i tot el que respirés prats i boscos li era familiar i s'hi sentia a gust. Nosaltres, per tot això, estàvem encantats que ens acompanyés en la nostra dèria cerdana. I aquesta és la història de les relacions entre l'Acsis i la Cerdanya, però d'això a què vingués a esquiar, n'hi havia un tros. Les dificultats a la neu podien ser serioses, sobretot al mig d'una pista on se'ns tiren a sobre un grapat d'esquiadors que no respecten la dreta, ni l'esquerra, ni el mig, on no hi ha passos zebra ni zones de descans, on no toquen el clàxon i que tan sols diuen cridant: pista, pistaaaaaaaa!!!

I l'Acsis això no ho podia entendre; estava acostumat a unes carícies metòdiques i regulars que la Lali dosificava adequadament per tal que acceptés les nos-

tres propostes d'esbarjo i de comportament. Ell estava acostumat a vigilar-nos i a fer sentir la seva veu, i a fer que ho feia, com era el cas de què parlem. Però la cosa era clara per part nostre: l'Acsis no podia venir. Per aquestes raons i d'altres com, que no entrava de cap manera l'acompanyament a una pista d'esquí, que podia ser d'un grau de perill extrem, el cinquè, si ens basem en l'escala de perill d'allaus. Així és que un cop acordat aquesta qüestió vam reorganitzar-nos per seguir endavant amb el "full de ruta", vull dir el pla traçat i mirar de no retardar més la nostra sortida. I us confesso em va saber greu...

De fet, la intenció era arribar a l'hora de sopar al nostre "petit-refugi" bolvirenc, per sortir d'hora l'endemà cap a pistes. En això, ja teníem experiència, donat que no era ni la primera ni tampoc seria l'última que fariem; només era qüestió que el bon temps, fred, això sí, es mantingué adequat per tal que la neu ni es glacés, ni es fongués ni fes pastetes; la neu primavera no ajuda a l'entrenament de cara a les curses que potser un dia podríem fer. Però anàvem molt lleugers d'equipatge, tenint en compte que a la casa-refugi ja teníem roba adequada. Per tot això preparàrem bé les fixacions amb els tirants en els nostres esquís Poll-Puig i agafàrem les pells de foca, els grampons i un piolet. Home, direu, per anar a esquiar aquests instruments no calen, no, però per si cas ens passés pel cap que l'esquiada fos inviable i en canvi decidíssim fer una marxa muntanya amunt, tot aquest embalum podria servir...

Vistes les coses així, de moment, calia entaforar tot aquest material al cotxe, i no anàvem pas baldés de lloc, perquè no teníem un porta esquís, i això en suposava entaforar pals i fustes dins, pensant que també hi haviem d'encabir-nos nosaltres dos. Per això encara era més raonable deixar l'Acsis. I en aquestes condicions, els problemes de logística tot just havien començat. Dues motxilles plenes, dos parells de pals i quatre fustes d'esquí, més dos piolets i quatre grampons, havien de tenir assegurada la seva ubicació; teníem a favor nostre un enginyós procediment, si és que es pot dir així, de col·locar aquests estris dins del cotxe; es tractava d'entaforar primer els esquís entrant-los pel portal de les maletes, i com que els seients eren alts, passar-los per sota dels de darrere fins que poguéssim tancar la porta, encara que arribessin sota el cul dels nostres seients davanters. Ho enteneu?, no?, ah! És que no us he explicat que el cotxe no era un de qualsevol marca, no, era exactament un Citroën dos cavalls de 1966, i em direu, i això que hi té a veure.

Veureu, hi va haver un temps, que la problemàtica dels quatre rodes, era pensada per ser dissenyada exclusivament com una eina molt pràctica en tots sentits. I els francesos van idear un cotxe que tingués el màxim dins el mínim, és a dir tenia tot l'imprescindible, és a dir un volant, quatre rodes, dos fars, una botzina, un mirall, una capota i tres seients, vull dir, dos al davant

i un a darrere que era doble. El conjunt era un cotxe anomenat dos cavalls que es podia transformar molt fàcilment en un carruatge per portar bales de palla, gàbies de conills i pollastres, alguna maleta i eines del camp i és clar unes motxilles i uns esquís. Però aquests esquís calia posar-los estirats sota dels seients, i així els vàrem portar un munt de vegades. Per ser sincer, però us hauria d'explicar que el dos cavalls Citroën era un cotxe molt versàtil, que podia anar per camins de terra o asfaltats, per rutes blanques de neu tova, però mai pels fangars, que és els llocs on fins ara no hi han passat cap mena de vehicles, ni tan sols els tancs, que ja és dir...

I encara hi havia però un tret essencial imprescindible que cal que us ho faci saber; el dos cavalls es podia desmuntar. Sí, sí, es podien treure tots els seients del cotxe, descapotar-lo de davant fins a darrere gairebé a tocar la porta del darrere, i deixar-lo amb l'espina dorsal, podent-hi anar una persona dreta, portar-hi un vela d'un patí o una escala de cinc metres de llarg. I encara més, també podíem treure-li les portes; vaja, un mecano amb un motor que el feia córrer. Les rodes eren molt primes i la suspensió, oi! La suspensió era una meravella; tota la carrosseria pivotava sobre quatre espirals dins d'un tub que serveixen de suspensió. I quan conduïes semblava que anassis amb un balancí...

Tot plegat això que mal descriu, era un cotxe que podia agafar els 120 kilòmetres l'hora, sobretot si era baixada; aleshores no encenguéssiu pas l'aire calent, doncs de baixada el motor no s'escalfava i l'aire que sortia per les toveres era fred del tot, i si estàveu a Cerdanya a l'hivern, era gelat.

Hi havia encara un nou i importantíssim atractiu que feia del dos cavalls un portentós carruatge que podia passar per tot arreu, menys pel fang, i era que tenia l'atracció del motor a les rodes del davant.

Això era essencial i després molts ho han copiat. Però bé, tot això no interessa gaire en el nostre relat. Nosaltres ja havíem carregat les coses al dos cavalls i ens vam dirigir cap a Vic, Ripoll i Ribes de Fresser.

Estàvem disposats a esquiar l'endemà a les pistes del Puigmal, que era la darrera estació inaugurada i per això menys coneguda. La sortida de la Ciutat no presentava més problemes dels normals, és a dir, embussos, retencions per obres i algun contratemps ines-

perat, que retardaven força la filera de cotxes que sortíem a esquiar. Per sort ni va ploure ni hi havia boira a la plana de Vic i la calefacció del cotxe ens acompanyava. En Pere i jo pensàvem que en tres hores podríem arribar a Cerdanya sempre que la collada de Toses no presentés més problemes del normal, que a part de la neu, la carretera era en un estat lamentable.

La cosa finalment va anar bé. L'anomenat 2CV es va comportar perfectament, com sempre, i en Pere i jo preparàvem mentalment l'esquiada de l'endemà. Cap impediment meteorològic o mecànic -dic jo- podria desviar-nos d'aquest camí. Però la distància per la collada, que era l'únic camí carreter que teníem era llarga i encara estàvem disposats a pujar-la per la drecera del poble de Toses que l'escurçava, sempre que la neu ho permetés. També en aquest cas teníem les cadenes, que prou bé havien anat tantes altres vegades. I el paisatge que és una estampa bucòlica...

Amb això, quan arribàvem a la recta abans de Ripoll, allà a on hi ha aquelles cases que eren per als empleats d'una fàbrica, com les colònies que travessem a la conca del riu Ter al passar per la Farga de Bebié o Campdevàrol, ens va fer aturar un senyal que -encara que poc vistós-, ens anunciava STOP- POLICIA; al mig de la carretera teníem plantat un Guàrdia Civil amb un fusell de repetició, mentre un altre s'estava a davant d'una garita que hi havia al costat de la carretera, fent-nos senyals que ens paréssim més enllà de la vorera on hi havia una petita esplanada. I vàrem parar.

Vaig obrir la finestra i immediatament se'ns acostà un Guàrdia Civil que ens apuntava amb l'arma i ens comminà que baixéssim amb les mans enlaire.

-Bajen con los manos arriba- ens indicà severament.
I així ho vàrem fer.

-No toquen nada- va afegir.

En Pere i jo obrirem la porta amb una certa cautela i vam baixar del cotxe. Els dos guàrdies civils no paraven d'apuntar-nos amb el fusell a una certa distància. Bé cal dir que nosaltres no les teníem totes. De què es tractava? Potser ha passat algun atemptat i estan fent indagacions i controls a la carretera, però en aquell moment no era pas el cas. Aleshores era un control rutinari de carretera, i calia aquesta cautela i quasi assetjament? No us ho puc pas dir, perquè no ens varen donar cap explicació.

Un cop a terra ens van ordenar d'obrir les portes del 2CV. Era ja de nit, i la poca llum que hi havia feia basarda, integrats en una escena que era com de pel·lícula de gàngsters. No havíem abaixat els braços i vam obrir les portes, mentre ells ficaven el cap a dins per veure-hi què hi havia a la llum de dues llanternes que portaven.

-¿Y esto que es? ens preguntaren solemnement.

-Pues dos mochilas.

-¿Y aqui debajo que llevan?

-Los esquís y los palos.

Aleshores ens ordenaren que obríssim la porta del darrere, i oh! sorpresa van aparèixer els piolets.

Amb la poca llum que entrava dins del 2CV, aquells estris els va semblar un armament sofisticat.

-A ver saquen todas las cosas, em va ordenar un dels dos guàrdies civils.

-No hay nada más que los piolets y los esquís con los palos, vam dir nosaltres.

Els costava de creure el que veien, i en canvi era del tot normal. No portàvem res que fos semblant a qualsevol arma de tir.

-Enseñeme la documentación y baje las manos despacio!

Seguint les indicacions i sense fer cap gest brusc vaig obrir la meva motxilla i els vaig ensenyar el car-

net de conduir, el carnet d'identitat, i encara el carnet del club excursionista. I vist que no hi havia res més per revisar, ens van deixar continuar. Ells no ho sé, però nosaltres havíem passat por.

No cal dir que estàvem espantats. Que ho trobàvem exagerat, i que trigàrem a sobreposar-nos...

Però a més, sabíem per altres vegades, que aquests controls estaven situats en llocs estratègics i que no eren tan exigents; ara havíem passat en tot cas el primer. Sempre els havíem trobat a Bolvir i a Martinet, i alguna vegada a la mateixa collada. I jo li explicava al Pere, que el nostre oncle Joan Bastardas, que era catedràtic de llatí medieval a la Universitat de Barcelona, quan havia de fer unes classes a Puigcerdà uns anys abans, necessitava, -com tothom- un passi per arribar-se a les zones de frontera que especificava quins dies hi aniria, quant de temps s'hi quedaria i el dia del seu retorn; quants alumnes anirien amb ell i a on s'hostatjarien. Em cas d'un canvi s'hauria de notificar en el control de la policia més a prop. Ara aquests requisits de seguretat ja havien passat a la història, però els controls no, i la veritat és que aquests controls de nit inesperats propiciaven que tinguéssim una alteració sobtada del ritme cardíac que et deixava amb un ai al cor.

Un cop restablerta la confiança amb nosaltres mateixos i renegar altres tantes vegades contra el sistema polític, el règim franquista, els mètodes de por i repressió, i la falta de llibertats polítiques i sindicals, d'expressió i d'associació, vam decidir continuar el viatge per cometre la collada de Toses. Havien dit que hi havia nevat i que caldrien cadenes i nosaltres ja anaven proveïts d'aquests artefactes, que si bé són senzills, a l'hora d'instal·lar-les has de renegar diverses vegades. Costa posar-les, que carai ! Però nosaltres, ho havíem fet en múltiples ocasions, de nit, de dia, nevant, i sempre tot i sortir-ne airoso, ens costava un esforç considerable. Per sort, però aquest cop, tot i que la carretera ja començava a estar nevada, a mesura que anàvem pujant collada amunt, no vàrem tenir necessitat de fer-les servir. Els 10 o 12 centímetres de neu que la carretera tenia era prou compacta perquè les rodes davanteres del 2CV no patinessin, gràcies a la seva atracció davantera.

Pensàvem que si anàvem fent, ja veuríem en quin

moment caldria parar. I per sort aquest presagi no es va complir. Quan vàrem arribar al coll, el Pere em digué que seria millor baixar a Cerdanya, anant directe a La Molina, per la carretera que gairebé escull tothom, doncs és més curta, encara que també més ombrívola i sempre més nevada. Normalment, vull dir sempre que no hi hagués neu agafàvem la pista forestal que porta al poble de Tosses per després pujar directa a la collada; és un camí que aleshores no feia servir quasi ningú, i era molt més curt; però amb neu pot ser una trampa, doncs, no era gaire practicable pels gruixos que si apleguen i per les obagues.

Però aquell cop i per prevenció vam preferir agafar la carretera normal i un cop a dalt, dirigir-nos cap a La Molina. Al cap d'uns tres o quatre kilòmetres, un cop passat l'enllaç que baixa a Tosses, hi han unes quantes recolzades que la neu s'hi queda i es congela, fent de la carretera una bona pista de gel.

Era negra nit i aleshores va començar a nevar amb ganes. Sabíem que aquell dia era Lluna plena, però no hi havia esperança de veure-la. Els borrallons no ens deixaven veure la carretera i el 2CV tenia un sistema de neteja vidres molt poc eficaç. Si bé la neu ens feia goig perquè sabíem que l'endemà trobaríem les pistes ben blanques, no les teníem totes per allò de les cadenes. I encara no havíem recorregut uns quants kilòmetres més, quan de sobte ens vàrem trobar amb quatre o cinc cotxes aturats a la carretera. Els conductors havien baixat i examinaven el paviment, que era ben glaçat. Nosaltres esperàvem quina era la decisió que prenien. Al cap d'un quart llarg, decidirem tirar endavant i a poc a poc deixar la zona gelada que ara amb un parell de centímetres de neu nova deixava que les nostres rodes davanteres s'hi agafessin. I com aquell

que res, els vam passar i els deixarem enrere parats, potser astorats i tot. Renoi, i quins cotxes que portaven, des d'un Barreiros de gamma alta, passant per un Mercedes Benz, un BMW, i fins i tot un Chrysler americà. No podien pas tenir cotxes millors per anar de viatge, però per passar aquests trams amb neu i glaç, no hi havia millor cotxe que el nostre 2CV. No ser pas quant de temps devien trigar per sortir d'aquell mal pas. Si haguessin portat una pala, com nosaltres, entre tots podrien haver cobert aquell tram amb terra, però aquesta solució no havia estat mai posada en pràctica... i nosaltres ens urgia arribar a Cerdanya.

Un cop a la Molina, la cosa va anar millor i a baix a la plana no hi quedava un pam de neu. La recta de Puigcerdà cap a All sense problemes, ens va portar directament a Bolvir. La sorpresa però ens vingué quan volíem arribar a casa. Allí el gel no s'havia fos i el carrer era un mirall. Compenguérem immediatament que no podríem pujar aquella zeta, sense cadenes i malgrat que no eren més de cent metres de camí no hi havia solució sense els ferros a les rodes. És clar, que no va ser fàcil, com sempre, de col·locar-les, calia un lloc pla, que no hi era, un punt de llum, que era més aviat de poca intensitat i l'habilitat d'en Pere, mentre que jo aguantava la llanterna. Mitja hora ens costà de posar-les, i després lentament sense acceleracions vam pujar el tram gelat per arribar a la casa on no hi havia ni glaç ni neu. Havíem fet 80 quilòmetres amb neu sense les cadenes, i cent metres de glaç amb els ferros a les rodes. Ja era mala sort, però aquests capricis del fred i de la rufaca acostumen a passar.

Havíem passat els problemes; ara només calia obrir la calefacció i sopar. Tot just entrar ens vam trobar amb una més de les disfuncions naturals d'aquest petit país: no teníem llum! Se n'anava en orris allò d'encendre la calefacció, i de la mínima comoditat. Però no seria aquesta qüestió que ens faria trontollar la nostra esquuada; immediatament vàrem encendre foc a la llar i l'escalfor i la claror natural del foc ens va acaronar. Ja no estàvem tan deseparats. I com havíem fet altres vegades vam improvisar unes espelmes amb un cartró lluent amb paper platejat que feia de mirall i així la llum que emetien fou suficient per retrobar-nos en una casa que invitava a la foscó.

Ens havia passat altres vegades i hi teníem pràc-

tica per passar-hi la nit a prop del foc. Precisament per aquestes emergències i perquè ens agradaven, la Maria i jo havíem fet fer un escó en forma de ela a la vora del foc, que també podia servir com a llits en cas de necessitat, i justament ens trobàvem en aquella situació. De fred no en podíem passar, i l'escalfor del foc ajuda a dormir. La nit va ser plàcida i crèiem reposar com en un refugi muntanyenc. El vent es va encalmar i les guspies de les brases ens van il·luminar durant unes quantes hores... fins que de sobte trucaren a la porta; com que encara no érem ajaguts a l'escó on preteníem dormir per tenir l'escalfor de la llar de foc, obrirem la porta tot pensant que es tractava d'una equivocació, doncs nosaltres no esperàvem a ningú, i gairebé podíem dir que ningú sabia que érem allà. No estàvem pas espantats, però no ens havíem adonat que no era encara les deu de la nit, encara que sense llum, per nosaltres ja era hora de dormir...

Amb recança doncs, obrirem i no fou cap sorpresa de veure-hi el Quico, que buscava també un lloc per dormir, donat que s'havia deixat la clau de casa seva, i en veure llum va pensar que es podria quedar allà. Però al pis de dalt sense calefacció ni electricitat, la temperatura era glacial, mentre que al costat del foc fent-hi torrades i botifarres, era una altra cosa. Per això a l'hora de dormir li vaig dir que es podria posar un matalàs a terra i podràs dormir com nosaltres al costat de la llar.

Semblava que l'escalfor i el silenci em transportaven a un temps passat, i va ser aleshores que vaig recordar aquella història de l'Ós Blanc, que una nit em va explicar un gran esquiador del Centre Excursionista de Catalunya que es deia Joan Cardona, que vaig conèixer a través del meu cosí Rafel Bastardes Cardona, que n'era nebot. El relat va passar durant la guerra civil dels tres anys, que va enfonsar aquest país i ens va deixar exiliats i reprimits, amb molts de morts i afusellats. I tota aquella història després fou publicada com "L'Ós Blanc i altres històries de muntanya" el 1953: "El nom de l'Ós Blanc - conegut a tota l'encontrada- li ve del primer dia que entrà en el meu refugi i com podeu suposar, no es tracta de cap bèstia, sinó d'un home, -em va dir-, de tot un home, ho podeu ben creure. Era pel mes de gener i en plena guerra. Feia un temps en què tots els dimonis semblaven

desencadenats per venir a rebotre contra les portes i finestres d'aquest refugi. Només havíeu d'obrir cosa de mig pam, i tota l'estança s'omplia de neu; costava un esforç tornar a tancar, per la terrible fúria del vent.

Fora i a ple dia, no es veia res; la boira atapeïda i el torb que arremolinava la neu feien gairebé impossible el trànsit. Tan convençut estava jo que passàvem un d'aquells terribles temporals que tenen lloc una o dues vegades cada hivern, durant els quals és temerari d'aventurar-se per aquestes muntanyes, que havia retingut un parell de fugitius aquí dintre, sense por que ningú no els vingués a inquietar. Mai no hem tingut vigilància fixa en aquest indret i les patrulles que hi venien sovint no era possible que haguessin sortit de cap recés abans de començar el temporal. Ens vàrem sorprendre, doncs, i espantar i tot, us ho confesso, en sentir que trucaven fort a la porta. Els dos fugitius, passat l'instant de més basarda, corregueren cap a l'escala de les golfes, com jo els havia indicat de fer pel cas, tan poc probable, d'una visita. Em vaig encaminar, ben lentament, cap a la porta.

Només córrer el pany i l'empenta del vent fou tan enèrgica que per poc em rebot per terra. En un instant entrà la ventada, una gran quantitat de neu i un enorme embalum carregat amb esquís i bastons desordenats que rebotien els uns contra els altres. L'embalum mateix es va apressar a tancar la porta. Quan vaig mirar atentament aquella mena de fantasma, no li vaig poder veure ni el rostre, ni els vestits, ni les sabates; tot era cobert per una capa de glaç i neu. Fins els ulls apareixien tapats gairebé del tot pel gel que unia les celles amb les galtes. L'estança quedà en un moment ocupada per la neu que el vent havia fet entrar i l'escampall d'aquells bastons i esquís que romanien per terra tots coberts també de blanc sense mostrar ni un sol centímetre de fusta.

"M'haureu de perdonar - digué una veu que al principi, no es desfeia d'un rogall produït per moltes hores de silenci -, m'haureu de perdonar que hagi entrat tots aquests trastos aquí dins, però si els deixava fora el vent me'ls hauria fet perdre per sempre."

Es tractava d'un gran excursionista i esquiador que amb les seves accions pretenia ajudar als fugitius de la guerra, sense preguntar-los de quin color polític eren, ni perquè volien fugir. I en aquell cas, un cop refet va

indicar que se'n tornava a buscar a uns que anaven amb ell i que eren en una cabana que crec que anomenaven Rosta; i sense més paraules tornà a sortir del refugi. I va ésser un dels dos joves que tenia a dalt amagats i que havien estat mirant pels forats que deixen els nusos de la fusta a les posts de terra. Tan bon punt l'home fou fora s'apressà a sortir i, impressionat per l'efecte que li havia fet aquell excursionista tan cobert de neu, preguntà qui era aquell *Ós Blanc*.

"El nom li esqueia; altrament, en els tres anys que el veiérem anar i venir per aquests paratges, no n'hi coneguèrem d'altre. Tot anava ple de les seves proeses. L'*Ós Blanc* es convertia ràpidament en un personatge de llegenda. La gent esverada pels esdeveniments d'aquells dies, n'exagerava els fets; i fins n'hi penjava d'imaginaris".

I és que l'*Ós Blanc* era percebut com un destre pirinenc a l'estil de medieval, i us puc assegurar que actuava per iniciativa pròpia i gairebé sempre individualment. No era de cap organització política sinó d'aquella que ajuda a persones atrapades en mig de la guerra civil.

A mesura que ho recordava se'n van tancar els ulls, i vaig quedar sense llum ben adormit...

La nit va transcórrer plàcida i silenciosa, si no fos perquè a la matinada, sobtadament ens va despertar els lladrucs d'un gos que bordava a un esquirol que s'estava a la noguera. L'havia vist prop de casa i ara desfogava la seva impotència per fer-lo fugir, amb tota la seva potència lladradora. Nosaltres pensàvem que potser seria una cosa d'un o dos lladrucs, però que va, el gos no les tenia totes i veient-se burlat es va posar a bordar com quan arribes a una casa i no et coneixen. Vista la cosa com si fos un despertador que no podíem deturar, ens va semblar que el millor era fer-ne cas i aixecar-nos i començar els preparatius per anar a esquiar, mentre el Quico, refeia el camí i se'n tornava avall. Estàvem decidits a no deixar-nos emportar per les petites coses que a vegades semblen entrebancs, i no ho són per extraordinàries, quan en realitat és la quotidianitat que va i ve constantment.

L'endemà pujarem a pistes, les del Puigmal, buides d'esquiadors perquè feia força mal temps i la boira i la nevada no et deixava veure gaires res. El Pere i jo ens vam calçar els esquís i vam esquiar com vam po-

der; no es podia fer gaires trams llargs perquè no es distingia prou bé la pista i sempre hi havia el perill de trobar-te al mig del bosc. Però a mesura que avançava el matí la llum s'apagava més, i la cortina blanca es feia més espessa. Decidirem parar en un tram a prop del bosc; estàvem sols al mig de la muntanya i vam menjar uns Morangos que havíem portat de la farmàcia del nostre pare i un pa amb botifarra, per refer-nos. El fred era viu. Jo tornava a pensar amb l'*Ós Blanc*... com aquell qui pensa en episodis passats en la infantesa. Quin país aquest del Pirineu!, ple d'històries que es perden dins els boscos cerdans, allà a on tants i tants homes i dones hi han passats per fugir... o a vegades per entrar. Ah!, si poguessin parlar els boscos...

I estava immers en aquestes cabòries quan del bosc ens va aparèixer un gos, com un llop, de pèl gris i negre que venia cap a nosaltres, potser atret per l'olor de les botifarres que ens menjàvem, restes del sopar de la nit anterior. No veiem pas visions, -mira Pere aquest gos que com un llop s'apropa, li vaig dir, - deu ser per la ferum del menjar, em va respondre; potser si, em va dir, però és gros com un llop, encara que jo diria que és un gos, vaig sentenciar.

Immediatament, però amb cautela vàrem llençar-li un tros de pa i el gos es va abalançar a agafar-lo i retirar-se per menjar. Era tanmateix una tàctica canina que ja coneixíem. Després li vàrem donar un tros de botifarra i la bèstia va fer el mateix, però no teníem pas res més que donar-li, a no fos les nous que havíem agafat del nostre arbre i un pot d'olives, i segurament aquestes menges no li haurien agradat. El fred era viu i nosaltres ja no podíem estar-nos quiets més estona, el vent rufacat i la neu ens anava deixant blancs. El llop, vull dir, el gos ens mirava evidentment afamat, però relativament tranquil, i decidirem tot d'una baixar fins al cotxe, doncs no podíem pas cuidar-nos d'aquell animal que havia sortit del bosc i ens contemplava mig astorat com si fóssim els seus amics...

Quan vàrem tornar a la pista, la neu acumulada de nou ja superava els dos pams; baixàrem lentament amb prudència, si més no per la poca visibilitat; iquina fou la sorpresa, quan en Pere cridant-me em va dir, mira el llop, vull dir el gos, ens està seguint. Vaja, havíem deixat el nostre a casa perquè no podria venir a esquiar a les pistes amb nosaltres, i ara resulta que un

Paisatge imaginat pintat sobre fusta per Lluís Rius Costa el 1887

gos potser mig salvatge ens anava seguint pistes avall. Intentarem baixar més de pressa, i el gos continuava al darrere corrent, silenciós i segur, fidel al nostre darrere. De veritat que no les teníem totes, i en aquell moment, no sabíem si ens convenia parar i donar-li les restes de les poques coses que ens quedàvem, o intentar allunyar-nos d'ell com si fos un llop de veritat, que no ho era, però ho semblava.

Quan estàvem a les envistes del pla on havíem deixat el cotxe, ens girarem a veure si el gos encara ens seguia i ja no hi era. El llop, vull dir, el gos s'havia quedat al bosc, quan nosaltres entràvem a la pleta de l'estació, ja del tot deserta. Vam respirar i ens vam aixoplugar com vam poder. Aquella imatge de la conversa silenciosa del llop, vull dir del gos i nosaltres, no ens la traurem mai del cap. Fou una trobada memorable, una experiència inesborrable, i un cop arribats, mentre amanyagàvem l'Acsis, ens interrogava amb la mirada fixa, com intuïnt que alguna cosa havia passat entre ell, bé vull dir, un dels seus representants canins i nosaltres. I ens ensumava, com endevinant que un

membre de la seva raça havia estat prop de nosaltres... mentre internament li demanàvem perdó.

No volíem dir-ne res a ningú per no quedar malament, però a la fi he pensat que no seria prou honrat fer-ne un secret; per això us ho volíem explicar perquè, quan vosaltres vingueu a la Cerdanya a veure les muntanyes i els boscos nevats, potser podríeu trobar-lo; i si és així, sapigueu que és inofensiu, però que té una pinta de llop que no se l'acaba, encara que és un gos amic i mansoi, i que un cop coneguts us esperarà, perquè sap que la Cerdanya amb les seves muntanyes, els seus campanars i els seus prats verds, criden a tornar-hi... i sempre és bo de ser agraïts.

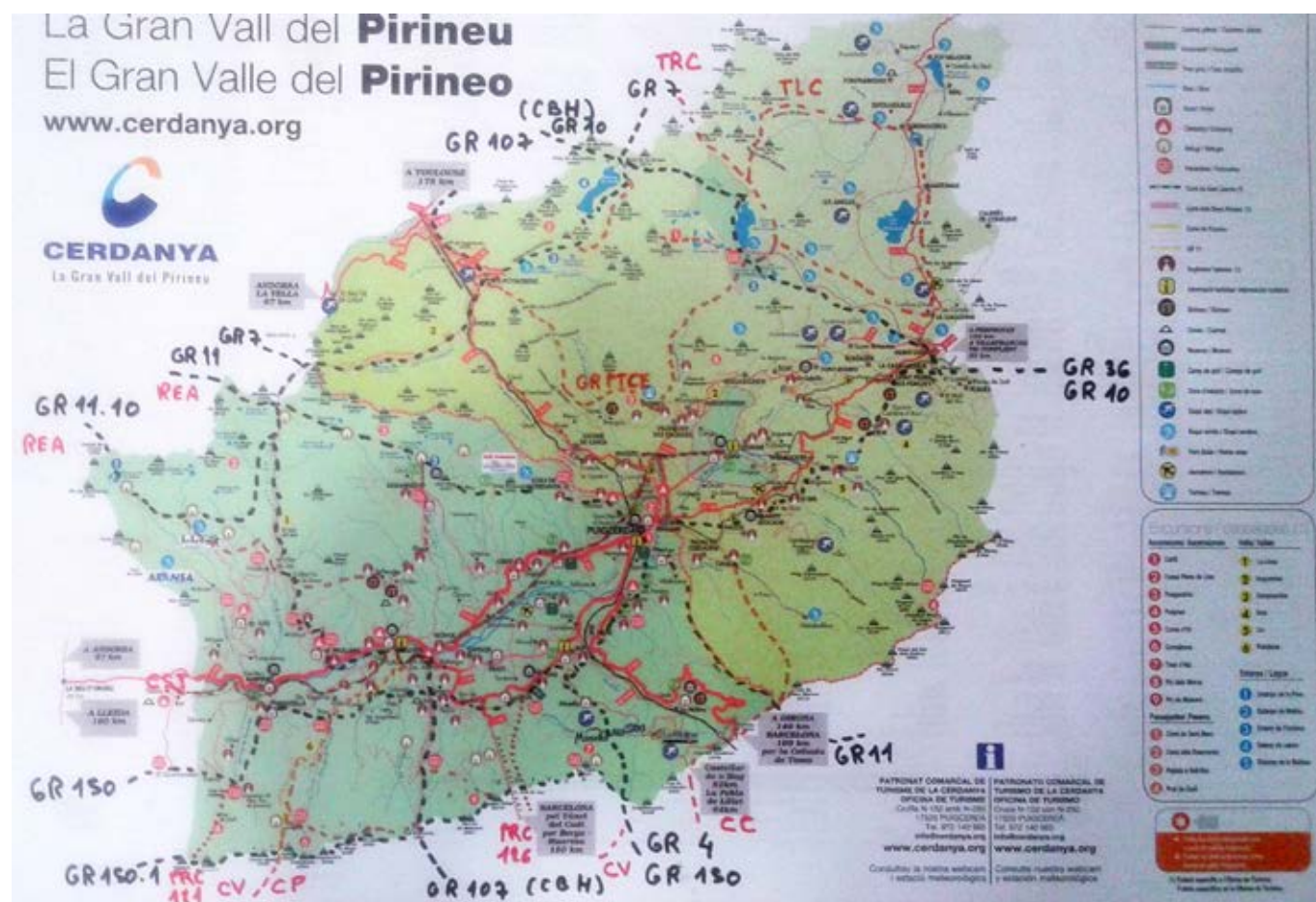
* Alfred Pérez-Bastardas és historiador i ha publicat entre d'altres, "Bolvir, notes històriques i geogràfiques" (1986), "La Cerdanya, Quadern de notes" (2010), "Cerdanya, cap a on vas?" (2014) i "Els frontals d'altar romànics de Cerdanya" (2016).

Il·lustració: Maria Rius

La xarxa de senders de Cerdanya

MANEL FIGUERA

Recollits i indicats tots al mapa *Cerdanya*, d'Alpina, d'escala 1:50.000, la nostra comarca gaudeix d'una vastíssima xarxa de senders que, en més o menys quantitat, recorren cada any excursionistes per aproximar-se als cims, *runners* que hi corren, senderistes que els segueixen de cap a cap i, més darrerament, turistes que s'hi aventuren gràcies a la, en general, bona senyalització. No són poques les veus que afirmen que a Cerdanya hi hauria de ser, el senderisme, el principal atractiu per a un turisme sostenible, el qual ben gestionat donaria feina anual —no només durant la temporada d'esquí i a l'agost— a guies professionals acompanyants de muntanya, a empresaris de l'hoteleria i a botigues d'esports, a més que n'incrementaria la venda de llibres guia dels recorreguts. Per dir-ho d'alguna manera, hi ha encara molt de "camí" a fer en aquest aspecte.

Senders de gran recorregut (GR)

Senyalitzats amb dues franges de pintura, una blanca i una altra de vermella, aquests senders tenen

una llargada de més de 60 km. Les seves variants, però, són més curtes. Aquesta senyalització és internacional, per això els GR, a Cerdanya, poden venir o dirigir-se cap a Andorra o França. Les federacions de muntanya solen tenir cura del manteniment d'aquests camins. Al nostre país ho fa Senders de Catalunya, de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC). L'excepció és el GR 107 o Camí dels Bons Homes, que disposa d'un consell regulador, ubicat a Bagà, format per les administracions locals (consells comarcals i ajuntaments per on passa el camí), que en manté la senyalització i en coordina els empresaris d'hoteleria. La majoria dels GR creuen Cerdanya, com el GR 11 i el GR 10, que travessen el Pirineu d'oest a est (o a l'inrevés), però n'hi ha d'altres que hi neixen (o hi acaben), com el GR 4 o el GR 36. Per ser un lloc de pas, Cerdanya és la comarca pirinenca que té més GR dins la seva demarcació. Solen estar descrits a les guies d'excursions, com per exemple *Cerdanya, guia muntanyenca*, de Manel Figuera i Alfons Brosel, enca-

ra que el propòsit d'aquest llibre, extens, és més aviat assolir els cims de les muntanyes principals.

GR 11

Aquest sender de gran recorregut, el GR 11, és anomenat dins l'argot muntanyenc "l'autopista del Pirineu". Cada any el segueixen centenars d'excursionistes perquè, sense arribar a passar en cap moment per la frontera estatal, travessa la serralada des del golf de Biscaia fins al cap de Creus. Seguint aquest sentit d'oest a est, a Cerdanya hi entra, provinent de la vall del Madriu (Andorra), pel port de Vallcivera. Després creua el riu de la Llosa, s'enfila a la portella d'Engorgs i, a mig vessant del Puigpedrós, recorre la capçalera de la vall de Meranges fins al refugi de Malniu. Des d'aquí, per la Feixa i les roques Feres, baixa a Guils de Cerdanya i arriba a Puigcerdà. El tram fins a Vilallobent va per la carretera local, però a continuació guanya altitud pel bosc cap al pla de les Forques, el coll de Marcer i entra al Ripollès pel coll de la Creu de Meians.

GR 11.10

És una de les variants del GR 11, la desena. Afecta Andorra i Cerdanya. Des de la vall del Madriu, a les cases d'Entremesaigües, deixa el GR 11 i s'enfila per la vall lateral de Perafita fins al port d'igual nom per baixar als estanys de la Pera i al Fornell. Aquí segueix la pista que va a Cap del Rec, però des d'aquest indret, pel coll de Salamí i el prat de l'Aгна, baixa a la vall de la Llosa per remuntar-la. A la Farga de la Llosa enllaça amb el GR 107 i a la cabana dels Esparvers torna al GR 11.

GR 7

Provinent d'Andorra per la portella d'Engaït, enllaça amb el GR 107 a la capçalera de la vall de la Llosa (coma d'Engaït), poc abans, venint del sud, de la portella Blanca. Els dos senders baixen per la vall de Campcardós fins a Porta i Porté. Aquí el GR 107 s'enfila al coll de Pimorent, però el GR 7 prossegueix per la coma de Font Viva cap a l'estany de Lanós. Després d'aquest gran estany, a la cabana del Roset, creua el GR 10 i per la portella d'Orlú entra a l'Arieja per dirigir-se a l'estany i el refugi de les Vésines. Després continua per la vall d'Orlú.

GR 107 o Camí dels Bons Homes

Rememora l'exili dels càtars surant la croada que hi va haver contra ells a l'inici del segle XIII i especialment després de la presa del castell de Montsegur a mans dels croats el 1224. El camí surt del santuari de Queralt, al Berguedà, i per Peguera, Gósol i Bagà entra a Cerdanya pel coll de Pendís. Des d'aquest pas baixa a Bellver de Cerdanya i es dirigeix a Prullans. Després d'Ardòvol entra a la vall de la Llosa i passa per Coborriu i cal Jan. Vall amunt enllaça a la Farga amb el GR 11.10, creua el GR a la cabana dels Esparvers i remunta la coma d'Engaït fins que enllaça amb el GR 7. A continuació creua la portella Blanca i baixa per la vall de Campcardós cap a Porta i Porté. Aquí deixa el GR 7 i puja al coll de Pimorent, on entra a l'Arieja per davallar cap a l'Ospitalet. Per Merenç i Montelhó arriba al poble de Montsegur i al peu del seu castell, al pla dels Cremats, on acaba. El Camí dels Bons Homes disposa d'un consell regulador, format per administracions locals i empresaris privats, que es cuida de la senyalització i està en contacte amb hotels, hostals, càmpings, albergs i refugis a fi de facilitar-ne el recorregut als senderistes. Una variant d'aquest camí aprofita la senyalització del GR 7 per la coma de Font Viva i la del GR 10 pel coll de Coma d'Anyell i, ja en territori occità, per la vall de les Vésines.

GR 10

És l'equivalent al GR 11 sense sortir de l'Estat francès i en va més o menys paral·lel des de Biarritz fins a Banyuls de la Marenda. Igualment és força freqüentat. A Cerdanya hi entra des de la vall de les Vésines pel coll de Coma d'Anyell, creua el GR 7 a la cabana del Roset, propera a l'estany de Lanós, i per la portella de la Grava es dirigeix al llac de la Bollosa. Després baixa a l'estany de la Pradella, a Montlluís i a la Cabanassa, on enllaça amb el GR 36 i entra al Conflent.

GR 36

Aquest sender uneix la Guingueta d'Ix amb el masís del Canigó. Passa per Nauja, Santa Llocaia, Er, Llo, Eina i Sant Pere dels Forcats, sempre per la plana cerdana o com a molt endinsant-se tímidament en alguna de les valls meridionals, com la d'Eina. A la Cabanassa es troba amb el GR 10 i els dos van units (GR 10-36) fins al ras de Cabrera, al Canigó. Allà acaba el GR 36, però el GR 10 ho fa al Mediterrani.

GR 4

Un altre sender de gran recorregut important que, com l'anterior, neix (o acaba) a Cerdanya. Des de Puigcerdà, el GR 4 surt en direcció a Urtx i Alp, on poc després enllaça amb el GR 150. Els dos van junts fins al coll de Pal, ja al límit amb el Berguedà. Mentre el GR 150 baixa a Bagà, el GR 4 ho fa cap a la Pobla de Lillet i el Catllaràs. El final (o el principi, depèn de com es miri) del GR 4 és el monestir de Montserrat.

GR 150

El Parc Natural del Cadí Moixeró disposa d'una destacable xarxa de senders, uns de gran recorregut, com aquest, i uns altres de petit recorregut (PR). El GR 150 fa la volta al parc sense assolir-ne els cims, per això es pot seguir també amb BTT. Entra a Cerdanya pel coll de Pallers, entre el Quer i Estana. Després baixa a Bastanist i passa per Montellà, Nas, Olià i Pi per dirigir-se a Talló. A partir d'aquí recorre el pla de la Batllia per Beders fins a Riu de Cerdanya. Des d'aquest poble puja a Urús i a Das. A continuació enllaça amb el GR 4 i per Masella s'enfila al coll de Pal. En aquest pas entre Cerdanya i el Berguedà els dos senders se separen: el GR baixa a la Pobla de Lillet i el GR 150 ho fa a Bagà.

GR 150.1

Bellíssim camí, molt interessant, perquè transcorre en bona part per la carena del Cadí i del Moixeró. Variat del GR 150, en surt a Josa de Cadí, a l'Alt Urgell, i s'enfila pel coll de Jovell al puig de les Tres Canaletes. Després de passar molt a la vora del cim del Vulturó, sostre del Cadí, entra a Cerdanya (de fet en recorre només el límit meridional) pel coll de la Canal del Cristall. A continuació s'endinsa pel vessant berguedà, però torna a Cerdanya al pas de Tancalaporta. Alternant un caient o l'altre baixa al coll de Pendís i puja a les Penyes Altes de Moixeró. Per la carena d'aquesta serra, es dirigeix al coll de Jou i guanya altitud fins al cim de la Tosa. Des d'aquí dalt davalla al coll de Pal, on acaba perquè hi retroba el GR 150.

Senders de petit recorregut (PR)

Aquests camins, entre 10 i 60 km de longitud, estan senyalitzats amb una franja blanca i una altra de groga a Catalunya (PRC), però a França es coneixen GRP, tenen forma de circuit (*tour*) i estan indicats amb franges

grogues i vermelles. El seu manteniment, amb més o menys regularitat i encert, depèn també de Senders de Catalunya. Els PR més destacables a Cerdanya es localitzen al Parc Natural del Cadí Moixeró i al massís del Carlit. Al Cadí, el PR C121 surt del GR 150 al coll de Pallers i per prat de Cadí i la canal del Cristall s'enfila al coll de la Canal del Cristall, on troba el GR 150.1. No cal dir que aquest sender, amb trams de grimpada, és un dels més tècnics de la comarca. Un altre d'interessant és el PR C124, conegut com a Ruta dels Segadors o Camí de Cerdanya i rebatejat últimament com a Camí de Picasso, uneix Bellver de Cerdanya amb prat d'Aguiló i Gósol pel pas dels Gosolans i el Collell. I un altre és el PR C126, que surt del GR 150 a Urús i recorre la vall de Fontllebrera fins al coll de Jou. Aquí entra al Berguedà per retrobar el GR 150 a l'Hospitalet de Roca-sança. Un dels circuits que afecten Cerdanya és el GR PTC del *Tour du Carlit*, que de Portè aprofita en part el GR 7 per pujar a Lanós. Després segueix el GR 10 per baixar a la Bollosa, amb l'opció d'assolir el cim del Carlit, el més elevat de Cerdanya. A continuació baixa per la vall d'Angostrina, va a Dorres i es dirigeix a Bena, des d'on pel coll de l'Home Mort torna a Porta i a Portè. Per la seva banda, el GR PTLC (*Tour des lacs du Capcir*) surt de la Llagona en direcció a l'estany de l'Aude i els estanys de Camporrells, ja dins del Capcir. Després fa un descens cap a Formiguera i Matamala per tornar a la Llagona. Hi ha un darrer camí d'aquestes característiques, el GR PTCE, que deambula per la plana cerdana entre Puigcerdà, Bena i Llívia, aprofitant altres camins ja senyalitzats, i que uneix Palau de Cerdanya amb Vilallobent.

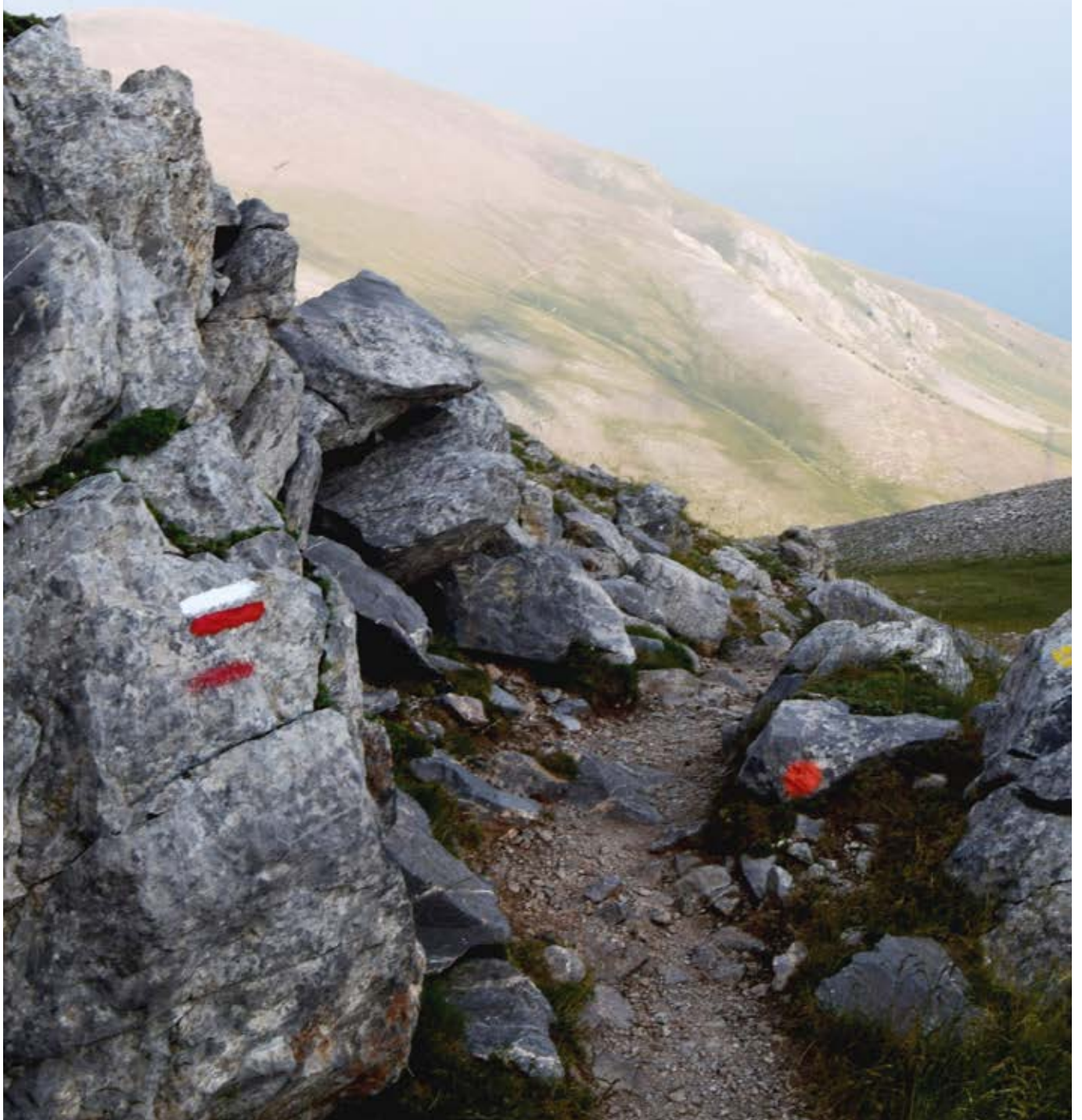
Altres camins senyalitzats

A la comarca hi ha altres camins indicats, alguns dels quals amb fins i tot publicacions i guies específiques sobre el seu recorregut.

Camí de Sant Jaume

Rememorant l'antic camí medieval que es dirigia a Sant Jaume de Galícia des de Cerdanya, surt de Llívia i es dirigeix per Ur a Puigcerdà. Després va recorrent la plana cerdana, sempre per indrets d'interès historico-artístic. Passa per Bolvir, Santa Maria de Quadres, el Riu de Santa Maria, Talló, Bellver de Cerdanya i Santa Eugènia de Nerellà i baixa a Martinet. A continuació, per Bar i Toloriu, entra a l'Alt Urgell. Està ben detallat

GR

i explicat en una guia de l'escriptora Núria Boltà.

Cavalls del Vent

Imitant la bona idea del concorregut circuit Carros de Foc a través del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, Cavalls del Vent ha sorgit amb la mateixa idea: unir els refugis del Parc Natural del Cadí-Moixeró. I la veritat és que ha estat un èxit, augmentat encara més per la cursa anual que hi té lloc, en què participen corredors de gran renom, entre els quals el cerdà Kílian Jornet. La ruta està indicada amb cercles de color taronja, però també aprofita els traçats d'altres senders senyalitzats, com el GR 150 i la seva variant, el GR 150.1. A Cerdanya, del coll de Pal s'enfila a la Tosa, baixa al coll de Jou, puja a les Penyes Altes de Moixeró i davalla al refugi del Serrat de les Esposes, des del qual va al coll de Pendís, recorre més o menys la carena fins al prat Cerdà i es desvia a la dreta per anar al refugi de Prat d'Aguiló. Tot seguit puja al pas dels Gosolans i entra al Berguedà per baixar al coll de les Bassotes, al Collell i al refugi Lluís Estasen, al peu del Pedraforca. Disposa d'un mapa i de diverses guies que n'expliquen el recorregut amb horaris parcials i desnivells. El manteniment d'aquest circuit va a càrrec dels responsables del refugis.

Ruta dels Estanys Amagats

És, aquest, un bell circuit que transcorre pels masís que formen la Tossa Plana de Lles i el Puigpedrós. Indicats amb punts blaus, normalment se surt de Tallendre cap a Ordèn i Éller, aprofitant senders locals, i després Meranges. D'aquí puja al refugi de Malniu i segueix el GR 11 cap a la portella d'Engorgs, la cabana dels Esparvers i el port de Vallcivbera. Per aquest pas entra a Andorra, a la capçalera de la vall del Madriu, per baixar al proper refugi de l'Illa. Acte seguit davalla pel mateix GR 11 a la Farga d'Andorra, però en aquets punt deixa el aquest sender pel GRP, un altre sender que dona la volta al Principat. Llavors puja al coll de la Maiana i al pla de Perafita, on enllaça amb el GR 11.10 cap al port de Perafita. Aquí torna a Cerdanya per baixar als estanys de la Pera, amb el seu refugi, i a les Pollineres, on es desvia d'aquesta variant per dirigir-se al Fornell, el prat de la Cot, Cap del Rec i Viliella. I des d'aquest poble, per Coborriu de la Llosa i la Bastida, travessant la solana de Bellver torna a Tallendre. Una variant d'aquesta ruta consisteix a

assolir el cims del tossal de la Truita, de la Tossa Plana de Lles, de la Carbassa, del Puigpedrós i del pic dels Pessons o del Gargantillar. Aquest circuit, també amb mapes i guies, disposa d'un consell regulador, ubicat a Alàs (Alt Urgell) i format per una persona que gestiona les inscripcions i els responsables de cada refugi.

Gran Volta de Cerdanya

El propòsit d'aquest altre circuit, nascut arran de la Gran Volta de Cerdanya Ultrafons (VCUF), és unir la major part dels pobles de Cerdanya sense sortir de la comarca. No tracta d'assolir-ne els cims, encara que transcorre per indrets naturals d'interès. Tampoc no està senyalitzada, però sí descrita en una guia de l'Eduard Jornet, pare del Kílian Jornet. De fet no cal senyalitzar-la, ja que aprofita en tot moment els senyals d'altres camins.

Senders de Cerdanya

Després d'un acurat treball previ de catalogació, un equip va treballar durant un any en la recuperació d'una extensa xarxa de camins cerdans. Seguint l'exemple dels Dolomites, tots estan numerats dins d'un rectangle groc. Alguns ajuntaments, sobretot els de Lles de Cerdanya, Prullans, Bellver de Cerdanya, Llívia, Das i Alp, han tingut cura del manteniment d'aquests camins amb vista al turisme senderista, però malauradament una bona part s'ha perdut. Aquests senders tenen un gran valor patrimonial, atès que solen unir pobles per vells camins ramaders, alguns dels quals conserven trams empedrats o murs de contenció.

Senders locals

Indicats amb dues franges, una de blanca i una altra de verda, aquests camins depenen dels ajuntaments. La xarxa més important es troba al terme municipal de Bellver de Cerdanya, on el seu ajuntament ha editat una guia de camins. Tots de menys de 10 km de recorregut, el seu propòsit és facilitar l'accés a punts d'interès històric i artístic i també natural.

Fabra encara avui*

JOAN BASTARDAS (1919-2009). LLATINISTA I ROMANISTA

Encara avui Fabra ens és necessari, encara avui ens alliçona i ens aconsella. I nosaltres encara avui freturem del seu mestratge. Bo és que en el cinquantè aniversari de la mort del Mestre recordem l'home i el gramàtic, però el seu bell i gran combat per la llengua i la pàtria, que ens ha enriquit amb guanys inestimables, resta obert; hi restarà sempre. Era un combat envers el futur, un combat que va permetre que la llengua se salvés en la gran ensulsiada.

Una mica d'història m'ajudarà a fer-me entendre. Antoni de Capmany i de Montpalau, a l'apèndix de les Memorias históricas (1779-1792), dóna la proposició feta pel rei Martí a les corts de Perpinyà l'any 1406 traduïda al castellà, i ho fa, com diu perquè "la lengua catalana en la que està extendido el original es ya anticuada en el mayor número de los vocablos y por otra parte sería inútil copiarla en un idioma antiguo provincial, muerto hoy para la república de las letras y desconocido del resto de Europa".

La frase "idioma(...)muerto hoy para la república de las letras" tan repetidament citada en els nostres manuals, ha estat diversament interpretada. Penso que Capmany era sincer i que volia ser objectiu. Potser l'enlluernava l'esplendidesa del català medieval dels textos que estudiava. El cert és que no va veure les possibilitats de la seva pròpia llengua. No hi creia. El futur no és mai previsible. Altres homes hi cregueren, altres homes s'hi esforçaren sense creure-hi gaire. No havien passat cent cinquanta anys des del judici de

Capmany, i el català no solament era una veu poderosa en la república de les lletres, sinó que havia esdevingut una llengua apta per a qualsevol comesa en les humanitats, en la ciència, en la tècnica, en les noves arts, indefinidament apta; una llengua europea

Pompeu Fabra segons
la il·lustradora Maria Rius.

capaç d'incorporar els neologismes tècnics i científics sense deixar de ser ella mateixa.

L'acció -o si voleu, la intervenció- de Fabra sobre la llengua que ja es fa sentir en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 i té el seu punt culminant el 1932, l'any de la publicació del Diccionari general, va arribar just a temps perquè fos eficaçment acceptada i eficaçment assimilada, i així la llengua va poder resistir els embats de destrucció. "Esto del catalán" no s'havia acabat. Molts ho temeren, però lluitaren. Heus ací el clam de Salvador Espriu:

Si podien, però, durar
la llum parada, l'ordre clar
dels xiprers, de les vinyes, dels sembrats,
la nostra llengua, el lent esguard
damunt de cada cosa que he estimat!

Voltats de por, enmig del glaç
de burles i rialles d'alberdans,
hem dit els mots que són la sang
d'aquest vell poble que volem salvar.

Carme Serrallonga, una de les dones més sensates del nostre segle i un gran talent al servei de tota cosa noble, deia que el treball que va fer Fabra ningú mai no li podrà agrair prou, perquè va convertir una llengua salvatge en una llengua civilitzada, com les europees. Això li permetia traduir al català llengües civilitzadament treballades.

Jo no sé si és del tot just qualificar de salvatge la llengua sobre la qual Fabra va actuar, però la seva actuació responia a la insatisfacció compartida per la gent de la seva generació. Ramon Llull va el primer que va sotmetre a art la llengua catalana. No sé si del tot conscientment. Però creia en la llengua i en les seves possibilitats. Els nostres humanistes no hi cre-

gueren ni actuaren. Però Fabra, amb ciència i seny, aconseguí de sotmetre a art una altra vegada una llengua que la descurança dels temps havia fet insegura i massa esvalotada. Jo no puc parlar aquí de la ciència i el seny de Fabra.

El sentit i línies mestres de la reforma, la cultura filològica i les idees lingüístiques del mestre, el do de percebre l'estil, el geni, de la llengua catalana, un gust que connectava amb el de la gent de la seva generació, l'eficàcia d'una pedagogia amable i sense defallences, la simpatia innata i l'elegància intel·lectual, saber cedir i les poques ganes de barallar-se, tot això, i més coses, juntament amb la complexitat de les circumstàncies històriques, polítiques i culturals en les quals va desenvolupar la seva tasca, sense treva i sense presses (que les presses són enemigues de la feina ben feta), tot això, dic, ha estat explicat i analitzat molt millor de com jo mai podria fer-ho. Si Fabra va trobar una adhesió immensa que l'acollia i l'empenyia, no li mancaren adversaris, alguns no gens menyspreables. Encara avui hi ha qui pensa, llegint Emili Vilanova o Narcís Oller, que el noucentisme es va endur amb la mateixa escombrada allò que era certament espuri i allò que semblava massa pintoresc, en realitat una gran riquesa.

Ara he de tornar al títol i a les paraules inicials d'aquest escrit meu. Solament pretenc de fer veure que cal també examinar amb ulls sincers quina ha estat, o més ben dit, quina és la fortuna de l'obra de Fabra en aquest darrer quart de segle, un cop recuperada la llibertat, i si podem parlar d'una recepció del tot tranquil·la, d'una normal pervivència. És clar que quan hi ha una interrupció, no hi ha un retorn sense traumes. Hi ha certament uns guanys que semblen ben segurs; posem, per exemple, una ortografia nítida i elegant, d'arrel noucentista (amb una i llatina emblemàtica, en lloc de la barroca y), no gaire qüestionada.

Però hi ha coses més sorprenents, perquè jo no puc deixar de connectar l'actual vitalitat de les lletres valencianes amb l'obra de Fabra, concretament amb el seu seny i el seu consell. Sense el consell de Fabra no haurien estat el que ara són. Jo sóc dels qui creuen que els gramàtics poden exercir una gran influència en l'evolució de la llengua parlada, si hi ha una escola mínimament eficaç. Estic convençut que sense Fabra la nostra llengua no seria la que és. No en té la culpa que la interferència del castellà -del bon castellà i so-

bretot del degradat- sigui tan poderosa, fins a fer-nos perdre la noció del que és o no genuí. Ara la preocupació per la defensa del català passa per les estadístiques d'ús, pels drets de la llengua. I això és bo. No passa, però, per la qualitat ni per la gramàtica. També caldria examinar quina ha estat l'acció dels correctors (els excel·lents i els qui actuaven amb massa zel).

Hi ha hagut també un afany de protagonisme amb poder efectiu; jo recordo l'atac contra l'ús de la passiva perquè algú havia decidit que, com que no era popular en castellà, tampoc no ho era en català. Llavors un titular de diari, amb tot el mal gust del món - allò que Fabra no tolerava- deia: "Enterren a Molins de Rei les despulles de M.X." Les normes internes prohibien dir "han estat enterrades". Bé, això ja forma part del passat. Solament hi ha un revisionisme vergonyant.

També caldrà examinar els indispensables llibres d'estil i veure quina és la ideologia lingüística que els inspira. Hi ha hagut també una desmitificació, no gaire perillosa, de l'obra de Fabra, juntament amb una mitificació sens dubte molt més perillosa: quan Gabriel Ferrater criticava, no pas sense fonament, una determinada regla de concordança que trobava en les gramàtiques de Fabra, afegia tot seguit "però Fabra no hi deu tenir gaire culpa, perquè no demostra gens d'entusiasme".

Era difícil d'admetre que la doctrina de Fabra en determinar punt podia no ser compartida. Jo ara no consulto Fabra com si fos un oracle, sinó com es consulta un amic savi i assenyat. Hi ha encara un benintencionat afany de simplificació per fer fàcil l'aprenentatge o per no amoïnar el lector. Això provoca l'oblit de vells i nobles mots, la sang d'aquest nostre poble.

Això resta personalitat a la llengua i, és clar, una llengua aprimada, sense trets identificadors, sense un estil propi, no s'estima, i les coses no estimades, que ja no són un bé entranyable que cal conservar, fàcilment s'abandonen. Em sembla que encara avui freturem de la ciència i el seny de Fabra, el Mestre.

**Reproduïm aquest text publicat a la Revista de Catalunya, l'octubre de 1998, amb el seu permís i de la família de Joan Bastardas i Parera.*

GENERALITAT DE CATALUNYA

COM Mª DELS ANGELS CAMPS I ELIAS

Mestra , hagi provat conèixer gramaticalment el català i ésser apta per a ensenyar aquesta llengua a l'Escola Primària;

PER TANT, se li lliura la present certificació als efectes del Decret de la Generalitat de Catalunya del 18 de setembre del 1936 i de l'Ordre del 9 d'octubre del mateix any.

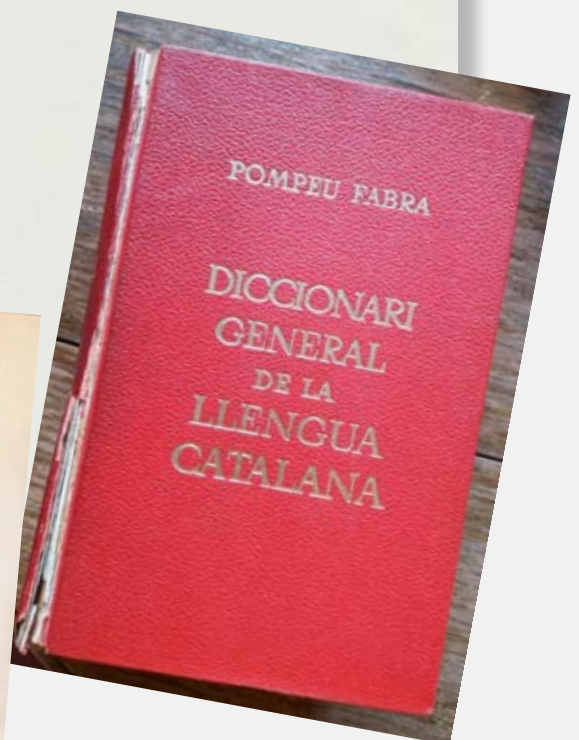
Barcelona, 16 de febrer del 1938.

Vist i plau:
El Sots-Secretari de Cultura,

El Director general
d'Ensenyaments de Català,

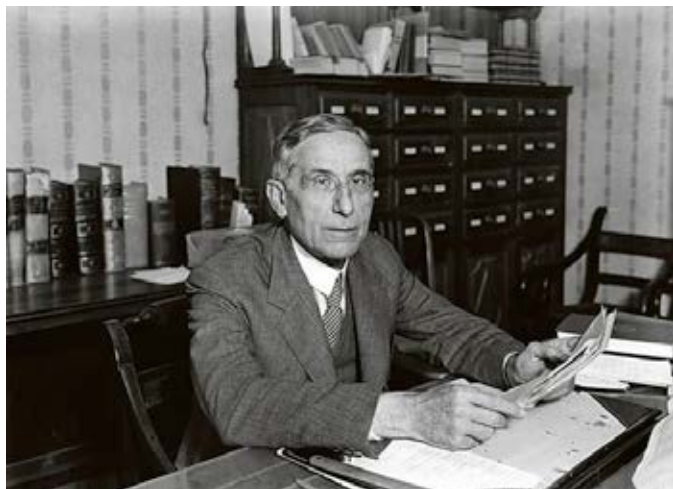

Núm. de Registre 649.

Vigència de Pompeu Fabra

JORDI MIR, INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

La tasca de depuració del català que Pompeu Fabra es va proposar d'emprendre, sobretot a partir del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1906, es va anar estructurant durant les dues primeres dècades del segle passat i va quedar fixada a cavall dels anys trenta i, sobretot, a partir de 1932 amb l'aparició del seu *Diccionari*.

La llarga i infausta postguerra va obrir un parèntesi que podia fer preveure els pitjors auguris per a la nostra llengua, però en aquells moments difícils ja es va demostrar que la solidesa de l'obra fabriana, si ens la fèiem nostra, ens permetria fer cara a les pitjors investides. Tot i l'ús migrat a què va ser constreta, la preservació que se'n va fer gràcies a la consciència amb què va ser tractada per part de tothom que tenia oportunitat d'usar-la va representar una falca decisiva per a assegurar-ne la supervivència. Des de l'ombra, en aquella etapa fosca es va fer, a més, un pas decisiu cap al concepte d'unitat indiscutida que en alguns moments, aparentment més liberals, havia costat d'assolir.

Aquest fet, que es va anar covant d'una manera subjacent, va esclatar l'any 1968 amb motiu del centenari de la seva naixença. En una acció oportuna i molt ben coordinada es va aconseguir que la figura i l'obra de Fabra i la reivindicació de la vigència i l'ús de la llengua s'escampés per tots els Països Catalans.

Val la pena de recordar, encara ara, la mobilització que es va aconseguir en aquell moment i en aquelles circumstàncies. La figura de Fabra, en milers de tar-

getes i cartells amb el lema "Pompeu Fabra, la llengua d'un poble", es va poder veure profusament per tot el territori. Es van fer més de dues-centes conferències i un total de vuitanta actes literaris i exposicions en localitats diferents, i trenta-cinc diaris o revistes van publicar un o alguns articles sobre Fabra i la llengua, fet que també es va produir en un centenar de publicacions de tots els països, tant catalans com estrangers.

Des del punt de vista social també va tenir un gran impacte, com ho demostra el fet que més de tres-centes entitats, d'índole diversa i de tots els nivells, manifestessin la seva adhesió al propòsit que es plantejava. El suport rebut per part del món intel·lectual també va trencar barreres i, en aquest sentit, és forçosament destacable l'actitud dels vuitanta-set artistes que van oferir benèvolament una obra inèdita, realitzada sobre una làmina uniformada, amb la voluntat que fos subhastada a fi i efecte d'afavorir el finançament de la commemoració.

El ressò que va tenir en tota la societat va ser important, no tant per al coneixement de la figura de Pompeu Fabra, sinó per la presència progressiva del català a les escoles i l'increment de l'edició i la lectura en general en la nostra llengua.

Pompeu Fabra, al cap de cent anys, es va demostrar que continuava sent útil al país. Ens havia deixat el llegat inestimable de la seva obra, duta a terme d'una manera indefallent durant tota la vida, però també l'exemple del seu compromís permanent amb la terra. Perquè, cal dir-ho i tenir-ho sempre ben present, Fabra a més i al marge de la seva generosa i obstinada dedicació a endreçar i ennobrir la llengua, va actuar sempre amb un esperit patriòtic exemplar.

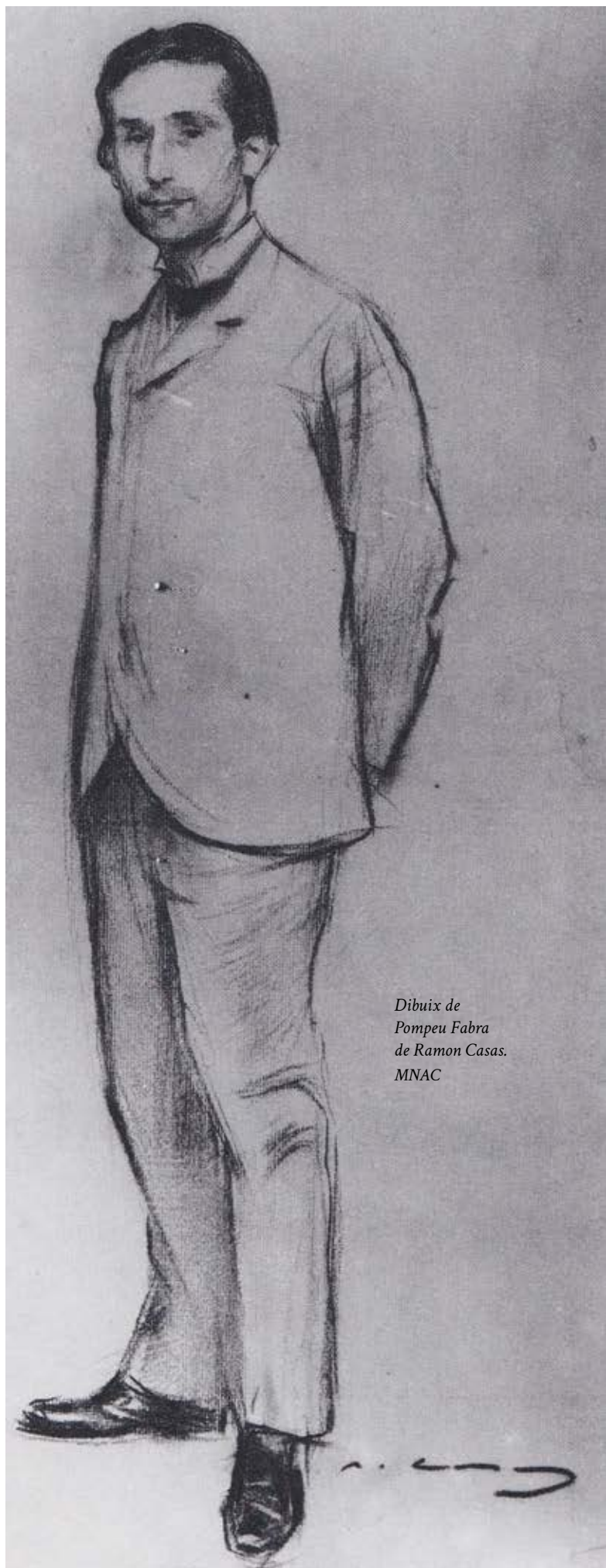
I aquesta posició la va mantenir amb discreció i amb fermesa en les conjuntures més diverses. La primera demostració, i a la llarga la més transcendental, va ser la decisió de tornar a Barcelona el 1912, inicialment amb un futur incert, deixant la càtedra de l'Escola d'Enginyers de Bilbao que li assegurava una situació estable, i en bona mesura confortable, al moment que havia format una família. L'esquer que a Catalunya es podria dedicar més al conreu de la llengua no el va fer

dubtar i va acceptar el repte tot i les incerteses que se'n podia preveure. Integrat a l'acció determinada de l'Institut d'Estudis Catalans, i amb el suport de la Mancomunitat de Catalunya, va poder anar duent endavant el seu propòsit i d'això en van sortir dues baules cabdals en el procés de normalització de la llengua, que són el *Diccionari ortogràfic* (1917) i la *Gramàtica catalana* (1918).

Tot aquest progrés ja devia ser mal vist pels qui no han volgut mai que siguem com som i amb l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera es va fer evident. Aprofitant la primera ocasió on agafar-se, simplement pel fet de signar una carta en suport de la causa oberta al professor belga George Dwelshauvers, director del Laboratori de Psicologia Experimental de Barcelona, el mes de maig de 1924 va ser destituït de la Càtedra de Llengua Catalana. Això, i la constricció a què paral·lelament s'havia vist sotmès l'Institut d'Estudis Catalans, va fer que la seva situació quedés desestabilitzada. La reacció fou, un cop més, mantenir-se ferm en el seu propòsit i es va posar d'una manera decidida a dedicar el màxim de temps a formular l'indispensable, i encara pendent, diccionari normatiu. I d'aquesta possibilitat de dedicació, cal dir que afavorida pel generós mecenatge de Francesc Cambó, en va sortir el que s'havia de convertir en mític Diccionari Fabra. Poc després d'aquest diguem-ne benèvolament incident, i segur que més que com a desgreu com a intent de supeditar-lo, li va ser oferta una plaça a la Real Academia Española destinada a un representant de la "llengua" catalana. La proposta volia ser llatinera però Fabra, coherent, la va rebutjar. No va ser difícil, però, de trobar qui s'hi avingues.

Ferm en la seva actitud, la primera ocasió en la qual Catalunya va tornar a veure condicionada la seva llibertat, arran del fets del Sis d'Octubre, és empresonat, del 27 d'octubre al 8 de desembre d'aquell 1934, pel fet intrínsec de ser president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona i, cal creure, que per ser qui era i el que representava.

Com a conseqüència de ser fidel a aquests principis i sense que hi hagués cap raó, ni molt menys política, es va veure impel·lit a un exili, ignominiós, que havia de durar fins a la mort. Durant nou anys va mantenir amb dignitat el seu capteniment i d'aquest període encara se'n poden destacar gestos que el confirmen. El mes de març de 1942, renuncia a l'oferiment a tota la

*Dibuix de
Pompeu Fabra
de Ramon Casas.
MNAC*

família d'anar-se'n a Mèxic amb el grup de companys exiliats que decideixen fer aquest pas que oferia un horitzó més prometedori davant la incògnita de la França ocupada. Hi renuncia, just quan decideix anar-se'n de Montpeller a Prada adduint la voluntat de quedar-se en terra catalana. Un determini que es pot ben aparellar amb la decisió d'anar a Andorra per fer testament perquè era l'única opció que fos en català, gest que pel tràngol que li va representar adquireix el màxim sentit d'exemplaritat.

És cert que com ha contrapunt a tots els greuges que hagués pogut patir, tots els companys de la diàspora li van fer patent el seu reconeixement, sovint de manera col·lectiva. El cas més concloent i significatiu és l'homenatge que se li va fer a Prada el mes de febrer de 1968, en ocasió de fer vuitanta anys, amb l'oferiment, per part del president Josep Irla, de la medalla d'or de la Generalitat. Un signe manifest de l'estima general de què era objecte és que aquesta medalla va ser encunyada per iniciativa popular amb objectes aportats per exiliats de les comunitats d'Europa i Amèrica.

Un honor així ja havia tingut un precedent que el dignificava. El 14 de setembre de 1945 el president Irla crea el Govern de Catalunya a l'exili i li proposa de formar-ne part com a conseller, al costat de Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Josep Carner, Joan Comorera i Josep Xirau. Fabra va posar en consideració l'esforç que li representaria, però va acceptar el compromís.

Aquesta mostra d'amor i de servei al país no la podem veure més que com la continuació d'una actitud ininterrompuda des de 1885 quan ja va deixar enllestit, bé que no publicat fins el 1891, el seu primer *Ensayo de gramática de catalán moderno*. I la culminació d'aquesta trajectòria encara es fa més patent en un moment de senectut, accentuada pel sentiment de la mort de la seva filla Teresa, quan el gener mateix de 1948 assumeix l'encàrrec de redactar i dirigir el *Curs de llengua catalana per correspondència* que la Generalitat va oferir a tots els exiliats. Fa l'esforç de fer-ne el seguiment durant tot l'any fins que la mort el sobta quan havia redactat vint-i-un exercicis dels vint-i-tres que havia previst. Es pot ben dir, doncs, que va treballar per la seva dèria fins al darrer dia.

La dedicació profunda i sistemàtica a endreçar la llengua no l'havia privat que fos una persona coneguda pel conjunt de la societat. No era, ni havia volgut ser,

el savi que visqués circumscrit al seu món. Les seves converses habituals amb el veïnat o amb els companys de viatge en el tradicional tramvia que el duia de Badalona a Barcelona, la naturalitat amb què acceptava i atenia les consultes -normalment sobre llenguatge, és clar- que li feien en qualsevol oportunitat, així com la seva presència en tertúlies d'intel·lectuals, fan que Fabra arribés a ser, progressivament, una figura coneguda i reconeguda i que, sobretot després de l'aparició del seu *Diccionari*, podem qualificar sense reserves de popular.

A això, també hi va ajudar la seva disposició a fer-se present arreu del país. El cas és que, tant com podia, acceptava totes les oportunitats d'anar a fer conferències arreu de Catalunya, fet que li va permetre de conèixer localitats ben diverses i que aprofitava per copsar els matisos lingüístics que caracteritzen el parlar d'aquella zona.

A aquesta presència arreu del territori hi hem d'afegir la seva condició de bon caminador, tot i que Fabra no pot ser qualificat com un excursionista a l'estil més

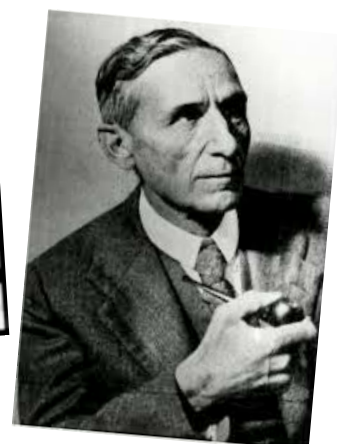
clàssic. De fet, els cims no eren el seu objectiu, però aprofitava totes les ocasions pre recórrer i conèixer el país i, si s'esqueia, fer-ho a peu. Ell no va deixar mai cap constància escrita d'aquestes caminades però, si més no, hi ha notícies ben referenciades d'anades seves de Barcelona a Camprodon, de Barcelona a Montserrat, d'una llarga travessia pel Solsonès, al sector de Busa, així com de les nombroses excursions amb alumnes i admiradors, que donaven lloc a converses que, lògicament, s'acabaven convertint, amb complaença general, en una nova llicó del "mestre".

Hauria estat interessant de poder tenir constància concreta dels llocs que va conèixer directament, però la manca de referències escrites ho fa difícil. Amb tot, disposem d'unes bones ressenyes de les seves dues llargues excursions per la vall de Núria i el Conflent fins a la vall de Noedes o, també de la seva assistència als campaments que muntaren els germans Arnalot al Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça, als quals va assistir des de l'any 1927 al 1935.

La Cerdanya és una de les comarques que segur que va tenir interès a conèixer, ateses les particularitats geogràfiques i lingüístiques que hi concorren. Ens ho corrobora, si més no, la certesa documentada que el mes de juliol de 1930 va pujar a l'estany de Malniu per assistir al campament juvenil de Palestra, on va presidir un jurament escolta d'aquest grup, acompanyat de Lluís Nicolau d'Olwer i de Pere Gabarró. En aquella ocasió, poder gaudir del paisatge cerdà per damunt dels 2200 metres segur que li va causar una gran satisfacció.

El que no va ser dissortadament igual és el seu pas per la Cerdanya camí d'Andorra per anar a fer testament. Aquell novembre de 1947, venint de Prada, a la Guingueta d'Ix va haver de deixar el camí més dreturer i enfilars la vall de Querol. Un camí que la perversitat dels qui es creuen que per la força poden disposar del nostre país no li permetien trepitjar.

D'aquest record agre fa vuitanta anys i de la commemoració revifadora del centenari en fa cinquanta. Ara, quan ens disposem a recordar-lo en el cent cinquantè aniversari, el seu exemple i la seva vigència continuen intactes i ens comprometen a perseverar en la tasca que ell va iniciar i a no abandonar mai l'esperança que ell va mantenir.

Les pintures murals romàniques del Conflent

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

Frontal d'Orellà.

Del Conflent les mostres de pintures morals que ens han arribat ha sigut escasses, probablement per les incursions desastroses dels albigesos i per l'acció de les guerres i convulsions polítiques, que van deixar els temples abandonats, i els canvis d'orientació i modes pictòriques, així com les variants en l'exègesi. Tot plegat va proporcionar un canvi de valors que va "amagar" les pintures i les va tapar. Ara, a part les pintures del priorat de Marcèvol i de l'església de Riquer, que són de molta qualitat, tenim una mostra de l'única pintura sobre taula conservada en l'església d'Orellà.

Respecte dels colors, pigments i tècnica, la importància donada a la composició i als colors és cabdal; des del punt de vista d'obra de marbre, hi és tractat el de color blanc simbolitzant els innocents i el marbre vermellós evocant la sang dels màrtirs; en els fons de les composicions figurades hi ha unes variants de colors que són decoratius, amb l'alternança dels colors vermell i blau agrisat, i en d'altres, vermell i groc. En el frontal de Durro, per exemple, hi ha un fons de color verd, amb espais grocs. En canvi els mantells tenen sempre el color blau, és el cas de la Verge, que a Cata-

lunya, és quasi constant, i en canvi a Sant Climent de Taüll, el porta blanc.

Sobre els colors es van poder analitzar amb exactitud quan varen arribar els murals de la Vall de Boí, i se'n va fer un examen exhaustiu; pràcticament tots tenen dues capes d'arrebossament, un gruixut i l'altre fi, on es dibuixa amb un traç molt fi les siluetes bàsiques, i repassat amb un dibuix en negre, normalment carbó, o també ocre. Joan Ainaud de Lasarte, ho explica a *La Pintura Catalana- La fascinació del romànic*, pàg. 30. Carroggio, 1989., quan diu que "l'examen de dues mostres de Sant Pere de la Seu d'Urgell, arrencades el 1918 i de la segona capa de l'absis central de Santa Maria de Taüll i de l'absis de Ginestarre (un i altre el 1964) ens dona ara una abundant informació d'aquestes operacions, tant en l'aspecte estètic com en el tècnic, segons un procediment de pintura mural que no és el fresc clàssic sinó l'anomenat a Itàlia *a secco*. Els dibuixos preparatoris de Ginestarre ens demostren com primer es dibuixaven els grans trets de contorn dels rostres, sense faccions ni accessoris (ulls, barbes), i per les mostres de la Seu d'Urgell veiem com la pri-

mera capa de color comprenia els grans contorns dels mantells però no l'acabat de tons més vius o elements de detalls (floretes, etc.).”

Els frontals d'altar a Catalunya es feia servir la fusta de pi, encara que també n'hi ha de roure, avet i alguna altra; les sanefes i els marcs eren fets amb estuc amb relleus, amb revestiments d'estany o d'argent, protegits amb un vernís de color groc, per assemblar-se a una capa d'argent.

Ainaud de Lasarte creu que els colors emprats són el vermell de cinabri, amb illita, o bé d'hematites; els blaus són d'aerinita fèrrica i els verds els feien amb una barreja d'ocre groc i aerinita. Hi ha tanmateix moltes variants; els que ho barregen amb argila, els que hi apliquen a sobre la fusta una capa de guix o en algun cas aquesta és posada sobre un pergamí que fa de tela, com a Orellà.

Orellà

En l'església de Santa Maria d'Orellà, antiga possessió de Sant Martí del Canigó, al Conflent, s'hi conserva un frontal d'altar romànic, que es creu que procedia del mateix monestir. El frontal està centrat per la figura del pantocràtor que té clares reminiscències bizantines. Segons Pere Ponsich (*Catalunya Romànica*, v. VII, pàgs. 477-478), el frontal està pintat sobre una làmina de pergamí aplicada a la fusta. El pantocràtor ubicat en el centre del rectangle, amb nimbe dins d'una màndorla oval amb els quatre evangelistes, i en els quatre compartiments laterals i figuren els apòstols. Tots tenen un “rostre ascètic i sever, alguns joves i imberbes, uns altres barbuts i d'aspecte madur, o encara amb els cabells i la barba blanca de la vellesa”. El fons de la màndorla, tros que no té pergamí, està decorat en relleu daurat i de dibuix escacat.

S'ha comparat aquest frontal amb el de Sant Genís

Santa Maria d'Orellà.

de Fontanes al Rosselló, que fou signat per *Magister Alexander*, avui desaparegut, i tan sols conegut per un tros de dibuix realitzat per L. De Bonnefoy al segle XIX. Igualment ha estat comparat amb una miniatura d'un manuscrit provinent de Sant Martí del Canigó, datat l'any 1195, i també amb una taula incompleta de la col·lecció Suntag de Barcelona, que també és d'origen rossellonès.

En un breu període de temps, el corrent bizantinitzant s'estengué pel Rosselló, Conflent i encara Cerdanya, i el Frontal d'Orellà es podria datar prop del 1200. La realització d'aquest frontal realitzada sobre una pell d'ovella aplicada damunt la fusta, i la imitació d'orfebreria li dona una de les característiques essencials d'aquest frontal, que té trets molt semblants al Frontal de Baltarga a la Cerdanya (MNAC). Es creu que el frontal prové de Sant Martí del Canigó.

Marcèvol

El priorat de Santa Maria de Marcèvol al Conflent, es troba en un planell un xic enlairat, i fou donat a l'Orde del Sant Sepulcre, el gener de 1129. L'església té tres naus de grans dimensions, feta de pedra dau-

Santa Maria de Marcèvol.

Santa Maria de Marcèvol.

Porta de Marcèvol.

rada d'una pedrera propera; la portada de ponent de Marcèvol és de marbre rosa amb arquivoltes i el timpà net de cap detall que culminen amb una arquivolta de dents de serra, tot del mateix marbre rosa.

De les pintures murals romàniques de Marcèvol, que estan en força mal estat de conservació, podem senyalar que el que en queda està situat en l'absidïola de l'església i el formen el pantocràtor dins d'una màndorla de forma romboidal acompanyat per l'Alfa i l'Omega, amb un fons d'estrellat. A ca costat hi ha quatre àngels, dos dels quals ofereixen incens, i els altres dos recolzats en la banda inferior que sosté la màndorla. Tot el conjunt és de dibuix primitiu i esquemàtic, de colors rosat tirant a blanc, blau i un roig cru; podríem qualificar-lo de rústic i arcaïtzant i Pere Ponsich (Catalunya Romànica, v. VII, pàg. 312,313) creu que la pintura pot ser de finals del segle XII.

Riquer

L'església de Santa Maria de Riquer a tocar a Prada de Conflent fou un priorat dependent del Monestir de Cuixà, que té unes restes de pintures murals molt

interessants. L'any 1955 se'n descobriren les que estan situades en el timpà de la porta meridional, quan en unes obres de rehabilitació se'n descobriren les pintures al fresc, dins d'un timpà i les que hi ha dins un nínxol que fa un arc de descàrrega.

Segons Pere Ponsich (Catalunya Romànica, v. VII, pàgs. 348-351), "la (pintura) del timpà és desgraciadament la menys ben conservada. La Mare de Déu ocupa el centre del timpà, asseguda dins d'una màndorla oval que és definida per una banda blanca, a l'interior de la qual hom pot llegir una inscripció en lletres blaves", (...) i a cada costat de la màndorla hi ha un àngel", que té un encenser. En canvi, l'altra pintura mural que hi ha està en millors condicions; al centre de la volta hi ha l'*Agnus Dei* que porta la creu amb una banda amb lletres blaves hi ha una inscripció, i tot emmarcat amb una banda de color vermell, mentre que el fons del timpà és blau.

La Mare de Déu, que no porta corona, té un nimbe de color ocre groc, i porta un vel que li cobreix el cap. Pintada amb vestit blanc. L'infant vestit amb túnica vermella, mentre que l'anyell és blanc amb fons vermell. Els àngels vestits de blanc amb els plecs blaus i el mantell de color vermell. Per a Ponsich, "les pintures de Santa Maria de Riquer pertanyen certament al que hom pot anomenar l'escola del Rosselló del segle XII, on el hieratisme rigorós dels mestres italo-bizantins passa per l'estil dels artistes catalans del nord. La comparació amb les pintures de Sant Martí de Fenollar, datades al primer terç del segle XII, i les de Santa Maria d'Arles, de l'any 1157, ens inclina a datar les de Riquer, més lliures i emancipades de les estrictes normes bizantines de mitjan segle XII, en el tercer quart del segle XII". Vegis igualment P. Ponsich *L'église Sainte-Marie de Riquer et son tympan peint*, Etudes Rousaillonnaises, V, 1956.

Santa Maria de Riquer.

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya

ALBERT DE MONTJUÏC*

Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa (1901-1925), de Jaume Bragulat Sirvent

Abordem aquesta nota sobre el llibre de Jaume Bragulat amb un respecte absolut, perquè forma part d'una de les memòries més interessant que sobre la Cerdanya s'han escrit dels primers anys del segle XX. Bragulat és de la generació que va renovar amb força la vida cultural de Puigcerdà i que a l'entrada de la revolució social es va trobar amb l'esclat d'una situació violenta i revolucionària impensable per a ells. En va patir les conseqüències i en el llibre ens ha deixat constància de les situacions tan dramàtiques per a ell i la seva família, però també per a tot el grup humà de les seves amistats i del conjunt de la població que no podien entendre perquè un grup anarquista i rebel en l'entorn cerdà es dedicava a establir el que se n'ha dit la "República Independent de la Cerdanya" i que en aquest mateix Querol l'historiador i monjo de Montserrat Hilari Raguer n'ha fet una significativa nota històrica.

Jaume Bragulat és en certa manera un cronista històric que abans que res vol deixar constància amb un homenatge d'aquells ciutadans cerdans que foren assassinats per un fanatisme rebel que va deixar la Cerdanya sota una anarquia i un estat fora de control de la Generalitat de Catalunya entre l'agost del 1936 i la tardor de 1937, dirigit per un anarquista anomenat El Cojo de Màlaga, i que fa ja uns anys ha estat historiat per Joan Pous i Josep Maria Solé i Sabaté. A part d'aquests fets que li marquen la vida, Bragulat es fa ressò de les activitats culturals dins d'aquell període i de les obres del transpirinenc, però sobretot per l'arribada dels primers estiuejants a Puigcerdà al voltant del llac i en indrets que encara ara tenen un regust de noucentista quasi aristocràtic, on hi anaven els polítics i gent rica a passar-hi uns mesos d'estiu, tot gaudint de la fresca i de les relacions entre ells que per Cerdanya re presentava una novetat social.

El llibre de Bragulat de 136 pàgines publicat pel mateix autor el 1969 i imprès a Gràfiques Casulleras de Barcelona, té la frescor d'unes memòries de l'època de l'autor que n'explica amb alguns detalls els temes més candents del moment en què li va tocar de viure. Prou ens agradaria que fossin molts els cerdans i els de fora que en un moment concret fessin aquest acte de memòria personal i col·lectiva per deixar escrites els records

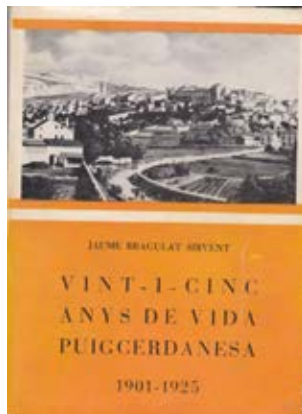
de Cerdanya que més recordaven. El llibre de Jaume Bragulat els dels primers que té cura de donar un relat històric tenint en compte que no en fa un estudi, sinó una memòria prou ampla i interessant escrit vers els anys seixanta i basat també en l'època de la guerra civil i el trauma que va suposar per a ell i tots els seus amics i coneguts la revolució social que en va patir la Cerdanya. Una certa amargor queda ben patent i un esperit crític en contra els puigcerdanesos que es van quedar a casa sense dir res... mentre al seu entorn molts vilatans eren víctimes de l'anarquia i assassinats a la Collada de Toses.

És d'interès senyalar que *Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa* és un bon record de la vida a la Vila entre els anys 1901 a 1925, en el camp de les activitats artístiques (Teatre, orquestral i d'espectacles, com també dels cercles polítics i de la premsa de Cerdanya. Cal pensar que quan va sortir el llibre, la memòria col·lectiva encara era molt magre sobre tots aquests temes.

De tots aquests temes, el llibre hi aporta una bona dosi de coneixença; explicar que molts intel·lectuals passaven una temporada a Cerdanya gairebé era una novetat vers els anys seixanta. Ens referim per exemple a Joan Maragall, a mossèn Cinto Verdager, Narcís Oller, Macià i Bonaplata, Francesc Matheu, els germans Junoy, o l'arquitecte Gaudí, el literat modernista Massó i Torrents, els Pallejà, però també el banquer Manaut de Bolvir, el poeta Joan M. Guasch, Gay de Montellà, etc. sense deixar-nos de mencionar per la seva acció com a farmacèutic, literat i publicista Josep Maria Martí, i ens deixem els polítics francesos i els cerdans de la banda francesa.

Tots ells i molts més obren camins per la coneixença de la Cerdanya i ajuden a explicar-ne la història social i econòmica, és a dir també turística, un camí que ja Pau Vila el 1926 creia que seria una bona sortida natural per a la comarca pirinenca.

El llibre es pot adquirir encara en les llibreries de vell i existeixen exemplars a la venda buscant per la xarxa d'internet. És de destacar que el llibre conté 28 fotografies d'època que ajuden al relat que s'hi fa. En definitiva el llibre de Jaume Bragulat, encara ara és una crònica valuosa de la història cerdana que cal valorar molt positivament sobretot si ens situem en l'any de la seva publicació.

SERRA D'OR: 700 números, i (60 anys)

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS**

Potser algú va pensar en el seu moment, que com en molts altres intents, la nova revista Serra d'Or que l'Abadia de Montserrat anunciava seria una de tantes que tindria una vida precària i curta. I no ha estat així.

Serra d'Or va néixer lligada a dues revistes-circulars que servien de nexa; una als treballadors del Monestir, i l'altra com a Circular de la Unió d'Escolans de Montserrat (UEM). Les dues circulars van fer de pont per fer renéixer en una segona etapa la revista Serra d'Or que ara tenim el goig de festejar en el seu número set-cents, quan està a punt de fer el seixantè aniversari.

El primer Serra d'Or era una circular cultural i familiar dels treballadors del Monestir, l'altre, de nom Germinàbit, era el nexa dels escolans montserratins i dels antics escolans que ja havien deixat l'Abadia, i es va expandir pels agrupaments escoltes de la Mare de Déu de Montserrat i de l'Abat Marcet.

Germinàbit va créixer quan Josep Benet (antic escolà de Montserrat) hi va veure una possibilitat d'obrir-la per ser una revista de cultura amb més projecció. És aleshores que dos joves universitaris inquiets i emprenedors, Ramon Bastardes i Porcel (nét d'Albert Bastardas, antic alcalde republicà i catalanista de Barcelona el 1908) i Max Cahner, (amb passaport alemany i que el 1964 serà expulsat de Catalunya durant 7 o 8 mesos com a represàlia per les seves activitats catalanistes), coneguts també d'un dels caps escoltes de l'Abat Marcet, en Nemesi Solà i Franquesa, es posen d'acord amb en Benet per fer prosperar el Germinàbit. La cosa va començar vers el 1956, i tres anys més tard Bastardes i Cahner juntament amb Josep Benet presenten a l'Abat Escarré la proposta de fer de Germinàbit una revista cultural catalana oberta a tothom i amb més transcendència de la que fins aleshores havia tingut.

Estudiades les possibilitats, l'Abat Escarré accepta de publicar una nova revista amb la protecció de l'Abadia montserratina que servís per aglutinar sota aquest paraigua la cultura catalana del moment. Només hi havia una nova consideració: que se'n digués

Serra d'Or, mentre Germinàbit continuaria fent les funcions de circular de la UEM.

Ramon Bastardes i Max Cahner es van posar mans a la feina i Jordi Pinell monjo de Montserrat en seria el representant de l'Abadia. Germinàbit va publicar el seu darrer número (doble) per l'agost-setembre de 1959 (n. 65) amb un homenatge a Carles Riba que ocupava 70 pàgines. I per l'octubre de 1959, ja va sortir la nova revista amb l'antic nom de Serra d'Or, de format quasi igual i senyalant que es tractava de la Segona Època amb una nova numeració, el número 1 de l'any 1.

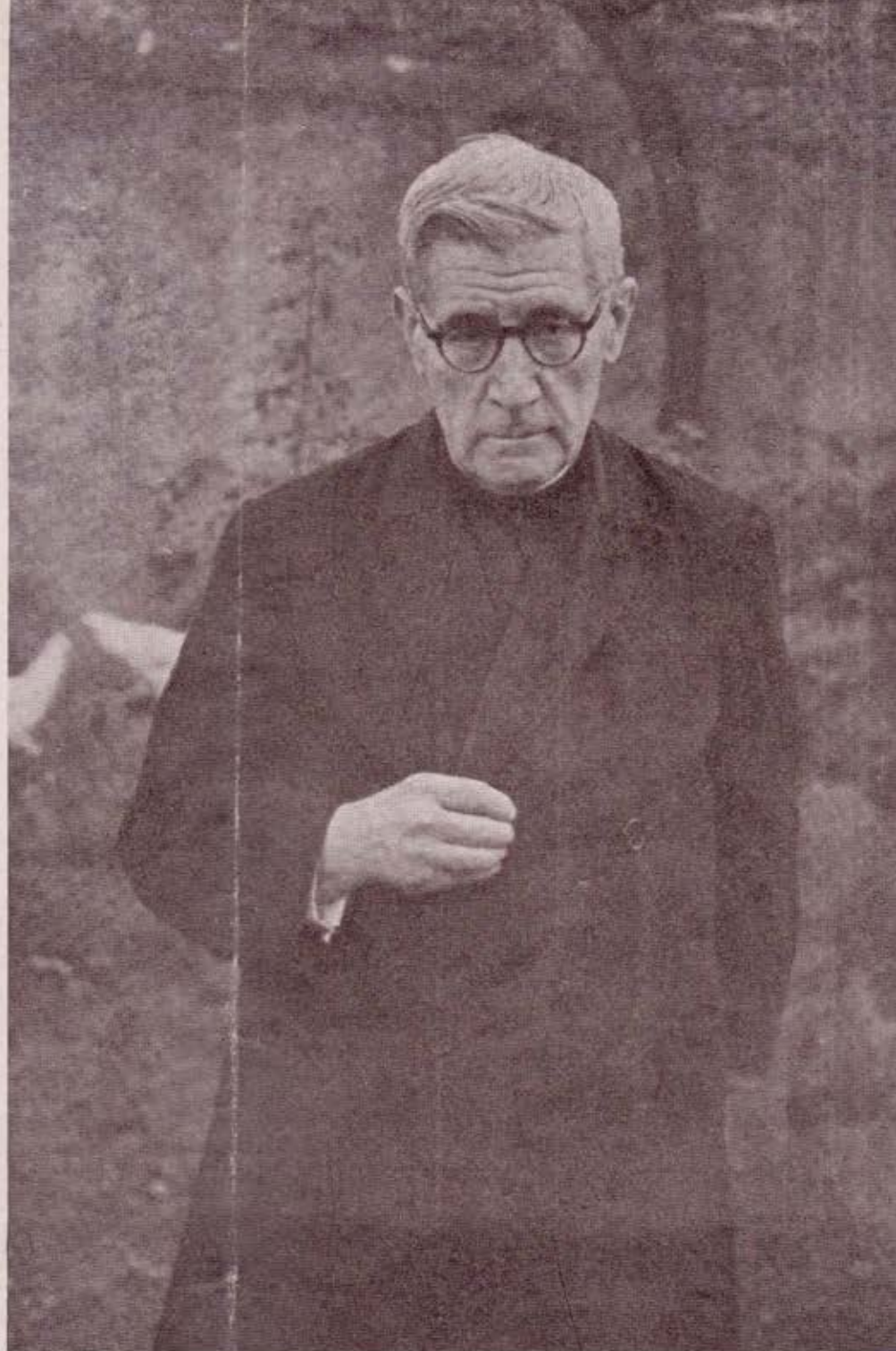
Així, Serra d'Or, dirigida per Ramon Bastardes i Max Cahner va començar, doncs, la seva nova vida amb una forta component de renovació, d'expansió, i de voluntat que era aquella antiga circular, ara ja enfocada com a revista cultural catalana tingués continuïtat i fos exponent viu per mantenir en un alt nivell el catalanisme col·lectiu que patia encara la repressió i el desgast del règim dictatorial del franquisme.

S'ha dit que en Bastardes tenia "grans dots organitzatius" i que el tàndem amb Max Cahner va funcionar molt bé. Al cap d'uns anys l'Abadia va incorporar com a consiliari el pare Miquel Estradé i encara més endavant va entrar com a Cap de Redacció Jordi Sarsanedas. Ramon Bastardes i Max Cahner van veure amb les dues revistes que havien dirigit que el seu món era el de l'edició i van crear Edicions 62. Vers el 1964 dirigia la revista el pare Maur Boix i actualment l'historiador i també monjo Josep Massot i Muntaner.

Una perspectiva general dels 700 números publicats fins ara, no és fàcil de donar; potser el més interessant és senyalar que Serra d'Or ha estat la revista més important dels Països Catalans d'ençà la guerra civil i ha permès aglutinar la intel·lectualitat de les terres de parla catalana per expressar tots els punts de vista socials i polítics quan la dictadura franquista havia anorreat qualsevol punt de mira dissident. Per això, Serra d'Or va patir també la cruesa de la censura, d'una manera sistemàtica i constant, com a venjança per no poder evitar la suspensió, doncs estava empa-

GERMINABIT

CIRCULAR DE LA UNIO ESCOLANIA DE MONTSERRAT

Núm. 55

MAIG-JUNY-JULIOL
1958

Del SALM DEL DOLOR

En mes dorments fondàries tu vius,
pertorbador diví, i les faïçones;
jo em sé un abisme perquè tu m'ho dius
i t'amo perquè dónes,
quan dins de Déu o dins de mi t'afones,
a Déu l'expressió del rostre meu
i al meu semblant l'expressió de Déu

◆ ◆ ◆

Dolor, no et posis gaire lluny:
sols quan en mi ton mall sonor retruny
pren el meu cor dimensions divines!

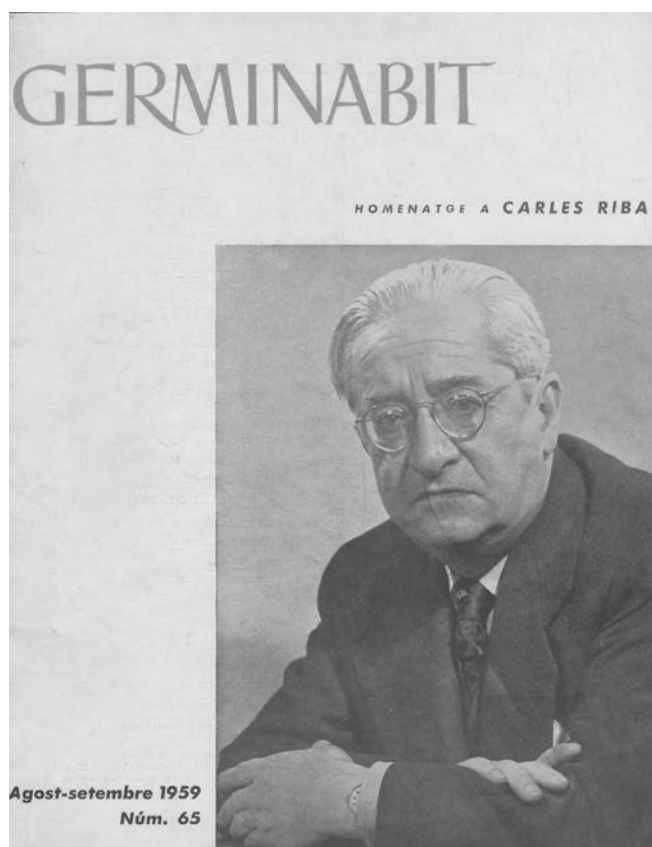
CARLES CARDÓ, prev.
Leysin, 11 setembre 1949

rada sota el paraigua de l'Església en la figura de l'Abadia de Montserrat i de la fèrria voluntat del seu Abat Escarré que fou qui va tenir la gosadia de començar-la i mantenir-la, no tan sols econòmicament, sinó també culturalment i políticament.

Divergències i diversitat d'opinió hi va haver i hi ha hagut, però Serra d'Or ha aconseguit malgrat els canvis i molts vaivens mantenir-se com la revista intel·lectual, cultural i d'alta divulgació més important d'aquest quasi seixanta anys que farà l'any vinent.

I es pot ben dir que la gran majoria de la intel·lectualitat del país hi ha signat articles, entrevistes, reportatges, enquestes, i han deixat sentir la seva veu en les seves pàgines. Amb un tiratge inicial curt, aviat va arribar a ser la revista de l'expressió del catalanisme col·lectiu, i es va desenvolupar i estendre per tot el país com a portaveu de la cultura catalana. Serra d'Or és la revista cultural catalana de prestigi, que d'ençà el 1967 atorga els Premis Crítica Serra d'Or, i els guardonats reben una serreta d'or com a emblema del premi. En una època de genocidi cultural del català, Serra d'Or ha sigut la finestra on respiràvem aire fresc, i on la llengua catalana quedava impresa en el paper de la història.

Set-cents números publicats en quasi seixanta anys de presència pública ininterrompuda no és pas poca cosa.

A partir del mes d'octubre apareixerà la nova revista-circular

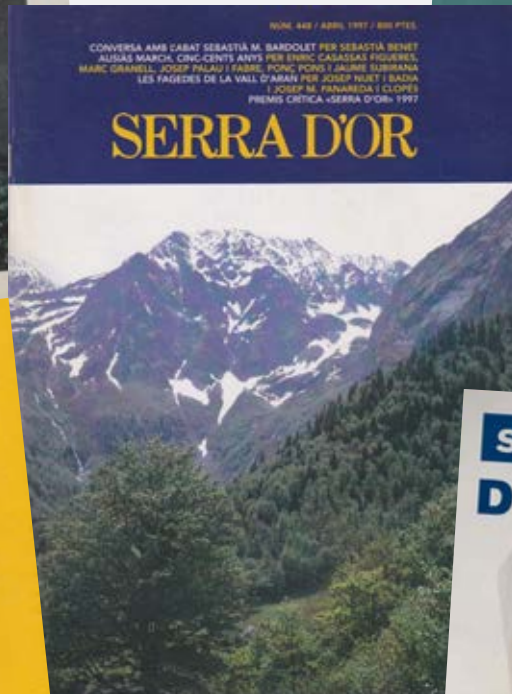
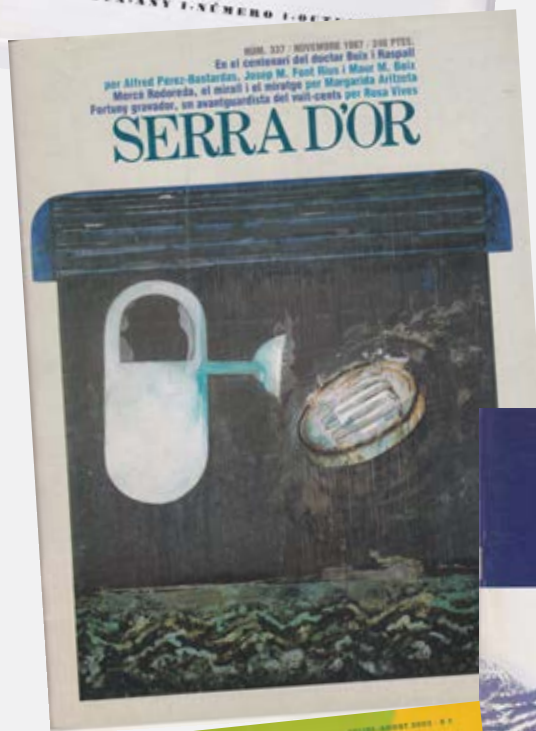
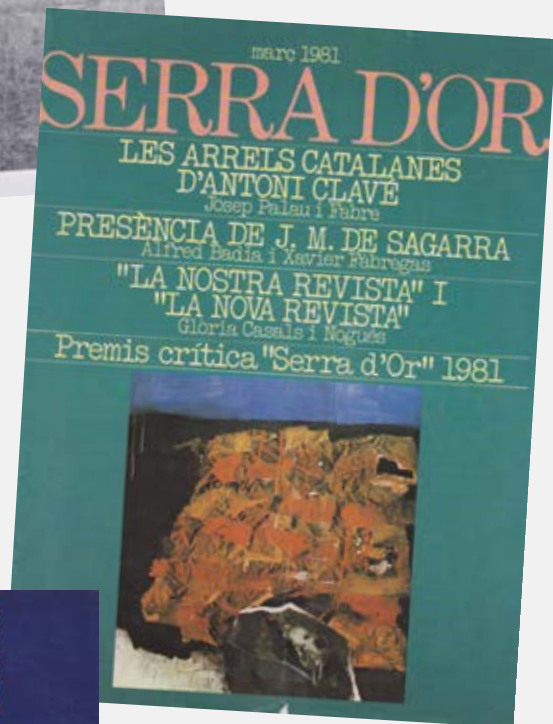
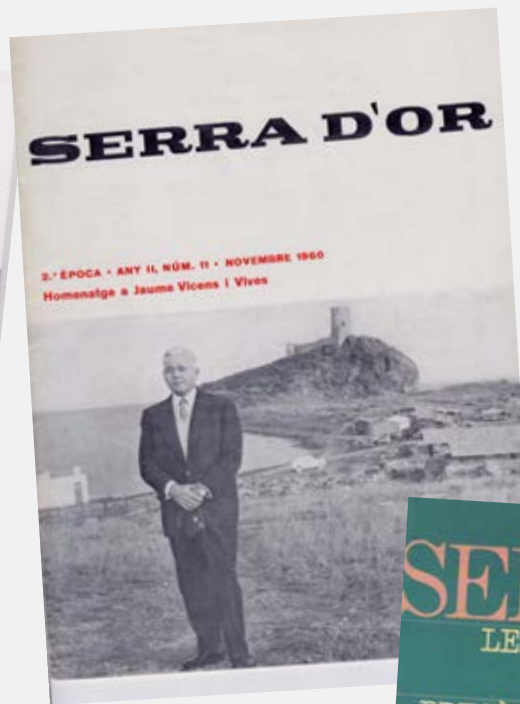
SERRA D'OR (2.ª època)

mensual - format 22 x 29,5 - 32 pàgines

Suma dels esforços desplegats fins avui per
GERMINABIT i SERRA D'OR

SUBSCRIVIU-VOS-HI!

Preu de subscripció: 120 pessetes l'any o 65 pessetes el semestre.
Adreceu-vos a SERRA D'OR - Publicacions de l'Abadia de Montserrat - (Barcelona).

La circulació de llibres clandestins durant el franquisme

JORDI CORNELLÀ-DETRELL.*

Quan es parla del llibre i la censura durant el franquisme, l'atenció sol recaure en els editors i els escriptors, presentats com a víctimes i herois d'un règim autoritari que, durant gairebé quaranta anys, va pretendre controlar la producció i consum de llibres a l'estat. Poques vegades, però, es posa èmfasi en els lectors que van patir les restriccions de la dictadura en matèria cultural o en els llibreters, molts dels quals van fer una important feina soterrada d'oposició. Aquest article pretén ressaltar el paper de lectors i llibreters durant la postguerra mitjançant l'estudi d'un tema clau que ha estat molt desatès: la importació, distribució i venda de llibres il·legals durant el franquisme.¹

Primer de tot cal fer una divisió entre els anys 40 i 50, quan el llibre il·legal sobretot procedia de Llatinoamèrica i no era necessàriament de tipus polític, i els 60 i 70, quan la creixent politització de la societat cristal·litza en iniciatives com Editorial Progreso, Ebro, Ruedo Ibérico i Edicions Catalanes de París, totes elles fundades a la capital francesa.² Als 40 i 50, el

control del règim sobre la cultura i el sector editorial en particular era asfixiant. Com a resultat de la prohibició contínua d'obres, el que s'importava de forma clandestina eren principalment novel·les i reculls de poesia d'autors exiliats o traduccions d'escriptors estrangers. Acabada la guerra, editors, llibreters i distribuïdors d'ambdues bandes de l'Atlàntic no van tardar a coordinar-se per tal d'establir a la península dipòsits de llibres editats a Llatinoamèrica, fet que es va aprofitar per introduir llibres d'amagat. La major flexibilitat dels anys 60, d'altra banda, va fer que s'ampliés molt el ventall de llibres permesos, però en aquell context va sorgir un altre tipus de producte: el llibre obertament polític i d'oposició.

La via d'arribada d'aquests materials era la frontera: importadors a gran escala com l'exguàrdia civil Rufino Torres aconseguien subornar els duaners per fer entrar centenars d'exemplars d'una sola tongada.³ Hi havia, és clar, importadors a petita escala que utilitzaven el seu propi cotxe o se'ls feien arribar per correu en petits paquets. Un cop a Catalunya, els llibres s'emmagatzemaven al dipòsit de distribuïdors com Sigfrid Blume, gerent de la Librería Técnico-Extranjera del carrer Tuset, o Eduardo Beneyto, que els amagava en una habitació secreta a la seva distribuïdora Vilben, situada al carrer Aragó.⁴ Els llibres acabaven sent venuts per sota el taulell a establiments com ara Cinc d'Oros, Publia, Argos, la llibreria Francesa, la llibreria Porter, la Librería Hispano Americana, Iona, Áncora y Delfín, el bar Crystal-City i el Drugstore del Passeig de Gràcia.

Els testimonis recollits dibuixen un panorama complex, una densa xarxa d'editors, importadors, dis-

1 L'autor agrairà que qualsevol persona que pugui aportar informació es posi en contacte (Jordi.cornella@glasgow.ac.uk).

2 Entre els pocs estudis dedicats a aquest tema, cal mencionar Jordi Cornellà-Detrell, "Barcelona, la ciutat dels llibres prohibits: Importació, venda i consum del llibre il·legal durant el franquisme". *Avenç: Revista d'història i cultura*, 419, pàgs. 40-48; Jordi Cornellà-Detrell "Circulación, importación y venta de libros ilegales durante el franquismo", dins Larraz, F., Mengual, J. i Sopena, M. (eds.) *Historia y problemas de la edición en España*. Ediciones Trea: Gijón, 2018 (pendent de publicació); Eduardo de los Santos Molina, "Los libros y la noche: censura franquista y tráfico de libros en Madrid", *Drugstore*

Magazine Cultural, octubre 2017. Consultable a: <https://drugstoremag.es/2017/10/los-libros-y-la-noche-censura-franquista-y-trafico-de-libros-en-madrid/>

3 Albert Forment, José Martínez: *la epopeya de Ruedo Ibérico*. Barcelona: Anagrama, 2000.

4 Nuria Navarro, "Escondía los libros en un armario con doble fondo". *El Periódico*, 21 novembre 2010. Consultable a: <http://www.elperiodico.com/es/noticias/opinion/escondia-los-libros-armario-con-doble-fondo-593110>.

LIBRERIA ANCORA Y DELFIN

AVENIDA GENERALISIMO FRANCO, 556

NOVEDADES

C. J. Cela: «NUEVO RETABLO DE DON CRISTOBITA»	70 ptas.
J. L. Martin: «LA FRONTERA DE DIOS» (Premio Nadal)	65 »
B. Spampinato: «EL ULTIMO MUSSOLINI»	325 »
GUIA DE BOLSILLO «ESPAÑA»	100 »
S. Wilson: «EL HOMBRE DEL TRAJE GRIS»	70 »

R. M.ª Cajal: «UN PASO MAS»	60 ptas.
W. Faulkner: «MOSQUITOS»	85 »
Skira: «BOTTICELLI»	330 »
A Catalogue of the WOLD'S MOST POPULAR COINS. (numismática)	300 »
NUMERO CATALOGUE DE LA REVUE AUTOMOBILE ANEE 1957	125 »
J. M. FANGIO, LE ROI DU VOLANT.	100 »
Cohen et Feille: «PRECIS D'ENERGIE NUCLEAIRE»	450 »

UNA LIBRERIA DE CALIDAD PARA UN PUBLICO SELECTO

tribuïdors, llibreters i venedors que durant anys van desafiar les imposicions del règim. En molts casos aquests individus tenien fortes conviccions antifranyquistes, però no sempre, ja que l'escassetat i dificultat de trobar materials clandestins feia que els preus fossin alts i, per tant, els guanys fossin grans. Un cas on conflueixen tots dos aspectes és el del poeta Joan Brossa, que durant la dictadura es va guanyar la vida venent llibres il·legals porta a porta a una selecta clientela que incloïa el pintor Antoni Tàpies.⁵

Trobar dades del tràfic il·legal de llibres és difícil, perquè òbviament els riscos eren grans, i per tant calia portar a terme les operacions amb total secretisme. Les principals fonts d'informació són els llibres de memòries i els testimonis de compradors, llibreters i distribuïdors. Encara no tenim una visió completa del funcionament i efectes de la importació clandestina de llibres, però hi ha suficients dades per afirmar que aquest és un tema clau per entendre la història cultural de postguerra. Per tal d'evitar generalitzaci-

ons, aquest article se centrarà en quatre casos específics que permeten entendre l'abast i la importància del tràfic de publicacions il·legals. Es tracta de quatre persones que, per diversos motius i de manera diversa, als anys 60 i 70 van participar en la importació il·legal de llibres. En dos casos, l'objectiu era el consum propi o, com a màxim, portar alguna obra prohibida per als amics; en els altres dos casos, els individus en qüestió formaven part d'una xarxa professional i molt ben organitzada que distribuïa materials clandestins a les llibreries catalanes.

A principis dels anys 70, Antoni Estela va treballar a la distribuïdora Rodas de Barcelona, un dels grans importadors de llibres de Llatinoamèrica, tan legals com prohibits.⁶ La seva tasca era desplaçar-se al port de Barcelona en la seva vespero per recollir exemplars de les obres que acabaven d'arribar i, tot seguit, visitar les llibreries progressistes de la ciutat per mostrar els exemplars i preguntar si hi estaven interessats. Entre els establiments visitats hi havia Cinc d'Oros, Àncora y Delfín, Hogar del Libro i Casa del Llibre. A la seu de Rodas, les obres prohibides es guardaven en un magatzem camuflat rere una prestatgeria que els treballadors anomenaven 'la cova'. Allà s'hi dipositaven els exemplars fins que sortien cap als diferents establiments. Estela recorda que la policia, malgrat visitar de tant en tant la distribuïdora, mai no va descobrir l'amagatall. La policia feia rondes que passaven pel cèlebre Drugstore del passeig de Gràcia, on segons José Ribas "en un estante largo y bajo situado en la pared del fondo encontrabas los libros prohibidos editados en México, Buenos Aires o Bogotá",⁷ i després pujaven fins al carrer República Argentina, on hi havia la seu de Rodas. Quan hi arribaven, els treballadors ja estaven avisats perquè els encarregats del Drugstore els trucaven tan bon punt la policia havia marxat. Al magatzem també hi havia una ciclostil amb la qual s'imprimien pamflets subversius i catàlegs amb els llibres clandestins disponibles.

Els distribuïdors de llibres prohibits treballaven com a comercials normals: ensenyaven les novetats a les llibreries de confiança, prenen nota dels exem-

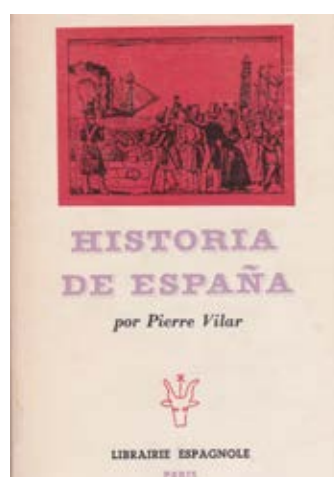
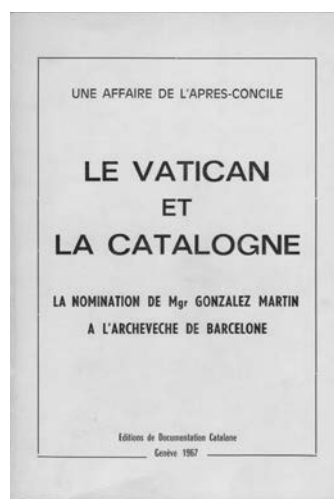
⁶ Informació basada en una entrevista mitjançant correu electrònic (2016).

⁷ José Ribas, *Los 70 a destajo, Ajoblanco y la libertad*. Barcelona: Destino, 2011, p. 21.

plars que els interessaven, repassaven el catàleg i feien reposicions dels llibres més sol·licitats. Les quantitats eren limitades a un màxim de 10 exemplars, però la rotació de títols era alta. Cal destacar que les trameses no eren només de llibres de tipus polític, sinó també de matèries prohibides com l'espiritisme, les ciències ocultes i la bruixeria i literatura considerada pornogràfica pel règim (obres d'autors com Henry Miller, Gore Vidal o Sacher-Masoch). També arribaven llibres de Rússia, via Argentina, publicats per Editorial Progreso de Moscú, com les obres escollides de Lenin en tres volums. La tècnica habitual per despistar els duaners era falsejar els títols dels llibres als albarans per tal que no fossin requisats.

Un cas particularment il·lustratiu de fins a quin punt durant el tardofranquisme en certs àmbits es vivia d'esquena a la dictadura és el de Joan Solé i Bordes, que el curs 1972-1973 va fer COU als Escolapis de Sarrià.⁸ El llibre de text de l'assignatura d'història era la *Historia de España* de Pierre Vilar en l'edició de Ruedo Ibérico. Els alumnes van quedar sorpresos quan el professor els va dir que aquest seria el llibre de text i que l'havien d'anar a comprar a Andorra o a Perpinyà. Aviat el va tenir tota la classe, perquè els estudiants que anaven a esquiar n'adquirien per als companys en establiments com la llibreria Sol d'Andorra. El professor va ser amonestat per la direcció del centre perquè algun pare es va queixar que en l'assignatura d'història es recomanaven llibres prohibits, però l'assumpte no va anar més enllà.

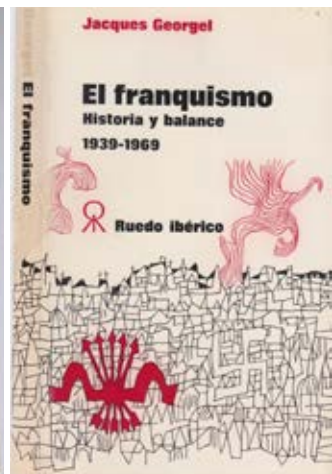
Un altre testimoni interessant és el d'Alfred Pérez-Bastardas, que passava una part de l'any a la Cerdanya i ho aprofitava per comprar obres de Ruedo Ibérico a Andorra.⁹ Els llibres els amagava sota el llit del cotxet del seu fill per no despertar sospites i, just abans d'aturar-se a la garita, sacsejava una mica el fill per tal d'incomodar-lo amb l'esperança que el guàrdia civil els deixaria passar més ràpidament. Calia anar amb compte, perquè a la duana escorcollaven els cotxes. Pérez-Bastardas afirma que "amb aquelles 'operacions' vam aconseguir de passar un munt de llibres de Ruedo Ibérico [...]".¹⁰ La llista d'exemples que ofereix

8 Informació basada en una entrevista mitjançant correu electrònic (2016).

9 Alfred Pérez-Bastardas, *La Cerdanya. Quadern de notes*. La Seu d'Urgell: Edicions Salòria, 2010, pp. 184-189.

10 P. 184.

Le Vatican et la Catalogne; El reñidero español de Franz Borkenau; *El franquismo* de Jacques Georgel; *Falange, historia del fascismo español* de Stanley Payne; *Los problemas de la revolución española* d'Andreu Nin, diversos volums de les Edicions Catalanes de París, etc.

Un cas diferent va ser el de *Los militares y la política en la España contemporánea* d'Stanley Payne. Era cap a finals del franquisme i Pérez-Bastardas ja havia fet passar molts llibres prohibits sense cap contratemps. Creient que la vigilància havia baixat, ja no amagava els llibres, sinó que els deixava a la vista pensant que no es preocuparien d'inspeccionar-los. En una ocasió, però, un policia va fer un cop d'ull a un dels volums i li va dir "pues no puede pasarlo porque está prohibido". Ell es va defensar adduint que era un llibre d'història, però la resposta va ser la mateixa. A més de requisar el llibre, li va imposar una multa de 50 pessetes.

Per raons òbvies, els implicats procuraven no deixar traces del comerç clandestí de llibres, i per això testimonis com els que s'han citat són importants. És gràcies a les seves experiències, posades per escrit o transmeses de viva veu, que podem arribar a copsar l'abast i la importància de la circulació de llibres il·legals durant la dictadura. Afirmar que durant el franquisme va existir un mercat negre del llibre dinàmic i vibrant i que, malgrat la censura, els llibres prohibits circulaven a milers podria semblar exagerat o, pitjor, revisionista. Tanmateix, el fet que quantitats elevades de publicacions il·legals fossin introduïdes subreptíciament al país no posa en qüestió l'abast i la intensitat de la repressió estatal. Ben al contrari: d'una banda, destacar la importància d'aquest fenomen permet retre homenatge a aquelles persones que van participar en la construcció d'una cultura alternativa i dissident que va ser clau en l'establiment posterior de la democràcia. De l'altra, permet demostrar que les engrunes de la cultura oficial eren del tot insuficients, ja que els lectors inquiets no tenien altre remei que buscar canals alternatius per accedir a les fonts de coneixement que els estaven prohibides.

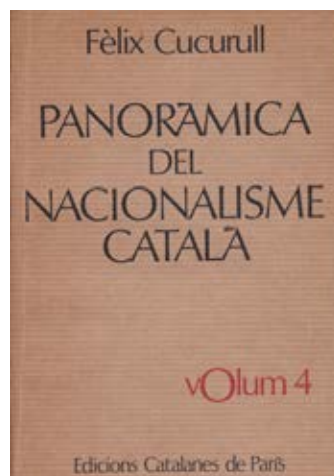
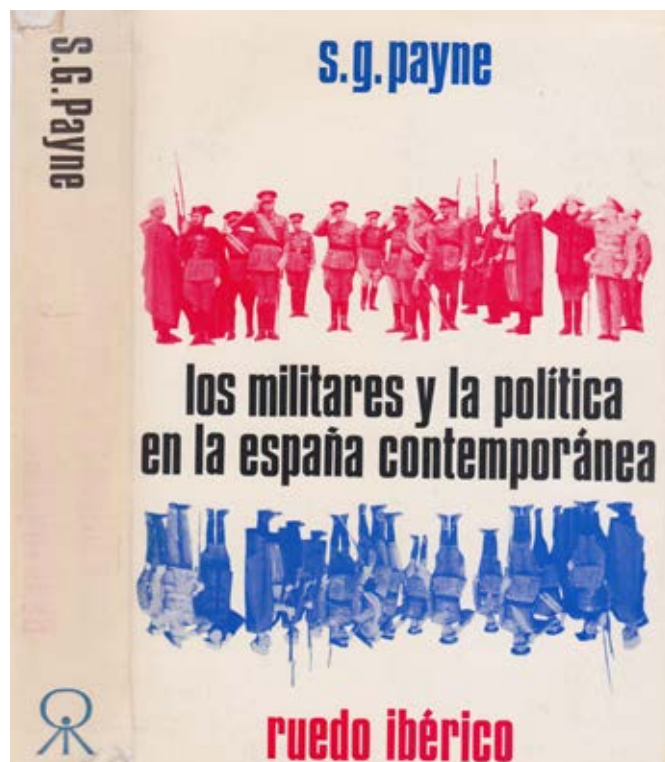
El fet és que durant el franquisme una part de la població, malgrat les imposicions del règim, va desenvolupar tot un seguit d'estratègies per expressar el seu dissentiment i crear espais de llibertat. Les imposicions i la vigilància de la dictadura van causar una reacció de signe contrari que va cristal·litzar en un conjunt d'actuacions que podien anar des de divulgar rumors

és imposant, hi apareix el bo i millor de la producció històrica de l'època: *La guerra civil española* de Hugh Thomas, difícil d'amagar perquè tenia 780 pàgines; *la Histoire de l'Espagne Franquiste* de Max Gallo, en dos volums; *La crisis del movimiento comunista* de Fernando Claudín; *La Iglesia contra la República española* de Josep M. Llorens; *El laberinto español* de Gerald Brennan; *La República española y la guerra civil* de Gabriel Jackson;

o explicar acudits de tipus polític fins a fer pintades, distribuir pamflets o militar en partits clandestins. Entre les activitats més freqüents que permetien experimentar una major sensació de llibertat, és clar, hi havia la lectura de llibres prohibits. La voluntat d'anar més enllà de les limitades possibilitats per al desenvolupament intel·lectual que ofería la dictadura va fer que accions de baix risc, com ara escoltar música de protesta o llegir publicacions no autoritzades, esdevinguessin una manera viable d'exercir resistència i desenvolupar una cultura d'oposició al marge de l'oficial. No s'hauria de menysvalorar l'impacte d'aquesta mena d'accions, que oferien al·licient i estímul i eren capaces de provocar canvis en la consciència individual.

A més de ser una eina d'aprenentatge que permetia desenvolupar nous valors ètics, socials, polítics i estètics, els llibres il·legals van esdevenir un símbol de llibertat i oposició al règim. Per a les promocions universitàries dels anys 60, cada vegada era més difícil acceptar i identificar-se amb els valors del franquisme, fet que va desembocar en la creació d'una cultura paral·lela a l'oficial que permetia distanciar-se de l'estat opressor. En aquest context, el llibre era un objecte d'alt valor simbòlic que atorgava legitimitat política, intel·lectual i cultural i permetia establir complicitats amb persones d'idees afins. Tal com afirma Martí Gómez, "la clandestinidad de aquellos años se refleja en algo que ahora puede parecer pueril: tomar contacto con la gente tras observar qué tipo de libro extraacadémico leían o llevaban solapadamente en los bolsillos."¹¹

El quart i últim testimoni és el de Jaume de Puig, que va ser una persona clau en el funcionament de l'editorial Edicions Catalanes de París (ECP). La publicació d'obres d'ECP era complexa, perquè els textos es maquetaven a París, es revisaven a Barcelona i després es tornaven a enviar a la capital francesa, on s'imprimien. Els volums d'ECP es podien trobar en llibreries com la d'Antonio Soriano i la de Maspero a París, la de Pere Cerdà a Perpinyà i en altres establiments de Grenoble, Caen, Nancy, el Portús i Andorra. A les universitats anglosaxones eren distribuïts per Dolphin Books, que a causa d'això va rebre pressions de les autoritats espanyoles. A Catalunya, els llibres els introduïa sovint un agrupament escolta

d'Olot que els passava a peu per la frontera en trams no controlats per la Guàrdia Civil. Més tard, ho va fer un comando de l'Exèrcit Popular Català dirigit per Jaume Martínez Vendrell. De Puig destaca que "sense el concurs d'un grup d'escoltes d'Olot, encapçalats per Tomàs Costa, Joan Bonet i l'alcalde actual, Lluís Sacrest, els llibres s'haurien mort en alguna llibreria de Perpinyà i no haurien pogut arribar a molts dels lectors que els van poder llegir. Ells, les seves dones i fins i tot les seves criatures foren els encarregats de transportar els llibres en el seu trajecte més perillós, i ho van fer amb professionalitat i amb eficàcia, sense que mai no es produís ni un sol incident."¹²

11 José Martí Gómez, *Joan Reventós: aproximación a un hombre y a su época*. Barcelona: Planeta, 1980, p. 72.

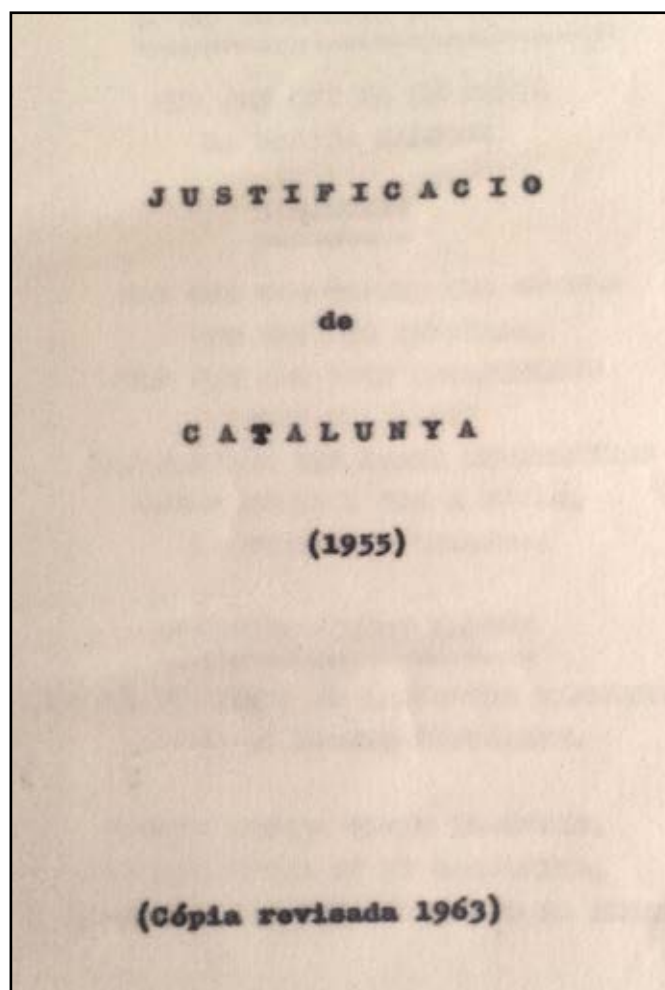
12 Carles Sapena, "Entrevista: Jaume de Puig", *Revista de Girona*, 251 (novembre-desembre 2008), pp. 20-27.

Jaume de Puig es va fer càrrec de la distribució a Barcelona, Tarragona i Lleida: “Abans de res vaig haver de trobar un amagatall, i els llibres anaren a parar a sota d’un llit determinat, del tot invulnerable. Més tard, quan els títols es van començar a multiplicar, l’espai es féu insuficient, i aleshores calgué buscar un altre magatzem: vam trobar un campanar.” Tal com explica Amat, “impresos els llibres, es traslladaven a Perpinyà on un exiliat català els guardava al seu pis; des de París es trucava a Barcelona i, usant un mot clau, es feia saber que els llibres ja eren al sud de França; aleshores uns escoltes d’Olot rebien l’ordre, travessaven la frontera per un indret no controlat per la Guàrdia Civil, recollien els llibres i els entraven a Catalunya.”¹³ El 1977, quan els fets eren encara molt recents, de Puig va explicar en una entrevista que “Se formó el grupo y al cabo de pocos días pasábamos ya por la frontera el primer cargamento. Quinientos ejemplares de *Poesía catalana de la guerra d’Espanya i de la resistencia*. Pasamos de día, bastante asustados. Recuerdo, incluso, que hubo un malentendido y nos dejamos olvidados unos paquetes en la carretera que acabábamos de atravesar. Había mucha dosis de aventura en aquellas excursiones por la montaña, pero en realidad conocíamos muy bien el terreno. Si no, no nos hubiéramos arriesgado. Una vez lo intentó un grupo de Barcelona y no lo consiguieron.”¹⁴ En una ocasió els van sorprendre una parella de guàrdies civils, però com que hi anaven dones i nens no van sospitar i fins i tot els van ajudar a trobar el camí.

Els quatre testimonis aportats demostren que l’estudi d’un tema aparentment menor com el dels llibres clandestins permet descobrir què passava als àmbits on la vigilància de l’estat no podia arribar, i com es creaven i mantenien espais de llibertat al marge dels intents de la dictadura de controlar i restringir la llibertat individual. Aquesta cultura alternativa es va desenvolupar al marge de l’oficial, i per tant posa en evidència les limitacions de la dominació del règim. Això no vol dir que s’hagi de minimitzar la força de l’estat, perquè les relacions de poder entre el govern i la dissidència eren clarament asimètriques. La dic-

tadura sens dubte va aconseguir controlar i dirigir els hàbits lectors del gran públic, però no va poder evitar que els sectors més intel·lectualment inquiets tinguessin accés als llibres que els eren prohibits. A causa de la natura il·legal del contraban de llibres, les dades existents són parcials i disperses, però hi ha indicis suficients per confirmar l’existència d’un espècie i complex entramat d’editors, distribuïdors, venedors, llibreters i lectors que, durant més de tres dècades, van aconseguir desafiar les imposicions del règim amb l’objectiu de fomentar una cultura alternativa d’oposició.

*Jordi Cornellà-Detrell
Professor d’Estudis Hispànics
Universitat de Glasgow

13 Jordi Amat, “Edicions Catalanes de París. Aproximació a la història d’una editorial atípica”. *Franquisme & Transició* 2 (2014), pp. 63–81.

14 Toni Rodríguez, “ECP: de Gaziell a Albert Manent”. *El Correo Catalán*, 1 de maig 1977, p. 2.

Sismicitat a la Cerdanya

JOSEP BATLLÓ I JANIRA IRIZARRY*

Al món hi ha zones on els terratrèmols són més freqüents i/o més grans que a d'altres. Catalunya és una zona de sismicitat moderada. Només ens cal preguntar al nostre voltant per veure que quasi ningú pot recordar un terratrèmol que hagi fet mal (no passarà el mateix si preguntem pels aiguats, que és un perill molt més immediat). De tota manera, ja veurem que no n'estem totalment lliures.

Si mirem un mapa de la sismicitat de Catalunya, en aquest cas el mapa dels terratrèmols detectats i localitzats per la xarxa sísmica de Catalunya, actualment una unitat de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), des de la seva creació l'any 1984 fins ara, veurem que, encara que feble i difusa, la sismicitat té una distribució específica. Els terratrèmols es concentren a la zona dels Pirineus i, de forma més dispersa, al llarg de la costa. A més, hi ha una franja que sortint de la Cerdanya s'estén per part del Ripollès, la Garrotxa i la Selva cap al mar i que sembla fer d'unió entre les dues zones principals. En canvi, a les planes centrals detectem molt poca activitat sísmica. Vegeu la figura 1.

Sabem que aquesta distribució està relacionada

amb la tectònica regional. El Pirineu es va formar en la col·lisió entre la península Ibèrica i la resta del continent Europeu i després es va produir una certa extensió i desplaçaments laterals. De fet, la plana de la Cerdanya és fruit d'aquests últims moviments. La zona submarina davant de la costa catalana també es troba en extensió i això provoca terratrèmols. De fet, les planes costaneres més al nord (l'Empordà, etc.) s'han format pel rebliment de les zones obertes en els últims períodes d'extensió. Això provoca la franja que recorre la comarca de la Selva, que actua com una frontera entre les zones sotmeses clarament a extensió i les zones més interiors de Catalunya, en una situació més estable.

Per tant, la Cerdanya es troba en una zona relativament activa des d'un punt de vista sísmic. Una visió més detallada de la sismicitat enregistrada a la comarca i el seu entorn (fig. 2) mostra una distribució més aviat dispersa. No veiem que es dibuixin línies clares que poguéssim relacionar amb falles. És clar, per una altra part, que la sismicitat es dilueix a la zona sud del Cadí, concentrant-se a la vall i la zona axial del Pirineu.

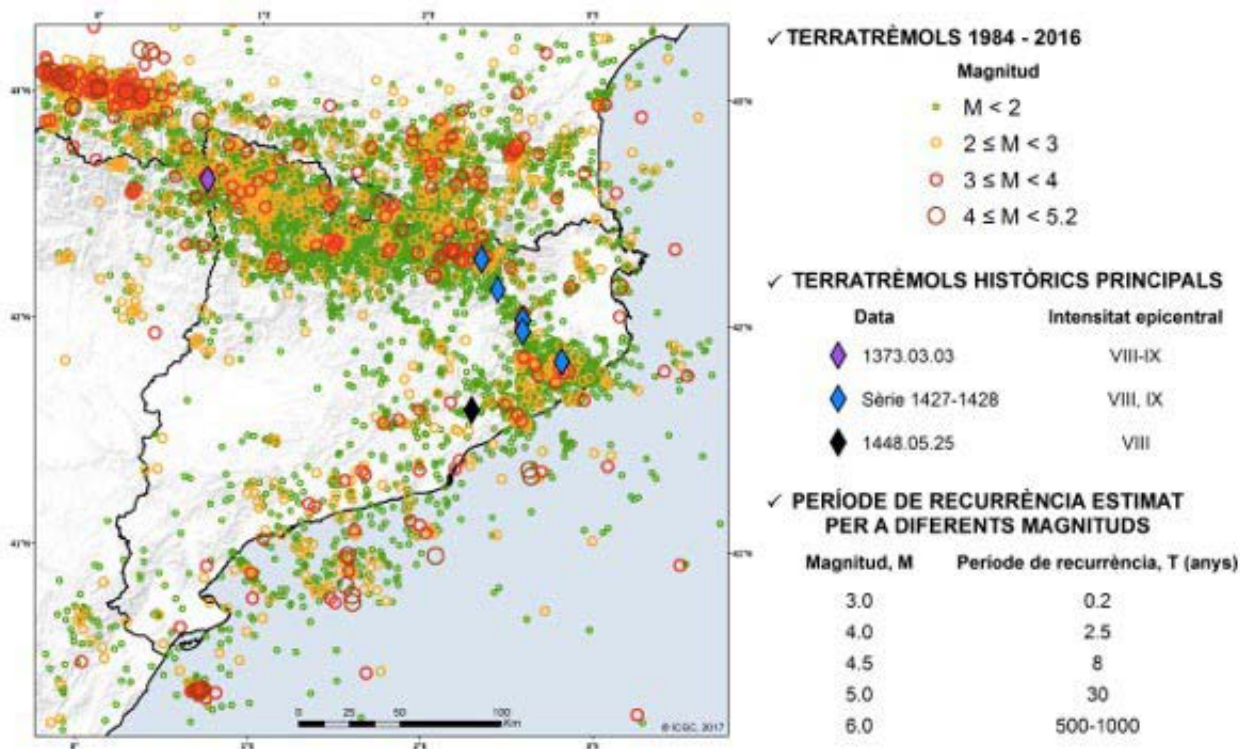

Figura 1.- Mapa de la sismicitat de Catalunya. Els períodes de recurrència ens indiquen que podem esperar, per exemple, uns 5 terratrèmols de magnitud 3 cada any o un de magnitud 4.5 cada 8 anys.

Els terratrèmols del segle XX han estat tots moderats, i pràcticament no han produït danys. L'últim mereixedor d'alguna atenció a Catalunya, perquè va ocasionar algunes esquerdes a xemeneies, es va produir l'any 2004 i el seu epicentre se situa prop de Queralbs, ja al Ripollès. Des de l'inici del segle XX fins ara només tenim notícia de 18 terratrèmols sentits a Puigcerdà, i sempre amb intensitats baixes, que no van anar mai més enllà del grau V (en ocasió del terratrèmol de 19 de novembre de 1923, a la Vall d'Aran), que vol dir que tota la població se n'adona; però no hi va haver cap dany.

Sabem però, de terratrèmols molt més destructors ocorreguts en temps anteriors. En concret, el terratrèmol més gran ocorregut a la zona i del que tenim notícia va ser el dia 2 de febrer de 1428. La localització aproximada del seu epicentre està representada pel rombe més al nord que veiem a la figura 2. Durant molts anys es posava el seu epicentre a la zona pròxima a Queralbs; però els estudis realitzats indiquen que devia estar prop de Camprodon. Va ser un terratrèmol important. Va ocasionar cap a un miler de morts a tot Catalunya i es va sentir a llocs tan llunyans com Tortosa, Tolosa de Llenguadoc o Avinyó. Pels seus efectes seria comparable als sismes ocorreguts l'any

passat a Itàlia, a la zona d'Amatrice.

Degut a la seva importància hem dedicat molts esforços a estudiar-lo, per conèixer millor els seus efectes i així prevenir, mitjançant un millor coneixement de què pot passar, les conseqüències de futurs sismes. Els resultats de molts anys d'estudi s'han publicat al llibre "Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya", ara exhaurit; però que podeu descarregar lliurement en format PDF (http://www.icgc.cat/igcweb/files/IGC_2006_sismologia_segles.pdf). El nostre coneixement de què va ocórrer a la Cerdanya es concentra a Puigcerdà. Les notícies són contradictòries; però és clar que va haver-hi cases que van col·lapsar totalment i, el fet més notable, que es va esfondrar la teulada de l'església dels franciscans atrapant a molta gent al dessota (va ocórrer al matí, a l'hora en què se celebrava la missa del dia de la Candelera). El nombre de víctimes, realment important per la població de l'època, estaria entre 100 i 300 morts.

Per tant, resumint el que hem explicat fins aquí, sembla que la Cerdanya és una zona amb una sismicitat moderada i que es reparteix de forma difusa. A més, sense poder descartar mai altres possibilitats, sabem que la zona on fins ara s'han produït els terratrèmols més importants es troba a l'Est de la comarca, a la zona

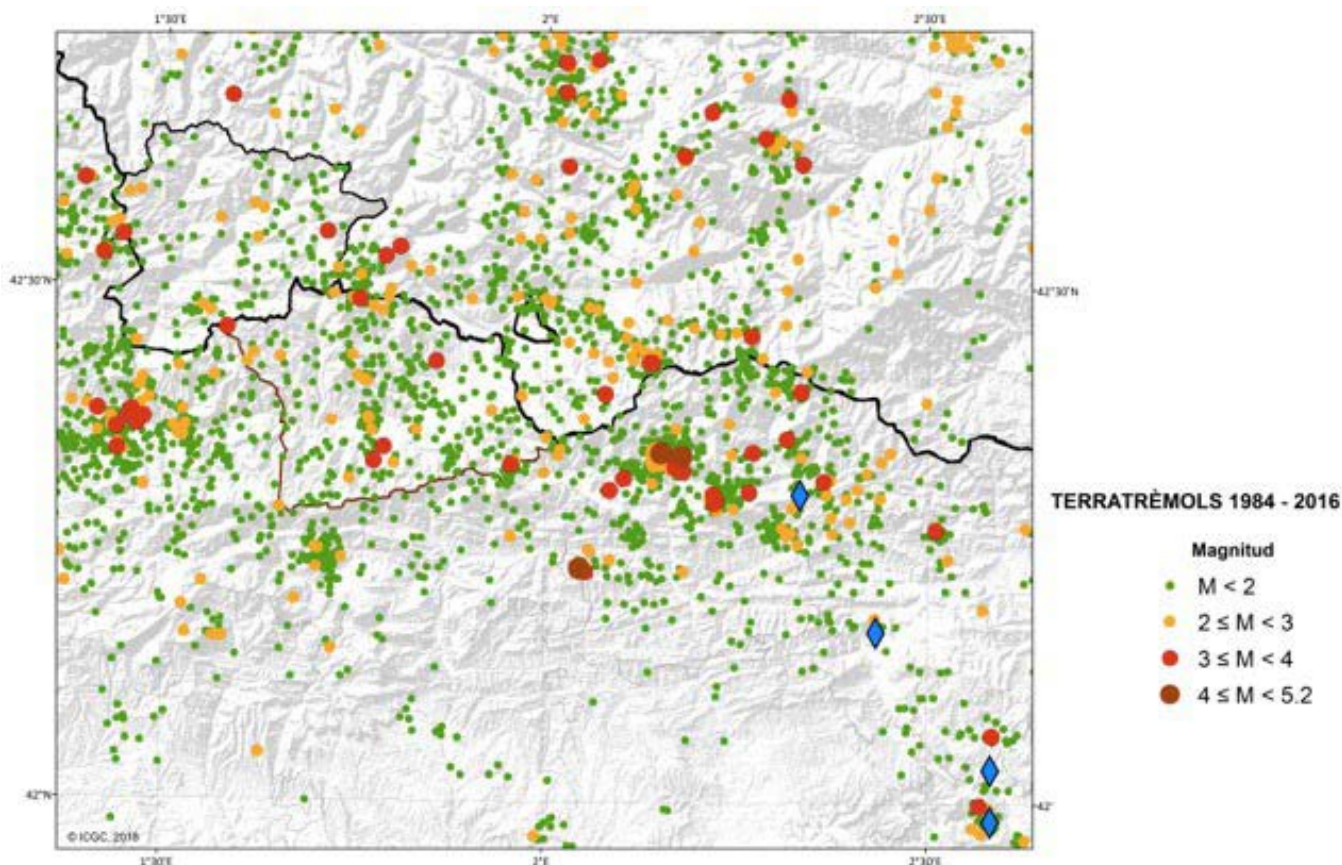

Figura 2.- Detall de la figura 1, on ampliem la zona de la Cerdanya i el seu entorn.

que confronta amb el Ripollès. En canvi, a l'oest, a la zona de l'Alt Urgell, enregistrem molts petits terratrèmols; però no tenim notícia de cap significatiu.

Actualment la xarxa sísmica de Catalunya disposa de diverses estacions a la Cerdanya i als seus voltants per fer el seguiment de la sismicitat. Hi ha dos tipus principals d'estacions, les sísmiques i les acceleromètriques (<http://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Serveis/Informacio-sismica/Sobre-la-xarxa-sismica-i-accelerometrica>). Les sísmiques són instal·lacions fetes en llocs més aïllats, lluny del soroll cultural del tràfic, indústries, etc. El seu objectiu és aconseguir la més gran sensibilitat, de forma que el més petit terratrèmol no passi desapercbut al sistema de detecció. A la Cerdanya tenim una estació d'aquestes característiques prop de Llívia (CLLI). A la figura 3 en podeu veure una imatge. Altres estacions properes són Bruguera (CBRU), Organyà (CORG) i La Rabassa (ARBS), a Andorra. La sensibilitat actual fa que detectem terratrèmols de magnitud 0 (amb energies centenars de vegades més petites que els que comencen a ser mínimament percebuts, entre magnituds 2 i 3). A aquestes estacions hem d'afegir l'estació de què disposa el Laboratori d'Estudis Geofísics Eduard Fontserè (<http://sismic2.iec.cat/drupal/>), de l'Institut d'Estudis Catalans, a les instal·lacions del Túnel del Cadí (CAD). No es troba integrada a la xarxa d'alerta (és a dir, la que utilitzem per monitoritzar la sismicitat) i s'utilitza per a altres estudis. La seva història ja va sent llarga. Arran del terratrèmol ocorregut l'any 1983, prop de Queralbs, es va pensar a estudiar més a fons la regió. En aquella època, mitjançant uns ajuts de cooperació hispano-americans, es va tenir l'oportunitat d'instal·lar una petita xarxa de cinc estacions

Figura 3.- Imatge de l'estació sísmica de Llívia (CLLI) cap al tard. Distingim la caseta que protegeix els dispositius electrònics i l'antena parabòlica de transmissió via satèl·lit. Aquesta estació també disposa d'un pilar geodèsic (darrere la casta) i forma part de la xarxa geodèsica de Catalunya.

al voltant de la Cerdanya per un període dos anys. Els resultats no van ser espectaculars donat que la sismicitat d'aquell període va ser poc significativa. Però la col·laboració llavors establerta amb el Túnel del Cadí va donar peu a la continuació de les observacions mitjançant la instal·lació d'un sismògraf permanent a una galeria de prospecció abandonada. En el seu moment l'estació va ser una de les primeres anomenades "de banda ampla" a tota la península (es tractava d'instruments desenvolupats cap als anys vuitanta, que enregistraven un espectre molt ample del moviment del sòl en comparació als existents fins llavors; actualment ja s'han generalitzat i totes les estacions de l'ICGC són d'aquest tipus).

Les estacions acceleromètriques tenen una finalitat molt diferent. Donat que l'acceleració és la variable que pot provocar danys, la seva determinació exacta és important. Arquitectes i enginyers poden dissenyar construccions molt més segures si coneixen les característiques exactes de les acceleracions que hauran de suportar. Així, els acceleròmetres són aparells que enregistren l'acceleració del sòl. Són, en general, més senzills que els sismògrafs i de molt més fàcil instal·lació. No cerquem tenir la màxima sensibilitat i els posem en zones urbanes per conèixer exactament el que succeeix en cas de terratrèmol. A la Cerdanya n'hi ha dos. Un al costat de l'estació sísmica de Llívia (LLIR) i un altre dins de la vila (LLIS). L'objectiu d'aquesta instal·lació és poder comparar les acceleracions que es produeixen en camp obert, a les roques que formen la zona axial dels Pirineus (LLIR) amb les que s'enregistren a la vall (LLIS) on la coberta de sediments modifica la resposta del sòl (els sediments, en general, fan que s'enregistrin valors més grans de l'acceleració i a freqüències diferents). Altres accelerògrafs propers estan instal·lats a Santa Coloma (SCOL) a Andorra i a Olot (OLOS). No descartem, en un futur pròxim, instal·lar més aparells d'aquests tipus a la Cerdanya.

Per aquelles persones interessades en més informació sobre la xarxa sísmica de Catalunya, les dades de sismicitat, etc., podreu trobar-la a la nostra web (<http://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Serveis/Informacio-sismica>) i també podeu descarregar lliurement en format digital (seguint una sèrie d'estàndards definits internacionalment) els enregistraments obtinguts a qualsevol hora del dia a qualsevol de les nostres estacions al nostre servidor (<http://>

www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Serveis/Informacio-sismica/Sobre-la-xarxa-sismica-i-accelerometrica/Dades-sismiques).

Per acabar, hem de mencionar els darrers projectes relacionats amb el risc sísmic que s'han desenvolupat els darrers anys als Pirineus. Hem de partir de la base que no podem predir els terratrèmols i no sembla que una predicció sigui factible en les properes desenes d'anys. Si no els podem predir, la millor estratègia per evitar-ne els mals, serà prevenir-los. És a dir, identificar els mals que poden provocar (risc sísmic) i desenvolupar eines per minimitzar-los. És per això que, dintre de les convocatòries dels programes POCTEFA, de la Unió Europea, per ajudar al desenvolupament de les regions frontereres, l'ICGC ha participat, i en alguns casos coordinat, projectes dirigits a reduir el risc sísmic i proporcionar eines que permetin una millor gestió d'una possible crisi sísmica a les autoritats locals i regionals de la zona. La sismicitat dels Pirineus no sap de fronteres i segueix només l'estat sismotectònic regional.

En canvi, la Cerdanya és un cas paradigmàtic de comarca transfronterera. En cas d'un terratrèmol important a la zona hi ha, com a mínim, quatre agències que donen informació de "primera mà" sobre el sisme, l'ICGC (Barcelona); l'IGN (Madrid), el BCSF (Strasbourg) i l'OMP (Toulouse). A part de la multiplicitat d'informació, els serveis de protecció civil depenen de diferents autoritats i, a la fi, les autoritats locals es poden trobar amb informacions, criteris, actuacions, etc. contradictòries. Per això, amb bon criteri, les institucions involucrades van decidir que fóra bo disposar d'una informació homogènia i també d'eines col·lectives que permetessin una intervenció coordinada.

Diferents projectes han permès avançar en aquesta direcció. Els principals són ISARD i SISPYR. El projecte ISARD es va desenvolupar entre els anys 2004 i 2007 i l'objectiu va ser obtenir informacions preventives i operacionals sobre el risc sísmic als Pirineus, sense les distorsions degudes a les fronteres estatals amb la finalitat d'arribar a una harmonització dels mitjans disponibles en cada país, des del pla reglamentari (normatives de prevenció) fins a l'operacional (actuació en cas d'emergència) de forma que la transmissió de la informació a protecció civil fos eficient.

A part dels resultats generals, i per demostrar la potencialitat del treball fet i l'interès d'anar més a fons es van seleccionar dues zones pilot que van ser estu-

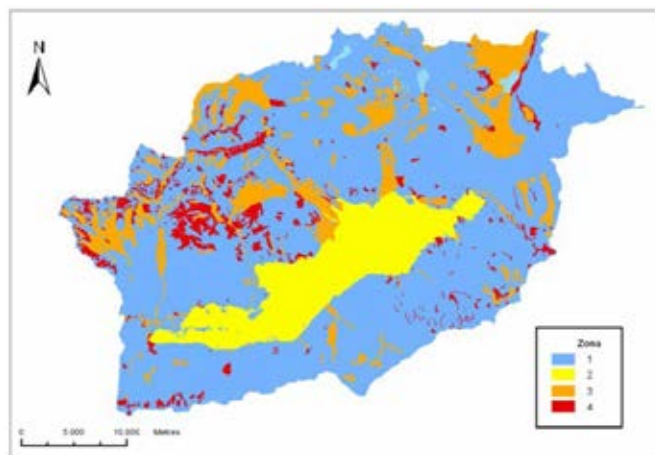

Figura 4.- Mapa de distribució de sòls a la Cerdanya (inclou la part sota administració francesa) elaborat durant el projecte ISARD. Els sòls s'han classificat en quatre tipus. El tipus 1 està format per sòl rocós o quasi sense sediments, que s'espera que no amplifiqui especialment el moviment en cas de terratrèmol. Les zones 2 i 3 corresponen a sòls sedimentaris (el tipus 2 dibuixa la forma de la cubeta de la vall). El tipus 4 correspon a sòls amb pocs sediments que s'acumulen a les valls subsidiàries.

diades en detall. Van ser la Cerdanya (dels dos costats de la frontera) i algunes parròquies d'Andorra. Per aquestes zones es van avaluar escenaris realistes de dany sísmic tenint en compte els efectes locals a les zones pilot, com ara l'amplificació del moviment a causa dels sòls, ja que el moviment sísmic davant diferents configuracions del terreny es pot veure modificat i augmentat dramàticament (vegeu la fig. 4).

Més endavant, en el període 2007-2013 es va desenvolupar el projecte SISPYR, continuació natural d'Isard, amb l'objectiu de posar en marxa d'un sistema comú d'adquisició de dades sobre terratrèmols als Pirineus i una millor adequació dels mitjans científics per a la preparació de la gestió de la crisi sísmica als Pirineus. A la web del projecte (www.sispyr.eu) podreu trobar molta més informació sobre la feina realitzada. Per exemple, es va introduir una eina anomenada "ShakeMap" que, a partir de les dades enregistrades i dels coneixements previs permet, pocs segons després d'ocorregut un terratrèmol, tenir una primera estimació de la intensitat amb què ha estat sentit a diferents llocs. A més, aquesta informació s'actualitza a mesura que van arribant dades noves. Tot just en aquests dies s'està posant en marxa un nou projecte, POCRISC, a desenvolupar en l'interval 2018-2020 i que continuarà aprofundint aquestes eines.

**Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya - ICGC*

Sobre el dilema entre justícia i seguretat

BERNAT PALACÍN

Com a projecte de jurista que sóc (entre d'altres coses), i arran del presumpte assassinat d'en Gabriel i de la seva posterior mediatització i "sensacionalització", m'he trobat que diverses persones llegues en Dret del meu cercle social em comentaven que és una llàstima que a Espanya no tinguem pena de mort. Altres eren més cautes i aspiraven només a una cadena perpètua – que molt s'assembla a la Presó Permanent Revisable que va introduir el PP el 2015.

Abans de reclamar càstigs tan sever cal recordar que les penes que imposa el Codi Penal no són només càstigs: tenen el mandat constitucional de dirigir-se a la reeducació i a la reinserció del reu.

No està passant pel seu millor moment, la Constitució Espanyola, però segueix essent la norma fonamental de l'ordenament jurídic espanyol, la *lleí de lleis*. I com a tal, el 1978 va abolir la pena de mort al seu article quinzenè. Respecte a l'altra solució populista abans plantejada, la cadena perpètua, no queda clara la seva constitucionalitat. El mateix article 15, que s'emmarca dins del conjunt d'articles que llisten els Drets Fonamentals, diu així: "Tothom té dret a la integritat física i moral, sense que, en cap cas, ningú pugui ser sotmès a tortura ni a **penes** o tractes **inhumans** o **degradants**". Una cadena perpètua, en essència, no és més que la condemna a viure una llarga vida sense llibertat ni futur. No és difícil arribar a la conclusió que això atempta contra la integritat moral del pres i constitueix una pena inhumana i degradant. De fet, ja ho han fet una multitud d'acadèmics. Qui no ho ha fet, malgrat això, és el paradigma de la separació de poders a Espanya: el Tribunal Constitucional. P L'Alt Tribunal (té set pisos) no ha deliberat encara sobre el Recurs d'Inconstitucionalitat presentat contra la Presó Permanent Revisable que fa tres anys que té pendent. I és poc probable que ho faci, tenint en compte la immi-

nent esmena del Codi Penal per excloure aquesta punició.

I aquí s'acaba el comentari jurídic. Ens deixa, per això, un debat interessant: hauríem de mantenir els perillosos mal-factors entre reixes per por que tornin a delinquir, ignorant els drets fonamentals i la humanitat del pres? O és preferible arriscar la seguretat pública per assegurar un compliment pulcre de les responsabilitats que comporta dir-te "Estat democràtic"?

Si les penes s'han d'encaminar a la reeducació, rehabilitació, reinserció o digues-li-com-vulguis, queda clar que les penes llargues només fan que allunyar al pres de la societat on se'l vol reintroduir. Ans al contrari, amb penes més curtes correm el risc de deixar en llibertat tipus violents (o no) que podrien no haver assimilat la seva estada al presidi, posant-los-hi fàcil perquè reincideixin.

A tot això s'hi suma el remordiment de consciència que ens hauria de provocar privar de llibertat a algú durant més temps de l'estrictament necessari: *quina legitimitat tenim per decidir sobre el destí d'altres persones que són, o haurien de ser, plenament lliures?*

En l'àmbit psicològic, és a dir, atenent la raó que motiva una persona a cometre un crim, existeixen, en essència, tres tipus de delictes: els delictes involuntaris, que són aquells en què una negligència greu ha conduït a un resultat prohibit; els delictes comesos per necessitat; i els delictes comesos amb la motivació inequívoca de delinquir. És evident que, fins i tot en un delictes comès per necessitat, hi ha una decisió que porta a la consumació del delictes – i per això s'imposa una pena. Tanmateix, hi ha algun tipus de racionalització: *he hagut de robar perquè vaig molt just de diners*, per exemple. La importància d'això és que la persona reconeix la maldat del crim, i que de no haver-se donat

una circumstància insalvable, no hagués comès el crim.

Era necessari fer aquesta distinció perquè les polítiques destinades a prevenir cada tipus de crim han de ser diferents. Respecte de les negligències, cal millorar les normes específiques de cada disciplina professional i conscienciar dels riscos que comporten activitats quotidianes. Respecte dels crims de necessitat, i especialment respecte dels delictes econòmics, la resposta ha de passar per donar alternatives a robar per a cobrir la necessitat buscada. Són respostes simples, tot i que no fàcils de dur a terme, perquè en aquests casos el delicte no és l'alternativa preferible – en un cas no es vol i en l'altre és l'única opció, en els ulls de qui comet el delicte per necessitat.

La cosa es complica amb els delictes volguts, perquè són, en si mateixos, finalitat. Una idea no contrastada però indubtablement interessant és que el pres no ha estat mai integrat a la societat en primer lloc, però sí que hi ha hagut de conviure, i que per això unes normes alienes li han estat imposades sense cap tipus de legitimitat. La societat és molt més que la suma dels individus que la formen. Per entendre-la, però, hem d'anar fins a l'absència de societat: el que *Rousseau* anomenava l'estat de naturalesa, previ al seu contracte social. En estat natural, cada persona és propietària excloent de totes les facultats imaginables sobre si mateixa: només una persona és capaç de dictar les normes sobre les quals vol regir la seva conducta, de respondre a un atac sobre si mateixa, de produir allò que necessita per sobreviure. Des d'una perspectiva econòmica, això dóna lloc a moltes ineficiències, cosa que ja va explicar *Ricardo* quan va formular la teoria de l'especialització: si jo sóc més bo que tu caçant, però tu ets millor fent foc, cooperem en benefici mutu. Però des d'un punt de vista pragmàtic, la impossibilitat de viure en aïllament complet és encara més aparent: què passa si una persona és més dèbil que qui l'ha atacat? O, si no tenim normes comunes, i per tant allò que per a una persona és correcte, per a una altra no ho és, anem encaminats a una escalada de violència progressiva fins a arribar a la desaparició de l'espècie?

Aquestes preguntes no ens les fem mai, perquè la vida en societat és l'únic que coneixem. De fet, l'antípoda que adjudiquem a la vida en societat és la vida en solitari, obviant la possibilitat de viure en contacte amb altra gent però de manera desorganitzada, descontrolada i sense cap tipus de norma que protegeixi les perso-

nes (seria un *Far West* elevat a l'enèsim infinit).

A *sensu contrario*, el que ens aporta la societat és la possibilitat d'aprofitar l'especialització, fent entre tots molt més del que podríem fer per separat; ens aporta proximitat amb altres persones –l'ésser humà és un ésser social, al cap i a la fi–; i al nivell que més ens interessa, la societat ens aporta normes universals, aplicables a tothom, i sancions més o menys iguals, sense entrar als matisos que té cada societat ni forma d'Estat. Sí que diré, per això, que fins i tot a les dictadures més cruentes hi ha una norma universal: qui té el poder, mana. A mesura que s'avança en l'escala democràtica, més evidents es fan els beneficis de normar les conductes dels integrants d'una societat: ens aporta seguretat, que és la necessitat bàsica més important després de l'aigua i el menjar, segons *Maslow*. La seguretat que obtenim de tenir un ordenament jurídic és la que ens permet, en primer lloc, no témer per la nostra integritat física; i en segon lloc, cooperar: l'especialització no seria possible si no sabéssim del cert que els pactes que fem es compliran. D'aquesta manera, la societat és pressupost d'un ordenament jurídic, però aquest ordenament és alhora necessari per a l'existència i funcionament de la societat.

Tornant al tema que ens ocupa, dèiem que hem de trobar la manera de reinserir a la societat els presos que, de fet, mai n'havien format part. El que proposo, aleshores, és que a l'estada a la presó, més que a complir una condemna de temps sense objectiu manifest, es forci als presos a crear una societat. Mai hem d'arribar a l'extrem dels britànics, que enviaven els seus criminals a una Austràlia deserta, significat que o els condemnats col·laboraven o morien.

Respectant els drets fonamentals dels presos –menys el de la llibertat i aquells afectats per la pena imposada – hem d'aconseguir que en arribar a la presó, el pres es trobi sol, i de poder ser, per decisió pròpia. Cal que el pres vegi que sol està pitjor que en comunitat (no cal arribar a posar en perill la seva supervivència, només que vegi i envegi les oportunitats perdudes a causa de l'aïllament). L'objectiu ha de ser que, al final, els presos s'organitzin entre ells, creant una justícia pròpia, amb normes (encara que siguin tàcites) respectades per tothom qui hi està subjecte. L'objectiu ha de ser, en definitiva, que els presos creïn una societat i, en crear-la, entenguin la necessitat i la bondat de tenir-ne una.

Infraestructures oblidades

GUILLEM LLUCH TORRES

Fa unes setmanes coneixíem quina és la previsió d'inversió del govern espanyol a les comarques de l'Alt Pirineu i Aran aquest any 2018. Amb la presentació del projecte de pressupost va quedar clar que, un cop més, les comarques pirinenques queden ben sovint al marge de les grans inversions estatals. El principal projecte previst en aquests pressupostos és el condicionament de la Nacional 230 entre Sopeira i la boca sud del Túnel de Vielha, a l'Alta Ribagorça i l'Aran, i entre la boca nord del mateix túnel i Aubert, ja a la Val d'Aran. Concretament, l'Estat té previst destinar 900.000 euros per començar els treballs de remodelació al tram sud i de 100.000 euros més per al tram nord. La resta d'inversions previstes a la demarcació altpirinenca són molt menors. Bàsicament està previst destinar 50.000 euros al projecte de la variant de la N260 a la Pobla de Segur, 5.000 a la variant de la Seu d'Urgell a la mateixa Nacional 260, i 5.000 més per a millores al port del Cantó, entre Adrall i Canturri. Finalment, i malgrat que les obres no es realitzaran físicament a l'Alt Pirineu i Aran, també hi ha prevista una actuació que afecta la línia de tren de Puigcerdà i la Tor de Querol. Concretament, el pressupost d'aquest any preveu l'inici del procés per desdoblar la línia R3 de rodalies entre Parets del Vallès i la Garriga.

En matèria d'infraestructures, la Generalitat té poc pes a l'Alt Pirineu i Aran, ja que les principals arteries viàries depenen de l'Estat espanyol –capítol a part mereixen l'estat de la línia R3 de Rodalies o el bloqueig al sistema GPS a l'aeroport d'Andorra la Seu, dues qüestions també depenents de l'Estat-. En aquest sentit, és remarcable que una de les vies que sí que depèn de la Generalitat, la C14, estigui vivint en aquests moments una de les obres més demanades a l'Alt Urgell, els darrers anys: la construcció del túnel de Trespons, que evitarà el pas per una zona d'alta perillositat per la caiguda de rocs a la calçada.

L'Estat espanyol, doncs, té sota la seva titularitat la principal espina dorsal de la futura vegueria de l'Alt Pirineu i Aran, la N260, la carretera que comunica les 5 comarques altpirinenques –a excepció de l'Aran-, des de la collada de Toses fins al Pont de Suert. Es trac-

ta doncs de la que hauria de ser la principal via de vertebració d'un territori que en un futur ha d'estrènyer encara més els llaços entre si. El principal problema, però, és que aquesta carretera ha de superar dos autèntics forats negres: els ports del Cantó i de Perves. La construcció de túnels en aquests indrets sembla poc realista, però sí que és possible una millora integral del traçat en diversos punts de la via. Unes intervencions que, a través de correccions dels desnivells i mitjançant petits viaductes (sempre vigilant de generar el mínim impacte ambiental possible) permetrien estalviar revolts, incomoditats i, sobretot, temps de desplaçament. Així doncs, apropar la Seu d'Urgell, Sort i el Pont de Suert seria possible si l'Estat s'adonés de la importància que té aquesta via a l'hora de recosir el territori, i no es fixés només en el nombre de vehicles que l'utilitzen. Malgrat tot, si sovint ja costa fer entendre la realitat i les necessitats de l'Alt Pirineu i Aran a Barcelona, intentar fer-ho entendre a Madrid sembla missió impossible. De moment, doncs, els altpirinenques ens haurem d'accontentar amb aquests extraordinaris 5.000 euros que es destinaran enguany a millores al port del Cantó entre Adrall i Canturri. Qui sap si aquests diners fins i tot potser donen per repintar algun tram de línia que calgui repassar. Això sí, de línia discontinua, que si ens hem de posar a refer línies contínues, el pressupost en pintura se'ns dispararà.

L'ordre europea de detenció de Carles Puigdemont

MIQUEL LLIMONA

Si hi ha una qüestió d'actualitat ara mateix al nostre país, és la relacionada amb les anomenades ordres europees de detenció i altres procediments jurídics dedicats a fer possible que els justiciables compareguin davant les autoritats judicials i no puguin, traspasant fronteres, escapar de l'acció de la justícia.

Aquesta és la teoria i certament la seva pràctica és encomiable, des del principi de l'acció universal de la justícia.

Ara bé, quan la teoria descendeix al món pràctic en què estem vivint els darrers mesos i anys a Catalunya i quan les persones sobre les quals es volen aplicar aquests principis i aquestes institucions són: el President de la Generalitat, alguns Consellers, ex consellers, Presidents d'Entitats, diputats del nostre

Parlament i els delictes dels quals se'ls acusa són els que les Autoritats Judicials Espanyoles dedueixen del seu comportament, llavors, malauradament el sistema fa aigües.

No tinc vel·leïtats polítiques ni periodístiques. Soc advocat i per damunt de tot, ciutadà que observa el que està succeint. I ho observa, per una banda, amb molta perplexitat per l'ús que s'està fent de certes institucions i procediments jurídics i per l'altra amb una barreja d'indignació i tristesa per les greus conseqüències que l'actuació, al meu entendre, sense mesura, del Poder judicial espanyol pot tenir sobre el nostre futur i la nostra convivència.

Permeteu-me que abans de tot, tracti d'identificar, de forma senzilla alguns conceptes que diàriament

apareixen als mitjans de comunicació i xarxes socials, no sempre amb la precisió que seria desitjable.

L'ordre europea de detenció ve regulada a Espanya per la Llei 23/2014 de reconeixement mutu de resolucions penals en el si de la Unió Europea. Es tracta d'un procediment que s'ha de comprendre dins la lògica de la creació d'un espai europeu de lliure circulació l'anomenat espai Schengen, en el que han deixat d'existir els controls fronterers. La inexistència d'aquests fa que un ciutadà es pugui moure lliurement entre els estats, després d'haver delinquit i per tant, es fa necessari reforçar els mètodes de posta a disposició de la justícia dels distints estats els justiciables. I evitar les dificultats i les complicacions del procediment d'extradició.

L'article vint de la llei enumera els delictes que no admetrien una doble tipificació, és a dir, que impliquen la detenció i entrega immediata del justiciable, sense possibilitat que els estats receptors s'hi neguin. Són delictes greus, com l'homicidi, el tràfic d'éssers humans, el terrorisme, etc. I, per cert, no hi figuren aquells dels que estan acusats el President Puigdemont i altres consellers.

En la resta de delictes presumptament comesos pels justiciables s'admet la doble tipificació. És a dir, que la conducta de l'investigat, estigui tipificada com a delicte de similars característiques en el país receptor de l'ordre.

Veiem ja aquí que els diferents països europeus a qui la Justícia espanyola ha enviat l'ordre de detenció, han reaccionat de formes molt diverses. Bèlgica no imposà cap mesura cautelar de presó, mentre durava el tràmit; tampoc el Regne Unit i sí, en canvi, Alemanya. Podem doncs afirmar que en el que hauria de ser l'aplicació d'una normativa europea, les sensibilitats dels diversos països no concorden, com amb tota probabilitat no concorda la interpretació i tipificació de la conducta de què s'acusa els nostres representants polítics, que fan els Jutges d'altres països europeus.

És obligat, doncs, que en no ser l'entrega automàtica del justiciable per no concordar el present delicte presumptament comès pel President Puigdemont i els altres amb aquells que preveu l'article 20 de la llei, els Jutges dels diversos països europeus hi hagin d'entrar en l'ànalisi dels fets.

I els fets es determinen a través de les proves en el curs de la instrucció que fa el Jutge. S'investiga al

President Puigdemont per un presumpte delicte de Rebel·lió, emmarcat en el títol dels delictes contra la constitució i tipificat com el delicte més greu dels que es poden perpetrar contra l'ordre constitucional.

A ningú no escapa que el mateix concepte de rebel·lió té una connotació violenta. Hi ha en ell un regust d'alçament en armes per subvertir un règim de llibertat emparat per una Constitució Democràtica. L'article 472 del Codi Penal el defineix com "un alçament violent i públic per aconseguir alguna de les finalitats següents, entre les quals "derogar, suspendre o modificar totalment o parcial la Constitució" i "Declarar la independència d'un apart del territori nacional". Les penes poden anar des dels quinze fins als vint-i-cinc anys de presó i ser encara més dures en cas que es produeixin agreujants, com danys, catàstrofes, etc.

No conec a fons la instrucció que el Jutge ha dut a terme ni les proves amb què ha comptat per diferir una conducta tan greu. El fet és que perquè existeixi delicte de rebel·lió es precisa un alçament violent.

I la violència pot ser física o moral. No em sembla gaire plausible que els elements de violència física es puguin diferir de la conducta dels encausats. No crec que ningú pugui en aquestes alçades pensar que s'han produït disturbis, batalles, o fins i tot resistència emparant-se en la violència física. Tampoc sembla que hi hagin hagut morts o ferits o destrosses de mobiliari urbà, més enllà d'algunes pintades. Pel que fa a la resistència que es podria predicar, hi hauria la que es va produir el dia u d'octubre per part de la gent que volia votar i no per part dels encausats, ni de forces al seu comandament, i totes les proves distribuïdes a bastament en mitjans de comunicació mundials indiquen, per dir-ho suaument que hi va haver una resistència més que pacífica, contra una actuació policial desproporcionada i desenfrenada, que hauria de fer caure la cara de vergonya als qui la varen ordenar i executar.

Ens queda la violència moral. La coacció. Repeteixo que no conec en profunditat la instrucció del procediment, però si la pretesa coacció o violència moral exercida per derogar la constitució, es basa amb manifestacions populars demanant l'alliberament de certs funcionaris detinguts abans del referèndum, o dos activistes socials pujant al sostre d'un cotxe de la Guàrdia Civil abandonat amb armes en el seu interior (algú ha depurat les responsabilitats dels funcionaris que deixaren armes a l'abast de tothom?) precisament

per demanar calma i contenció, molt pobres són els arguments. La mateixa realitat els supera i els desmenteix. Els informes policials en què el Jutge basa la seva actuació són fluïxos inconsistents i plens de contradiccions, mitges veritats o mentides completes.

Són aquests els fets que el sistema judicial espanyol presenta per demanar una euro ordre de detenció dels legítims representants de Catalunya? Recordem que la mateixa llei diu:

“La presente Ley se aplicará respetando los derechos y libertades fundamentales y los principios recogidos en la Constitución Española, en el artículo 6 del Tratado de la Unión Europea y la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea, y en el Convenio Europeo de Derechos y Libertades Fundamentales del Consejo de Europa de 4 de noviembre de 1950.”

Tots aquests principis que esmenta la llei són aquells sobre els que es fonamenta un Estat de Dret i sense els quals no existiria, almenys un estat de dret que respectés la democràcia com a lliure expressió de dissidències i d'idees disperses i fins i tot contraposades.

No pot ser el mateix expressar una opinió, manifestar-se pacíficament pel seu reconeixement, encara que aquestes idees poguessin ser considerades com a contràries a la constitució, que alçar-se amb violència contra aquella. L'evidència dels fets gravats i transmesos a tot el món, dona fe d'una actuació pacífica, fins i tot amb un cert grau d'innocència i voluntarisme.

Tampoc sembla que la conducta dels encausats “l'alçament violent” en opinió del Jutge Instructor tingué per objecte declarar la independència d'una part del territori nacional. Almenys no he sabut veure en cap de les proves presentades que es prenguéssin ni tan sols la primera mesura que tota independència necessita i que és l'assegurament de fronteres. Fa un trist efecte veure com el que succeí, insisteixo tal vegada fruit d'una opinió contrària a l'ordre constitucional, legítima d'altra banda, s'ha anat convertint en una rebel·lió violenta en el relat precisament d'aquells que haurien de vetllar per la imparcialitat i per la veritat.

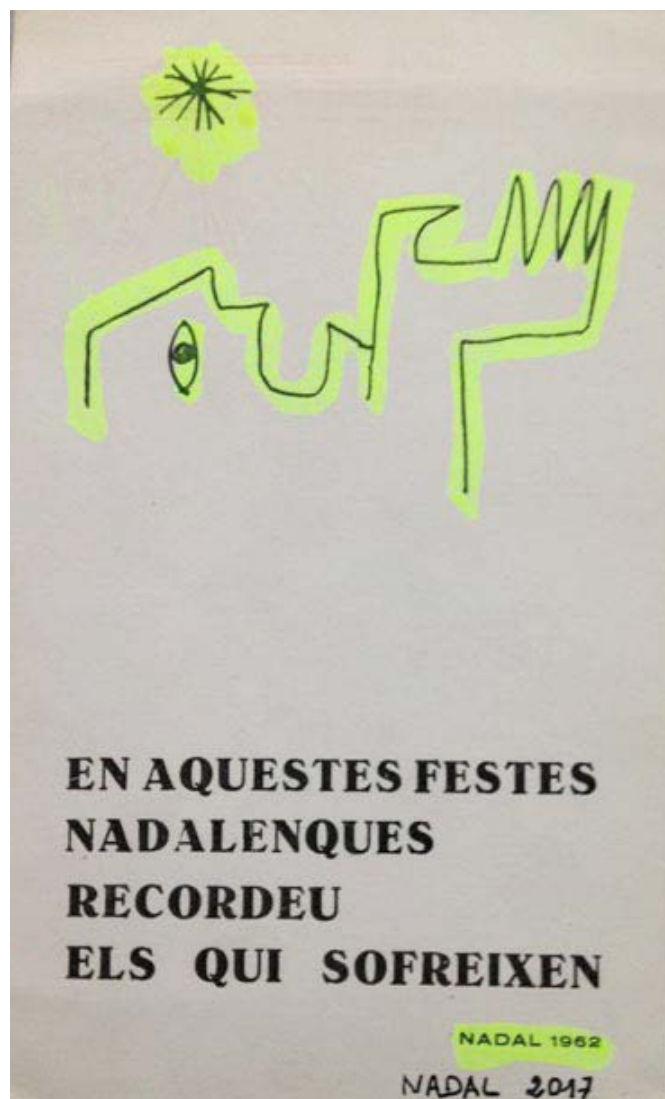
No sabem què succeirà amb les ordres europees de detenció. Les diferències entre les mesures cautelars adoptades, poden donar pistes sobre el que pot succeir, però no més que pistes.

La incògnita rau a si els Jutges alemanys accediran a entregar el President Puigdemont a l'empar d'unes

acusacions que al meu entendre vulneren diversos dels principis de qualsevol ordenament penal que es vulgui modern. Modern en el sentit de garantista, de congruent, de partidari d'aplicar les mesures cautelars de presó incondicional de forma restrictiva.

I de l'aplicació de la màxima “in dubio, pro reo”: en el dubte, a favor del reu.

Si s'extradida al President, certament la Justícia espanyola tindrà el seu trofeu. Podrà presumir de castigar amb contundència tots aquells que s'oposen al que ells interpreten com “ordre constitucional”, però haurà causat un mal irreparable a la Justícia amb majúscules.

733 anys de moneda catalana

ÀLEX RUBIO I QUINTANA

A principis de l'any 2009 apareixia en el món de les inversions i els sistemes de pagament un nou actiu que revolucionava completament la definició de moneda: el bitcoin (BTC).

Darrerament les notícies n'han fet molt de ressò, tant del bitcoin com de totes les altres més de 1400 "noves" monedes, pel gran increment del seu valor. Perquè ens fem una idea: el març de 2018 el canvi de bitcoins a euros era de 5400 euros per cada BTC, elevant així a més de 7 bilions de dòlars americans la xifra total de bitcoins existents.

A part d'aquest valor digital, n'existeixen d'altres amb preus molt més baixos, en molts casos no passen del cèntim d'euro.

Una d'aquestes petites criptomonedes és l'anomenada CROAT, moneda virtual basada en el protocol *CryptoNote* per protegir la privadesa de l'usuari en totes les transaccions.

Deu el seu nom a una moneda catalana d'argent creada el 1285 pel rei Pere III. Coneguda com a croat barceloní i, també, com a xamberg. A l'anvers figurava l'efígie del comte de Barcelona, i al revers la gran creu a la qual devia el nom la moneda.

El CROAT va ser creat l'agost de l'any 2017 per un grup d'empresaris catalans i en aquest moment ja compta amb més de 38 milions d'unitats en circulació. Tot i que el seu preu actual d'intercanvi és d'un cèntim d'euro, existeixen més una trentena de comerços de tots els àmbits que ja accepten el pagament en CROATS, alguns d'ells amb un preu d'intercanvi de 0,5€.

L'estació d'esquí de Lles de Cerdanya, l'hotel Mirador i l'empresa de decoració DecorArt Cerdanya formen part d'aquests comerços que avui dia ja permeten el pagament dels seus productes en aquesta moneda virtual.

En el cas de l'estació d'esquí de Lles, aquesta darrera

Recreació d'un CROAT de 1675.

temporada vam tenir l'oportunitat d'adquirir un forfet pagat íntegrament amb CROATS: forfet d'esquí per 25 Croats (12 euros) o un forfet de raquetes de neu per 8,5 Croats (4 euros).

Per altra banda, l'empresa de decoració DecorArt Cerdanya, situada a Escadarc i que no arriba als dos mesos en funcionament, va començar a operar en CROATS tan bon punt va conèixer la moneda.

El propietari de la botiga d'articles artesanals, en Toni Valero, va veure la creació de la nova moneda com una oportunitat d'obrir-se a nous clients, de "tenir una possibilitat més dins del teu negoci". Ara per ara no ha realitzat cap venda en aquesta criptomoneda, però ja és possible la compra de la majoria dels seus articles amb una relació d'entre el 20% i el 30% del preu de l'article pagat en CROATS.

Quan DecorArt Cerdanya va començar a usar aquest nou actiu aplicava una relació de 50 cèntims per CROAT, ara que tot just fa unes setmanes que la moneda va sortir a la venda en un parell de cases d'intercanvi, més coneguts com a *exchange*, s'ha adaptat al preu del mercat i realitza el mateix canvi que s'està aplicant en aquell moment als *exchange*.

Esperem que, com va passar amb la moneda del segle XIII, el CROAT creat per Gerard Duelo sigui una moneda de gran durada, en aquest cas en format virtual.

Gerard Duelo, ambaixador del Croat, realitzant una donació de 15.000 croats a la Fundació Althaia el passat mes de març.

Les històries que no moren mai

JAUME PIGUILLEM

L'ésser humà té la necessitat d'explicar històries. Entre els milers i milers de relats n'hi ha que destaquen per damunt de la resta: són històries que no caduquen mai. Són aquelles que se segueixen explicant perquè parlen de sentiments, sensacions i experiències universals, que tot ésser pot viure un dia, independentment de les seves condicions, gènere, raça, cultura o nacionalitat. Ja fa molts segles que alguns dels dramaturgs més destacats de les seves respectives èpoques condensaven en els seus textos històries vitals que, molts anys després, encara reconeixem com a pròpies. És la màgia de l'ésser humà i una de les proves de què, per molt que les societats canviïn, hi ha una relació molt estreta entre els homes de tots els temps.

És precisament en temps socials convulsos quan els éssers humans ens expliquem de nou totes aquelles històries, faules, i contes amb moralitats que segueixen vigents el dia d'avui, en un procés de retrobar-nos, analitzar-nos i repensar-nos. L'objectiu pot ser el de veure clarament els trets que ens caracteritzen. En una època que genera moltes preguntes sobre nosaltres mateixos, algunes de les respostes són aquests relats, aquests "clàssics", històries que no moren mai. És per això que veiem molt sovint al cinema o al teatre *remakes* d'històries icòniques de la cultura del món occidental. Així, podem veure pel·lícules que expliquen de nou les històries de superherois que salven el món, homes llop o mòmies que són recreades a la pantalla gran amb les tècniques cinematogràfiques del segle XXI o, fins i tot, adaptacions teatrals de clàssics com *Moby Dick* o *Frankenstein*.

Dins d'aquest grup d'històries immortals, ocupen un lloc especial els contes de la mitologia grega i romana. Històries, sovint molt crues, en les que les vivències dels humans i la seva relació amb els Déus, els seus jutges, ens recorden alguns aspectes des d'un punt de vista moral en un treball d'humanització. El càstig i la tragèdia hi tenen una importància especial i ens proposen un camí moral molt concret. En temps de camins obscurs, aquesta moralitat pot ser molt reveladora. El debat segueix sent si aquesta proposta moral marcada pels antics grecs encara és vigent o els codis ètics han canviat tant que ja no es poden aplicar.

Possiblement és un debat etern.

En definitiva, és una mostra més de com l'art d'explicar històries ens colpeja profundament com a humans i el secret és que podem representar històries de fa dos mil anys i un públic actual s'hi sentirà reflectit. Per això no hem de deixar d'explicar-nos històries. Per això cal seguir demostrant que els clàssics no moren mai.

Tallem el ritme

ALFONS MILLS

Si aturem per un moment el ritme frenètic que ens domina i som capaços d'apagar el telèfon més de dos minuts, no quedarà més remei que reconeguem que vivim pendents d'autocomplaure'ns i molt dedicats al nostre interès particular i egocèntric. A més fomentem aquesta actitud com la més intel·ligent i triomfadora on sovint no ens importa els cops de colze que hem de donar per arribar a primera fila.

Per això qualsevol pertorbació que se surt del guió que hem dissenyat durant el temps ens pot arribar a suposar un trasbals més que considerable en la nostra rutina. I ja no diem si algú pren alguna decisió que no entra dintre dels esquemes mentals propis, sigui la que sigui.

Vivim en un moment en què una part de la població creu que hi ha molts drets amenaçats i alguns esquemes que semblava que mai no es trencarien esmicolats del tot. Alguns se senten amb la necessitat de portar la protesta més enllà de la simple queixa o de la manifestació multitudinària quan es convoca. Les parts, enrocades en la seva posició, ens han portat fins aquí, pel seu propi interès, clar està. Ja se sap que la frustració generada és difícil de canalitzar. I les formes de mostrar el malestar comencen a reduir-se perillósament. Ni votant, ni manifestant-se, ni penjant llaços ni despenjant-los sembla que s'hagi aconseguit cap avanç, més enllà de polaritzar i fragmentar una societat bastant heterogènia, cohesionant les parts oposades.

Així arribem a una escalada de mobilitzacions i retrets que divideix l'opinió pública. Es qüestiona la conveniència de tallar una artèria circulatòria o bloquejar una frontera administrativa a causa dels perjudicis econòmics que pot suposar. No es fa cap favor a tots els que viuen aliens al conflicte polític que se'ls perjudica en el seu dia a dia.

Alguns perjudicats no entenen haver de patir les protestes i recriminen als manifestants que sempre s'afecta la baula més feble de la cadena. Costa massa empatitzar sobretot si no es té opinió o aquesta és contrària. I ja se sap que davant d'una mateixa situació hi ha tantes vies de sortida com caps pensants, així que és fàcil criticar allò que un no faria o faria diferent.

Hi estem d'acord en el fons i compartim les formes o no, en alguna mesura, tenim diverses maneres d'entomar una protesta. Amb resignació, amb ràbia, amb intel·ligència, o una barreja de tot plegat. Però sempre hauria de ser des del respecte cap als que estan protestant, que segurament se senten molt desvalguts per arribar a tallar una carretera o una frontera.

Els mateixos talls de carreteres hem vist com evolucionen per evitar més molèsties de les desitjades. Aixecament de barreres als peatges, talls puntuals sense aturar completament la via, previ avís suficient per programar el viatge, són alguns dels canvis que faciliten molt les coses als que no hi volen participar. Una forma de fer-se veure sense entorpir definitivament l'activitat de la resta d'usuaris de la xarxa viària. Tot i això algun episodi tens s'ha viscut en tots els indrets on hi ha hagut alguna acció.

La polèmica en les protestes em fan recordar els primers anys de facultat on els talls a la Diagonal i les cassolades contra la guerra d'Iraq ocupaven molts vespres barcelonins. Ignorant de mi, no havia viscut massa protestes en un petit poble del Pirineu, em fascinava veure tanta gent junta a l'una per un objectiu de desaprovació. Pensava per un moment que, si ens poséssim d'acord en altres coses, acabaríem amb moltes injustícies que encara avui ens envolten sorprenentment. També recordo la cara del pobre autònom que veia com mentre s'aturava en el semàfor una munió de gent li tallava el carrer davant de la seva furgoneta i veia alentit el seu ritme de treball de forma irrecuperable. Alguns intentaven saltar-se el tall i es generava un conflicte que per sort no acostumava a acabar malament.

La reflexió aleshores era la mateixa que ara: no per-

judica massa gent un acte que hauria de servir per fer pinya més que per dividir? El contra-argument no és senzill d'explicar però es pot resumir en la necessitat de donar sortida a la protesta, exercir un dret fonamental i fer visible el malestar.

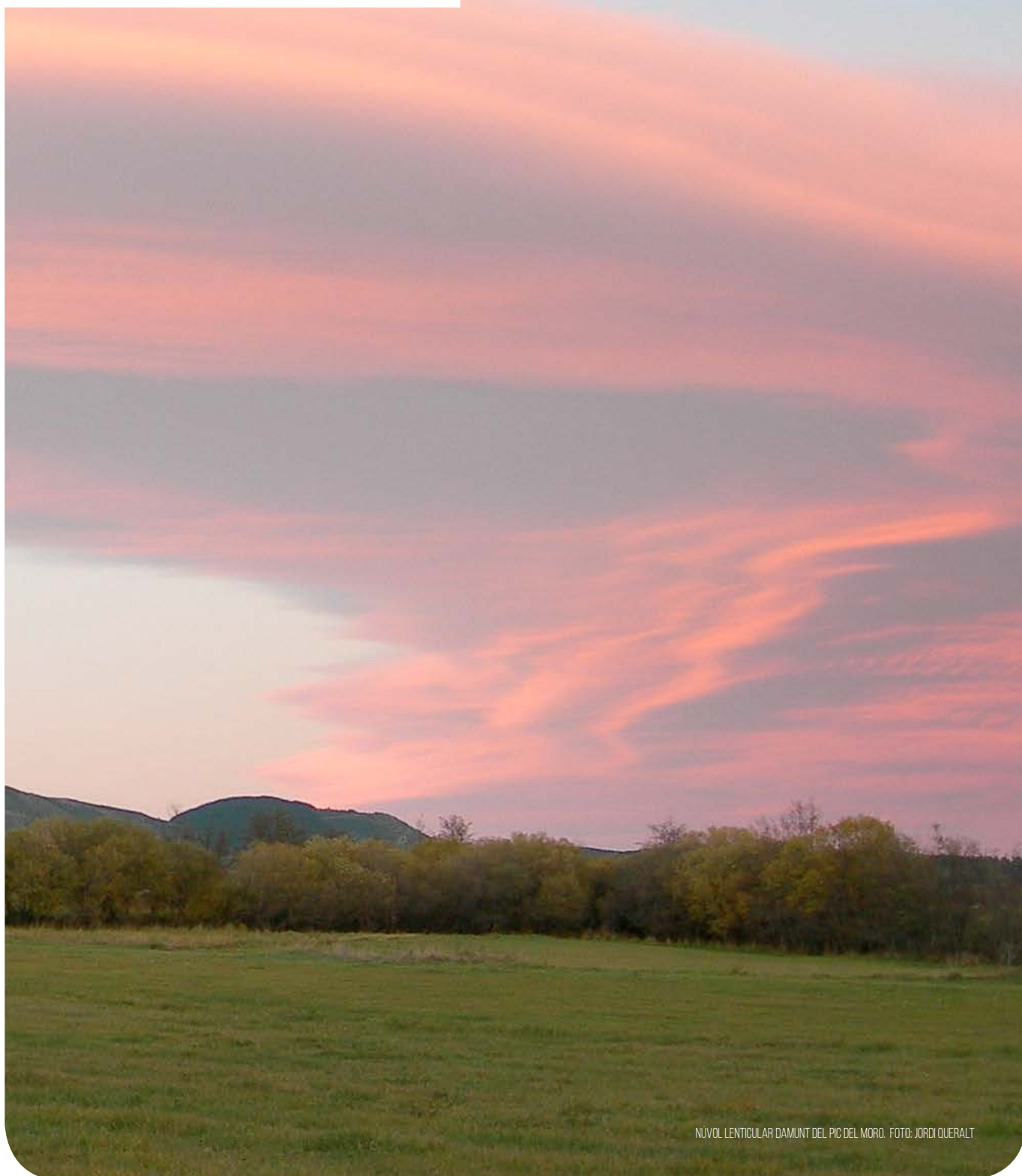
Potser ens podem preguntar, si no som sensibles a les reivindicacions de torn, què faríem nosaltres si ens trobéssim en la situació de qui fa l'acció. I si fem aquest esforç empàtic, segurament acceptarem millor les molèsties que ens ocasionin i reduïrem l'enfadament a la

mínima expressió. Tal vegada aleshores evitem el tall concret amb l'ajuda de la tecnologia o directament ens unirem a ell.

El dia que ens adonem que és millor donar que rebre, si és que ho fem abans de deixar tota la riquesa acumulada als nostres hereus, la satisfacció que tindrem segurament ens farà adonar-nos de la pèrdua de temps i energia que vam destinar a enfadar-nos i apanyar-nos a arribar a algun lloc una estona abans.

DOSSIER: LA METEOROLOGIA A Cerdanya

NÚVOL LENTICULAR DAMUNT DEL PIC DEL MORO. FOTO: JORDI QUERALT

El temps cerdà en els segles XVII i XVIII: meteorologia en l'obra de Jean Sarrète

NÚRIA CASAMITJANA CUCURELLA

Foto de Jean Sarrète acompanyat dels nens que feien la 1ª Comunió (1938).

A finals del segle XIX i primers anys del segle XX havia augmentat arreu de Catalunya l'interès per la recerca meteorològica. Havia començat la instal·lació d'observatoris, com l'Observatori Fabra al Tibidabo inaugurat el 1904 o també l'Observatori de l'Ebre, alhora que era habitual la publicació sistemàtica de les dades meteorològiques als diaris.

Les figures d'Eduard Fontserè (fundador i director del Servei Meteorològic de Catalunya), Josep Comas (primer director de l'observatori Fabra), Rafael Patxot (que havia creat l'Observatori de Sant Feliu de Guixols) i tants d'altres són un exemple de l'interès que hi havia a Catalunya per tenir un bon Servei Meteorològic. Igualment destacà Dionís Puig i Soler nascut a Puigcerdà el 1854, que de fet va ser el primer "home

del temps" que es va dedicar a fer previsions meteorològiques a la premsa.

No és d'estranyar que en aquest context, un apassionat de la història i observador atent com era Jean Sarrète recollís i publicqués les referències sobre episodis atmosfèrics extraordinaris de segles anteriors, trobats en arxius familiars i parroquials cerdans que va tenir l'oportunitat de consultar.

Amb l'estudi dels documents, n'extreia la visió dels diversos aspectes socials, sanitaris o econòmics de la vida de la població al llarg dels anys. A vegades també hi trobava recollit puntualment el comportament atmosfèric, ja que era de molta importància en les societats agrícoles per la repercussió que en el dia a dia tenien les alteracions climàtiques i els fenòmens

meteorològics severos (aiguats, sequeres, glaçades, temporals), que a més podien tenir conseqüències desastroses com la pèrdua de les collites, amb resultat de fam i crisi econòmica i fins i tot propiciar l'aparició d'epidèmies.

Sarrète en la seva petita obra de l'any 1903, *La Cerdagne (1642-1652)*, dedica la meitat de les pàgines a parlar de la meteorologia cerdana d'aquell període del qual en diu per començar "*Dix années de calamités publiques fondirent presque successivement, de 1642 à 1652, sur la Cerdagne: orages, inondations, sécheresses, gelées, grêle, peste, s'acharnèrent sur cette infortunée contrée, pour la précipiter dans une famine cruelle, en y accentuant les horreurs de la guerre franco-espagnole dont elle était à ce moment le théâtre*" (1).

La meteorologia al segle XVII

Durant els segles XVI i XVII, encara que les variables atmosfèriques havien estat objecte d'observació per part de població interessada, inclosos diversos científics, faltava el desenvolupament dels aparells de mesura: el termòmetre florentí (d'alcohol, segellat i aïllat de l'aire) no es va tenir fins a l'any 1641, el baròmetre de mercuri el 1643, el pluviòmetre el 1662, l'anemòmetre el 1673 i l'higròmetre el 1783 (2). Per tant la investigació del clima d'aquests segles i dels anteriors, com que no es pot fer a partir de fonts instrumentals, s'ha de realitzar a través de fonts documentals i bibliogràfiques, i posteriorment des de finals del segle XVII de registres instrumentals antics anteriors a serveis meteorològics oficials.

La consulta d'arxius documentals ens pot proporcionar diversos tipus d'informació que permeten aproximar situacions climàtiques especials o destacades. Podem trobar constància de fenòmens meteorològics concrets (pluges, llamps, nevades, ventades) podem trobar descrit fenòmens derivats de situacions atmosfèriques (inundacions, sequeres) o problemes amb les collites. En períodes de dèficit de pluja es poden recollir referències a les pregàries per demanar-la, o en cas d'haver-se produït inundacions, pregàries perquè parin les pluges. Són aquestes situacions que no eren habituals sinó extraordinàries, les que podem localitzar documentalment en dietaris, documentació civil i eclesiàstica, gremial o de confraries, registres parroquials o registres dels consells municipals. És el que revisava Jean Sarrète en una època a principis del

segle XX en què l'interès per la meteorologia era gran.

En canvi, les condicions climàtiques habituals, que no eren res destacable en el seu moment i no generaven notícies, són més difícils de localitzar. De totes maneres, podem llegir l'explicació que fa Francesc de Solanell, aleshores regidor de l'Ajuntament de Puigcerdà, sobre el clima cerdà en resposta al qüestionari multidisciplinar adreçat per Francisco Zamora per raó del viatge que va realitzar a la Cerdanya durant l'estiu de 1787 (3).

El clima es frío, sus montes que lo circundan se cargan en invierno de mucha nieve que también en abundancia en el llano. Son muchos los años en que no pasa ningún mes

que no nieve poco o mucho en dichos montes. En el rigor de la estación el frío es excesivo y muy fuertes los hielos. Está sujeta también a vientos recios y a tempestades de rayos, truenos, piedra, granizos,... unos años más que otros, pero no es cosa particular ni digna de nota sobre ello. Las nieblas casi son desconocidas porque rarisimamente se experimentan. Los días son por lo común claros y el cielo muy despejado y sereno. Los aires sutiles, fríos y sanos. (...)

El aire que comúnmente reina es sutil y el ambiente frío en el invierno y primavera y templado en la restante parte del año. El cielo y aire sujetos a menudo a variaciones siendo no pocos los días que en unas horas hace frío y en otras calor, pero por lo común el aire, como queda dicho, es sutil y el cielo claro y despejado.

Clima i salut

Les observacions sistemàtiques i la climatologia científica que en altres indrets d'Europa va iniciar-se a finals del segle XVII arribà a Catalunya durant el XVIII. Alhora a finals del segle XVIII, la preocupació per la influència de les condicions ambientals en la salut va fer que molts metges s'interessessin per l'observació i seguiment de les variables atmosfèriques amb criteris mèdics. La disponibilitat d'instruments científics de mesura permetia anar més enllà de la simple

cesc Salvà (1751-1828) va enregistrar tres vegades cada dia la temperatura i la pressió atmosfèrica que hi havia al seu domicili del carrer de Petritxol de Barcelona. Ho feia al matí al voltant de les set, al migdia cap a les dues i també a la nit cap a les onze, en un horari que li permetia el seu treball a l'Hospital de Santa Creu. També recollia el vent, l'estat atmosfèric, la humitat i la pluja, amb el que va configurar un diari meteorològic. Alhora comentava les malalties prevalents de cada moment i les relacionava amb la situació meteorològica. Fou el primer observador meteorològic sistemàtic conegut a Espanya, que a més enviava les dades diàriament al *Diario de Barcelona*, que les publicava a la primera plana, just per sota de la capçalera (4).

També a finals del segle XVIII, la Reial Acadèmia de Medicina que va manifestar sempre un gran interès per fomentar els estudis medico-geogràfics, va establir un premi per distingir les topografies mèdiques més significatives, on es valorava la influència de la geografia i el clima en les malalties (5). El 1902 s'hi va presentar la topografia mèdica de Puigcerdà, que no resultà premiada, i de la que se n'ha publicat recentment un extracte (6).

La descripció de Jean Sarrète.

Aquest era l'interès general per la meteorologia al començament del segle XX quan Jean Sarrète va començar les seves publicacions i col·laboració amb revistes d'interès històric i geogràfic. En una d'elles, el *Bulletin de la Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, de la que era un col·laborador habitual, s'havien publicat diversos articles sobre meteorologia i clima, i feia ja anys un sobre els Pirineus Orientals que contenia informació recollida a la Cerdanya (7). Les dades procedien de les estacions meteorològiques d'Angostrina i

observació atmosfèrica, i obtenir una mesura objectiva quantificable. És en aquest període de finals del segle XVIII i començament del XIX que els metges van passar a integrar l'observació meteorològica en la seva activitat professional.

Entre 1780 i 1825, durant 46 anys, el metge Fran-

Bourg-madame, també de la Tor, encara que aquesta última va començar més tard i són menys els anys documentats. En aquest article s'hi havien publicat durant dotze anys (entre 1854 i 1865) les dades mensuals de pluja, tant la quantitat de pluja com els dies de pluja de cada mes. Ensenms s'hi comentava l'aportació a la

Foto de Jean Sarrète l'any 1892 ordenat sacerdot (Arxiu Arqueològic Departamental de Perpinyà).

pluviometria anual de cada indret, provinent de les tempestes d'estiu.

Com hem dit en un entorn interessat per les dades meteorològiques no és d'estranyar que Jean Sarrète pensés a publicar els fets climàtics destacats que havia localitzat en els diversos fons que revisava. Així a *La Cerdagne (1642-1652)* descriu les inclemències meteorològiques que hi hagué a la Cerdanya en plena Guerra dels Segadors.

Del 1642 explica que el 14 de novembre entre les 9 i les 10 del matí hi hagué a Puigcerdà una tempesta tan forta que va esberlar les campanes de la torre del rellotge de l'església de Santa Maria i en va destrossar les portes que van anar a parar a dins. A part de l'ensurt no es va fer mal cap dels presents a l'església. Va ser una tempesta que va espantar les altres poblacions de la Cerdanya i en especial de la Vall del Querol, i que segons diu va fer recordar als més grans les inundacions i estralls del novembre de 1617.

De l'any següent el 1643, en comenta que des de l'època de les collites i fins als primers dies de setembre hi hagué pluges torrencials i continues que van podrir el blat, i que no va deixar alimentar els molts segadors que s'havien llogat per a les tasques de la collita. Els cònsols de Puigcerdà van haver d'organitzar

la distribució de pa i blat, no tan sols a la Vila sinó també per tota la Cerdanya per evitar una fam generalitzada.

De l'any 1644 en destaca les pluges que explica en el llibre *Jardín de María* el frare dominic de l'orde dels predicadors Narcís Camós (8), que els anys 1651-53 va recórrer Catalunya repassant els llocs de culte a Maria, per tal, com ell diu, potenciar-ne el fervor. Per augmentar-ne la devoció Narcís Camós situa fets miraculosos, que durant el viatge va anar recollint del que de paraula li van explicar. De la imatge de la Mare de Déu d'Er se'n diu que havia obrat meravelles en èpoques de tempestes de pedra i d'aigua. I que el novembre de 1644 perquè havia plogut molt a tota la Baga, el riu portava un cabal fort i perillós que preocupava perquè continuava plovent i era fàcil que arribés a les cases. El poble veient el perill en què es trobaven va anar a resar a la imatge de Maria i després el vicari la va treure a la porta de l'església. I la pluja miraculosament va parar.

També explica Jean Sarrète, pel que ha trobat a l'arxiu parroquial d'Age, que l'hivern de 1649 fou extremadament càlid, amb temperatures anormalment altes, quan a la Cerdanya *les neus es mantenen fins a la Mare de Déu de mars*. I comenta que la gent jove es po-

dia divertir en les aigües del Segre a la zona d'Age com si fos ple estiu. Continua dient que aquestes calors insòlites van anar seguides de gelades primaverals, que van deixar sense cabdal els rius i ensem sense funcionament els molins i per tant sense possibilitat de moldre les reserves de blat. La sequera continuava tan extrema i persistent que el mes de maig de 1650 es van fer pregàries i processons a diferents ermites de la Cerdanya per demanar la pluja. Al final, el 12 de maig arribà una pluja beneficosa que va ser atribuïda a la intercessió de la mare de Déu. També recull que un mes després hi hagué una tempesta de pedres grans com ous de colom que en 22 pobles va arrasar totalment els camps.

Aquesta no és l'única publicació en la qual introdueix referències a les particularitats meteorològiques que trobava descrites. Així comenta que la festa gran del Roser de Bolvir (9) se celebrava normalment el primer diumenge d'octubre segons els estatuts de la Confraria del 1617, i que es va passar al primer diumenge de setembre a partir de 1701; que del 1708 al 1724 va quedar fixada al darrer diumenge de novembre, i a partir de 1725 altra vegada al mes de setembre com anteriorment. I remarca que la festa es va haver de suprimir els anys 1734, 1739, 1740 i 1742 pel mal temps, segons està recollit al llibre de la Confraria.

En una altra obra (10) explica que l'any 1733 va fer un bon hivern i que fins al 13 de gener de 1734 “no ha fet fred”. Que el 25 de gener de 1740 caigué una bona nevada “y en las terras baixas grans aygats que han donat gran dany per la neu cayguda en esta terra de tal manera que a la Perxa han estat ha passar 20 dies, coll de Tosses y coll de Jou, que en est temps no ha passat ninguna cabalcadura per raport de la gran neu. Lo die 14 de febrer comensaren ha passar: Lo cert es, molts se recordaran de dit any”.

I també indica que l'any 1741 “se ha anat tres vegades a visitar Nostra Senyora d'Err, per trobantse en dit any una gran sequedat que los blats, erbas, vestiar y lo demes, en lo qual any se ha fet grans professons y pregarias”

Igualment a la seva obra *Notre Dame de Cerdagne* (11) també recull que els cerdans invocaren la Mare de Déu de la Sagristia en diverses ocasions, durant la sequera intensa de la primavera de 1764, les gelades contínues d'abril i maig de 1765 i les neus ininterrompudes del 21 de desembre de 1778 al febrer de 1779.

Aquesta informació que ens aporta Jean Sarrète no és molta, i per ser d'una font indirecta presenta un

Observatori Fabra.

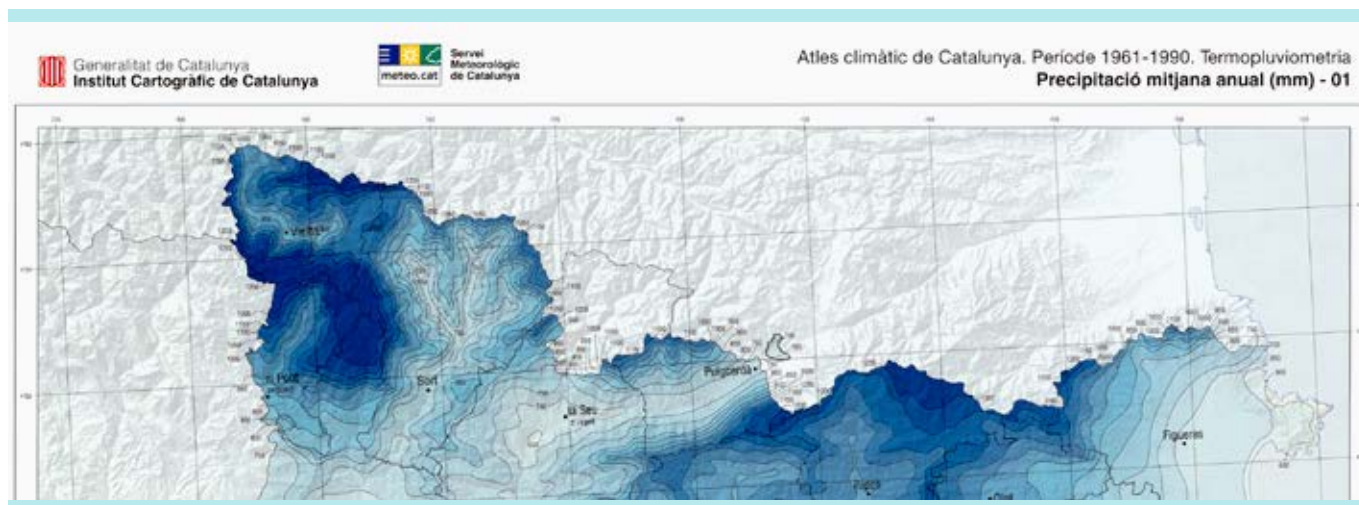
valor limitat, però per altra banda, permet constatar alguns episodis climatològics significatius que van quedar recollits en registres cerdans diversos i que es poden comparar amb els esdevinguts al mateix temps en altres zones de Catalunya. També finalment cal destacar la personalitat de l'autor que en la majoria dels seus escrits dedica una part a comentar fenòmens meteorològics.

Bibliografia

- (1) SARRÈTE, Jean. “La Cerdagne 1642-1652”. *Revue d'Histoire et Archéologie du Roussillon*. 1903. tom IV. p. 183-199.
- (2) BARRIENDOS, Mariano. “El paper dels metges en els inicis de la meteorologia instrumental a Catalunya, segles XVIII-XIX”. *Gimbernat*, 2012. vol. núm. 58. p. 11-30.
- (3) VIGO S, PUIG X. *La Cerdanya de finals del segle XVIII vista per Francisco de Zamora*. Tremp: 1999 Garsineu Edicions.
- (4) BARRIENDOS, Mariano. “Dr. Francesc Salvà i Campillo”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 1995. vol.39, núm.10. p. 167-173.
- (5) VALLRIBERA, P. *Les topografies mèdiques de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias; 2000. Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, núm. 86.
- (6) CALBET Josep Maria, SABATÉ Ferran. *Extracte de la Topografia Mèdica de Puigcerdà (1902)*. Barcelona: 2016. Kit-Book Servicios Editoriales SCP.
- (7) FINES, J. “Observations pluviométriques faites dans le Département des Pyrénées Orientales”. *Bulletin de la Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées -Orientales*. Vol XVI (1868), p. 145-176.
- (8) CAMÓS, Narcís. *Jardín de María plantado en el principado de Cataluña*. Barcelona: 1657.
- (9) SARRÈTE, Jean. “La Confrérie du Rosaire en Cerdagne”. *Revue Catalane*. 1919, p. 194-197; 213-216; 230-233; 1920, p. 39-43; 221-224; 238-240.
- (10) SARRÈTE, Jean. “Les Paysans de la Cerdagne sous l'ancien régime”. *Guide-annuaire du Roussillonnais* (1910), p.149-174.
- (11) SARRÈTE, Jean. “Notre-Dame de la Cerdagne”. *Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, Vol 44 (1903), p. 299-318.

Trets climàtics de la Cerdanya

ALBERT DE GRÀCIA

La Cerdanya és una comarca emmurallada per muntanyes! Aquestes muntanyes són autèntiques barreres amb les quals topen les masses d'aire, forçades a saltar o vorejar aquests obstacles.

A la Cerdanya, aquests ascensos de les masses d'aire comporta un seguit de fenòmens termodinàmics, que ocasionen la formació dels núvols i l'aparició de precipitacions, comportant que a les zones de muntanya de la comarca plougui molt més, que no pas a les zones de la plana, a sotavent dels vents d'origen humit.

Aquest fet dona com a resultat les ombres pluviomètriques, fenomen que habitualment coincideix amb les zones més poblades de la serralada, comportant que molts dels habitants del Pirineu, tinguem una percepció de què al Pirineu no plou tant com ho fa en realitat. Quantes vegades des de casa nostra veiem cortines de pluja o neu a les muntanyes, i allà on som nosaltres no fa ni una gota?

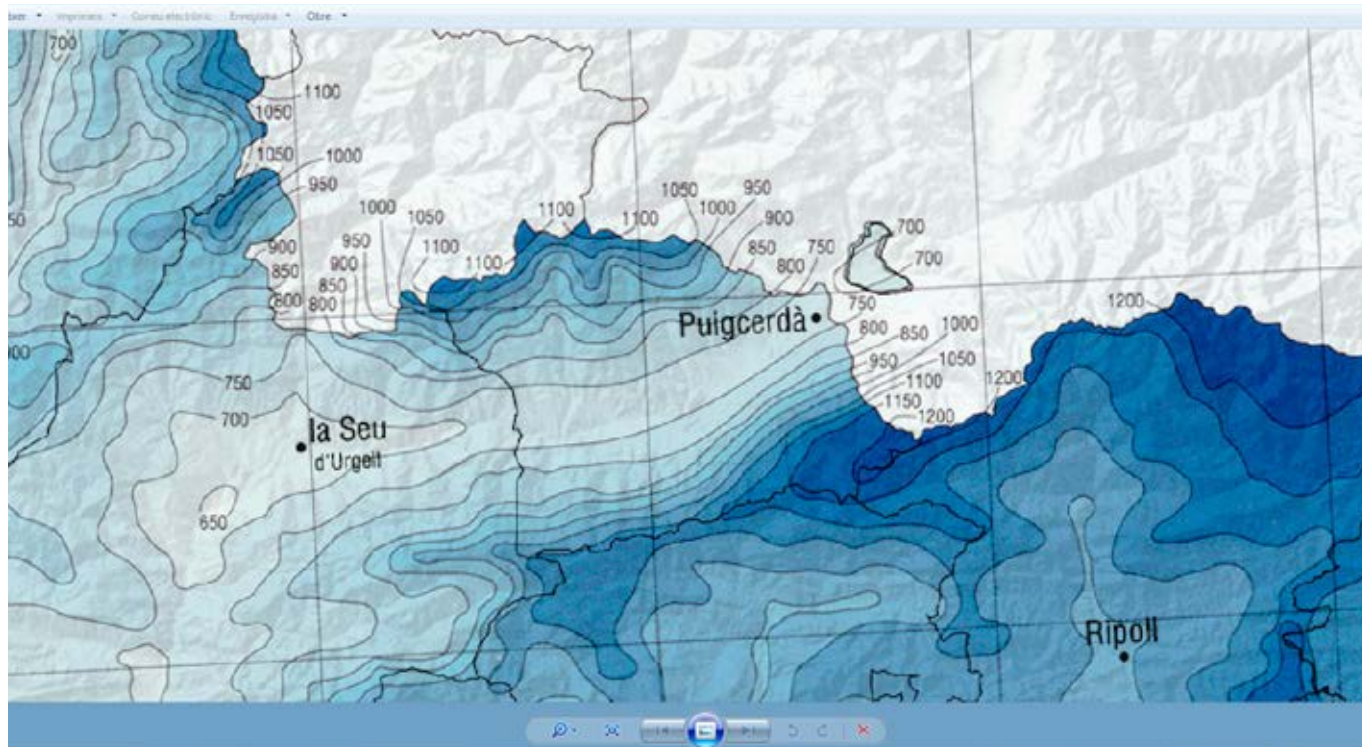
Les ombres pluviomètriques són aquelles zones on les precipitacions són inferiors a les que correspondria en aquell indret, a causa dels relleus que l'envolten. Quan una massa d'aire ascendeix per un vessant de sobrevent d'una muntanya o cadena muntanyosa es condensa i provoca precipitacions en aquell vessant, però un cop sobrepassat el relleu, l'aire ha perdut gran part de la seva humitat i a més a més, l'ascens de l'aire per causa orogràfica ja no es produeix. La conseqüència de tot plegat és que les precipitaci-

ons a sotavent de la muntanya són febles o fins i tot, inexistents.

A la gran majoria de zones, acostumem a tenir uns vents més predominants que altres, per exemple al Pirineu, els vents d'origen atlàntic són els predominants, i determinem el clima de gran part de la serralada. Mentre el vessant nord (atlàntic), com la vall d'Aran, tenim precipitacions i nuvolositat abundant tot l'any, al vessant mediterrani o sud, el clima sol ser més sec i amb precipitacions no tan constants.

A escala local, la Cerdanya queda força aïllada d'aquestes situacions atlàntiques, i solen rebre algunes precipitacions provinents del nord només a les muntanyes que toquen amb França i Andorra. Per contra les situacions de llevant, reben molta precipitació al massís del Puigmal i Moixeró i menys a la resta. Les situacions de sud i sud-oest, el Cadí és qui rebrà les precipitacions abundants. En totes aquestes situacions, la plana ceretana serà qui menys quantitat

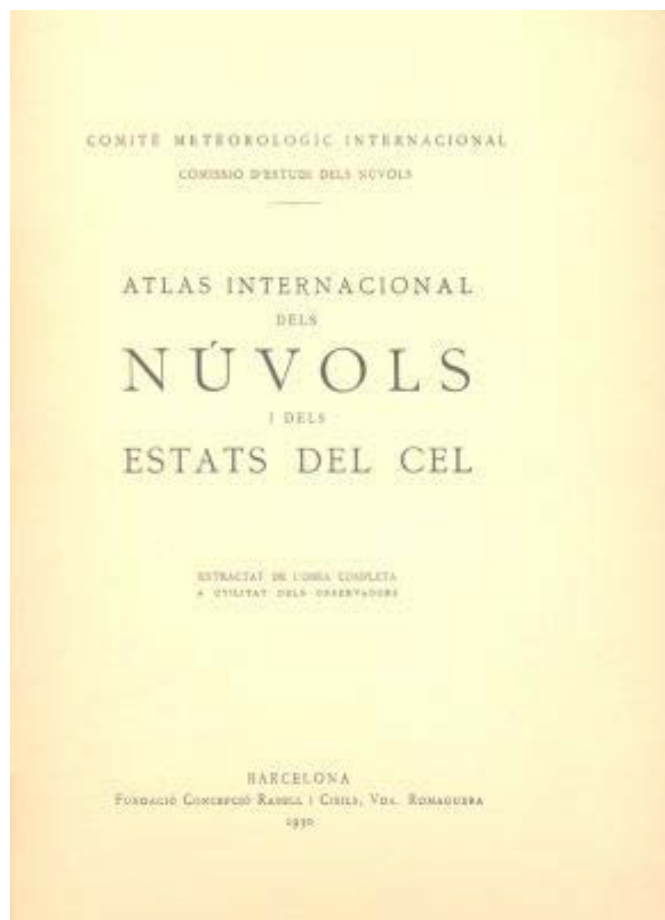
de precipitació rebrà.

Si sumem les precipitacions comarcals al llarg de l'any, veurem un balanç pluviomètric que confirma aquesta teoria, mentre a la plana els registres anuals volten els 700 mm anuals com a Llívia o 750 mm a Puigcerdà, zones d'alta muntanya superen àmpliament els 1000 mm, com el Puigpedrós amb 1100 mm anuals o el Puigmal amb 1200 mm anuals.

Per sort, la seva altitud i la proximitat al mar Mediterrani fa que el factor continentalitat sigui inferior que altres indrets del Pirineu amb característiques similars, i provoca un augment de precipitació. Per exemple, la Seu d'Urgell, Tremp o Esterri d'Àneu, recullen uns 650 mm, els registres més baixos de la serralada pirinenca a Catalunya, similars als corresponents per exemple, als de la costa de Barcelona. En canvi a pocs quilòmetres, coronant els cims que envolten aquestes zones de baixa altitud, els valors són clarament superiors, i fins i tot en alguns casos, com a les valls d'Àneu, els valors en menys de 10 km arriben a duplicar-se.

Com bé sabem, la gran majoria de pobles i per tant, la majoria de població, es troben a les zones més baixes de les valls, i si ens hi fixem, molts dels pobles més grans es troben a zones d'ombra pluviomètrica (Puigcerdà, Bellver, Martinet). És per això que moltes vegades, mentre a gran part del Pirineu les precipitacions (pluges o nevades) són abundants, els

habitants d'aquestes contrades no arribem a percebre aquestes precipitacions i per tant, no som conscients que realment la nostra serralada, és una gran productora de pluges i nevades!

“La Cerdanya, una comarca tocada per la meteorologia”

JOSEP RAMON MIRÓ

Introducció

La Cerdanya és una de les comarques catalanes amb un clima més particular. Les seves característiques geogràfiques fa que es donin fenòmens que tot i que en altres comarques solen donar-se no ho fan amb aquesta intensitat, això fa que la Cerdanya sigui un bon lloc per observar la meteorologia i prova d'això és l'afició que hi ha per aquesta rama de la ciència. De fet, un pioner de la meteorologia catalana, en Dionís Puig, era fill de Puigcerdà i sempre havia dit que tot el que sabia ho havia après observant el temps a la Cerdanya; d'aquest il·lustre ceretà de finals del s. XIX i principis del XX és el primer estudi sobre la climatologia de la Cerdanya, amb el qual va guanyar la primera edició dels Jocs Florals de la Cerdanya de l'any 1908.

El clima de Cerdanya podria ser considerat com a mediterrani continental subhumit per sota de la cota 1500 m i a partir d'aquesta altura, parlariem ja d'un clima de muntanya. El Servei Meteorològic de Catalunya (SMC), seguint criteris termo-pluviomètrics ha creat una classificació climàtica per Catalunya que divideix la Cerdanya en 3: un clima mediterrani pirinenc oriental, que agafaria les serralades situades al sud de la vall, que reben més influència mediterrània (Cadí-Moixeró); un clima mediterrani pirinenc occidental, que comprendria les muntanyes situades al nord de la vall que reben més influència atlàntica (Puigpedrós) i finalment un clima mediterrani prepirinenc occidental que cobriria tota la plana i que es correspondria a un tipus més aviat sec (Figura 1).

Àrea d'estudi

Geogràficament parlant, la Cerdanya situada al Nord-est de la Península Ibèrica i és una de les valls més particulars del Pirineu, tant per la seva extensió com per la seva orientació (SW-NE). La vall té una amplada de 15 km i una llargada de 40 km aproximadament i segueix el curs del riu Segre. És una vall d'origen tectònic modelat per les glaceres de l'època glacial, amb la característica forma en U. L'altura de la seva base es troba al voltant dels 1000 metres respecte

Figura 1: Divisió climàtica proposada pel Servei Meteorològic de Catalunya

al nivell del mar i té un lleuger pendent NE-SW. Està rodejada de serralades amb pics de més de 2000 pel Sud i el Nord i els seus extrems longitudinals estan limitats pels estrets del Segre a l'oest i per la plana de Mont-Lluís (1500 metres) a l'est (Figura 2). Tot plegat fa que la zona baixa de la vall de la Cerdanya pugui ser considerada com una gran conca, fet que determinarà de manera notable la seva climatologia.

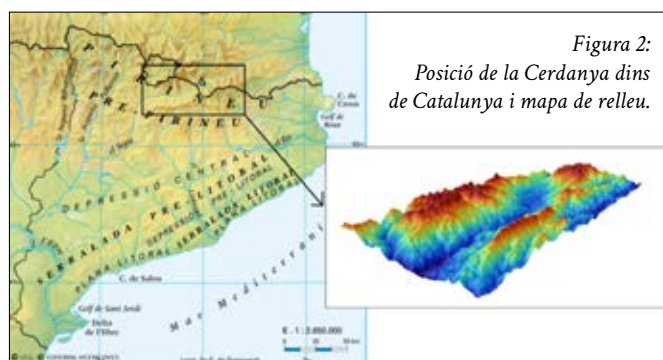

Figura 2: Posició de la Cerdanya dins de Catalunya i mapa de relleu.

Un altre factor també molt important és que la vall de la Cerdanya rep aproximadament 3000 hores de Sol a l'any, degut d'una banda a l'orientació i de l'altra al fet que en estar rodejat de muntanyes tan altes, aquestes retenen els núvols i per tant el cel de la vall molt sovint apareix net de núvols.

El SMC té quatre estacions automàtiques fixes instal·lades a la Cerdanya: dues a fons de vall, a Puigcerdà (1213 m) i Das (1093 m), i tres a alta muntanya:

Cadí Nord (2143 m), Malniu (2240 m) i la Tosa d'Alp (2478 m), les quals ens permeten tenir un coneixement força complet de la vall. Per altra banda, l'any passat es va dur a terme a la Cerdanya una important campanya d'observacions duta a terme per la Universitat de les Illes Balears, la Universitat de Barcelona, Meteo-France, AEMET i el SMC entre d'altres que van servir per estudiar fenòmens com la precipitació, les inversions tèrmiques i el vent en alçada.

Climatologia

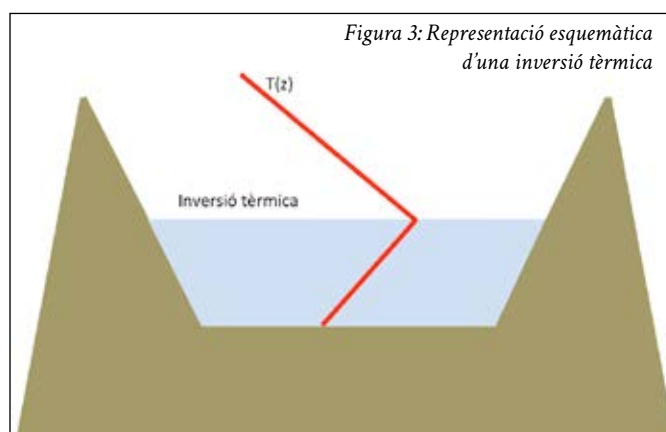
La climatologia de la Cerdanya està totalment determinada per l'orografia que la circumval·la i que hi configuren totalment els tipus de temps que s'hi donen i tant la temperatura, com la precipitació, com el vent hi estan totalment condicionats. Així doncs, la precipitació al llarg de la vall mostra un gradient molt marcat entre el pla i les muntanyes del voltant, d'aquesta manera es troba que zones de la vall es classifiquen com a semi-àrides, amb mitjanes anuals de 621 litres per metre quadrat, mentre que a les muntanyes circumdants se superen anualment els 1000 litres per metre quadrat. De manera semblant, el comportament de la temperatura sol tenir forts contrastos entre les que es donen al fons de vall i les de les muntanyes circumdants donant-se sovint comportaments oposats entre la temperatura d'alta muntanya i la de fons de vall. Igual passaria amb el vent, que es veu totalment condicionat pel relleu de la vall, ja que aquest tendeix a acanalar-se i agafar la direcció de la vall mentre que el vent a dalt de les muntanyes seguiria el que ven determinat per la pressió atmosfèrica i les línies isobàriques.

Hivern

Pel que fa a les precipitacions, els hiverns a la Cerdanya solen ser secs als fons de les valls, ja que les muntanyes bloquegen tant la influència atlàntica com la mediterrània. Únicament a les muntanyes se sol rebre la influència de les masses d'aire més humides i solen donar-s'hi nevades més o menys abundants, les nevades a fons de vall solen ser-hi més esporàdiques, però cada any n'hi sol haver. Únicament en els casos en què una borrasca mediterrània aporta vents humits de llevant provoca precipitació a la vall i si aquesta va lligada a una massa d'aire més freda, pot produir nevades importants a la vall.

Els hiverns solen ser freds a la Cerdanya amb tem-

peratures entre 2 i -3 °C de mitjana, i se solen produir inversions tèrmiques, en les quals la temperatura ascendeix a mesura que ens anem elevant, contràriament al que sol passar com a norma general (Figura 3). Aquest fenomen es dona molt sovint, majoritàriament durant la nit i primeres hores del matí i és el fet d'estar en una vall tan oberta i amb poc drenatge n'afavoreix la formació i intensificació. L'aire fred, per gravetat, tendeix a situar-se a les parts més fondes de la vall i durant la nit s'hi queda estancat i això estimula un fort refredament de l'aire, la qual cosa es tradueix en temperatures mínimes extremadament baixes al fons de vall que contrasten amb les temperatures que es donen en zones elevades, notablement més altes. Aquest fenomen sol ser molt recurrent, sobretot en dies amb el cel clar i el vent flux i són de major o menor intensitat, depenent de la situació sinòptica en què ens trobem: les més intenses solen produir-se després d'una advecció freda i un posterior establiment d'altres pressions.

Molt sovint, durant l'hivern les temperatures mínimes de tot Catalunya es donen a l'observatori de Das i d'altres observatoris ceretans del fons de la vall, temperatures que en general van lligades a inversions tèrmiques molt intenses en els primers metres. En general a la Cerdanya ens trobem que el gruix d'aquestes inversions tèrmiques estaria en els primers 200 metres, on la temperatura pot davallar 10 graus cada 100 metres i per sobre d'aquests 200 metres, aquesta inversió disminueix la seva intensitat. Per altra banda, degut a la forta insolació que rep la vall, les inversions no solen ser persistents al llarg del dia i es trenquen a mesura que el Sol escalfa la vall. En alguns casos però, en què tenim adveccions d'aire molt fred d'origen siberià, les temperatures fredes i la inversió es mantenen durant tot el dia. En aquests casos l'aire fred no es restringiria a una capa superficial al fons de vall, sinó que

ocuparia la major part de la vall.

Els règims de vents dominats durant l'hivern al fons de vall solen ser locals: pujant per la vall durant el dia i baixant durant la nit i en general són de poca intensitat (Figura 4). El vent dominant sol ser el que prové de les direccions Est, Nord-est i Nord, els quals, a causa a la configuració de la vall, solen agafar la direcció Nord-est – Sud-oest. A alta muntanya, el vent sol anar més lligat a la situació sinòptica dominant, i durant els mesos hivernals sol anar associades al pas de sistemes frontals, amb vent provinent del quadrant Sud-oest i del quadrant Nord-oest.

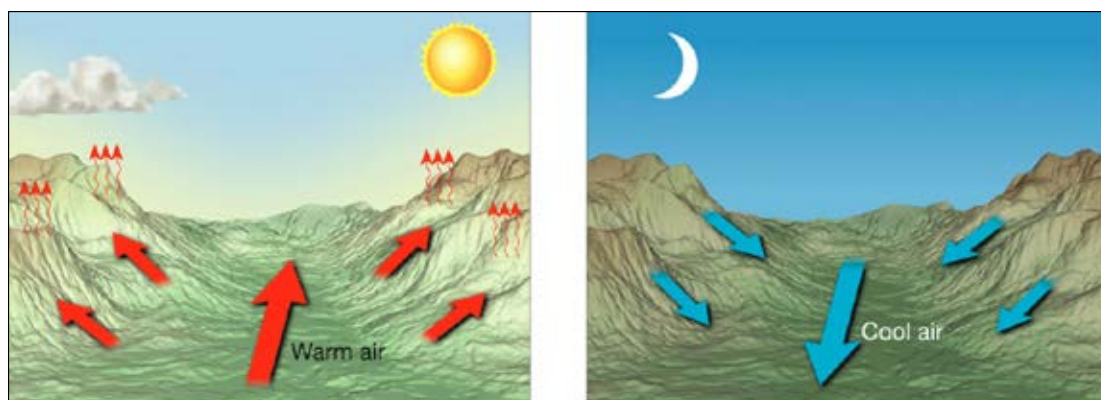

Figura 4: Circulacions locals que es produeixen a les muntanyes durant el dia i durant la nit.

Estiu

La precipitació que es produeix durant l'estiu sol ser de tipus convectiu, és a dir, en forma de ruixats i tempestes, i representa la major part de la precipitació que rep aquesta comarca al llarg de l'any. Aquestes tempestes es formen quan degut a l'escalfament diürn que es produeix en l'aire de la vall, aquest en escalfar-se es torna més lleuger i ascendeix pel pendent de les muntanyes i si aquest troba condicions favorables, es formen els típics cumulonimbus i apareixen precipitacions. Aquestes solen ser en forma de ruixats més intensos a les muntanyes del voltant que voregen la vall. Amb el temps, aquestes precipitacions es desplacen cap al centre de la vall produint-hi també ruixats, però ara irregulars i de menys intensitat. Curiosament, les mateixes muntanyes que a l'hivern impedeixen la precipitació, a l'estiu les afavoreixen.

Pel que fa a la temperatura, els estius són força suaus a la Cerdanya, amb una temperatura mitjana que es mou entre els 14 i els 18° C. Tot i això es dona una acusada amplitud tèrmica, propiciat pel fet que les nits i les matinades solen ser fresques i amb inversió tèrmica

i en canvi al migdia la temperatura sol pujar força degut a les hores d'insolació. Malgrat que la intensitat no és la mateixa que a l'hivern, ja que hi ha menys hores nocturnes, les inversions tèrmiques també fan acte de presència durant l'estiu, com que les nits solen ser serenes i amb el vent en calma. Tot i que és poc habitual, en alguns casos aïllats, a l'estiu fins i tot pot arribar a glaçar.

Els vents que es produeixen durant l'estiu no solen ser vents produïts per situacions sinòptiques concrets que impliquin forçaments dinàmics importants. Bàsicament el vent es comporten en règim de brises de vall i de muntanya, produïdes per l'escalfament diürn i el

posterior refredament nocturn (Figura 4). Degut a l'escalfament diürn intens que es produeix durant l'estiu, al fons de la vall es formen les brises ascendents que duren fins que el Sol es pon. Aquestes brises de vall im-

pedeixen que l'aire marítim més suau transportat per les brises marítimes que remunten la vall del riu Tet, es quedin frenades al coll de la Perxa i no penetrin dins la vall Cerdanya fins ben entrat el vespre. Aquest fet és fàcilment comprovable amb la formació de núvols de retenció al coll de la Perxa a les tardes d'estiu.

Primavera i tardor

En general a la Cerdanya la primavera i la tardor no són més que transicions entre hivern-estiu i estiu-hivern respectivament. El tipus de temps que es dona durant aquestes estacions equinoccials sol correspondre als tipus de temps que es donen a l'hivern i a l'estiu però es donen de manera alterna: dies en què fa bon temps amb cel clar i sense vent, dies amb precipitacions, dies amb glaçades, etc. amb canvis de temps força sobtats. Sempre tenint en compte que com més prop estem de l'hivern més dies semblants a l'hivern hi haurà i de manera simètrica amb l'estiu.

Dades climàtiques de la Cerdanya: el fons de l'observatori meteorològic de Puigcerdà

EROLA SIMON LLEIXÀ*

Introducció i context de les dades

El Fons de l'Observatori Meteorològic de Puigcerdà és, en realitat, un conjunt de dades meteorològiques sistemàtiques recollides a la vila entre 1897 i 1962 per encàrrec de diferents institucions meteorològiques catalanes i espanyoles. La data exacta i les circumstàncies de l'ingrés a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya d'aquesta documentació són desconegudes, malgrat això, sabem que la part més antiga de la documentació es trobava a l'Arxiu Municipal de Puigcerdà com a mínim des de finals dels anys 20 i va ser objecte d'un cert tractament documental per part del llavors arxiver mossèn Jaume Martí Santjaume¹.

A manca de més informacions de context que ens parlin de com i perquè es van recollir aquestes dades meteorològiques, tot el que en sabem i en el present article s'exposa és el que es pot deduir de l'anàlisi de la mateixa documentació. Hem completat aquest petit estudi amb la recerca als fons de l'Arxiu i altres fons d'informació. Finalment es presenta un quadre que recull de forma exhaustiva el tipus de dades climàtiques recollides per anys i observador.

1897-1921: Observacions meteorològiques d'Armengol Ferrer Saló

Armengol Ferrer Saló (Puigcerdà 14 de gener de 1869 – Puigcerdà 24 de juliol de 1926) era fill i nét de farmacèutic. Ell també va ser farmacèutic i un personatge molt compromès amb la població. Fou alcalde de Puigcerdà entre 1899 i 1906, membre destacat del Círculo Agrícola Mercantil, administrador de l'Hospital de Puigcerdà i cap del Sometent de la Vila². Des de 1897 recull dades meteorològiques de forma ininter-

rompuda fins al 1921.

Armengol Ferrer recollia dades meteorològiques per a la **Xarxa meteorològica de Catalunya i Balears** creada per Hermenegildo Gorria l'any 1894. Ignorem quines circumstàncies van posar en contacte aquests dos homes, però descobrim la relació per una correspondència que Gorria envia l'any 1903 on s'adjuntava un dossier per als observadors de la xarxa amb instruccions precises sobre com calia recollir les dades i utilitzar els aparells.

Ferrer recollia diàriament les següents informacions en uns quadernets anuals: pressió baromètrica (9 i 15h); temperatura (ordinària a les 9 i a les 15h, màxima a l'ombra, mínima, màxima al sol); pluviòmetre; evaporòmetre; ozonòmetre; psicròmetre (9 i 15h); anemòmetre (9 i 15h); nuvolositat (9 i 15h). A partir de l'any 1903 també anotava l'estat del cel al matí, a la tarda i a la nit.

A partir del quadern de 1900 ja no signava a mà com a encarregat, sinó que apareix imprès el seu nom A. Ferrer. (foto 1 i 2)

Les dades recollides per Armengol Ferrer entre 1896-1905 van ser utilitzades per Rafael Patxot en una de les primeres obres de temàtica meteorològica publicades a Catalunya *Meteorologia catalana: Observacions de sant Feliu de Guíxols. Resultats de 1896 a 1905*.

L'any 1921 la Mancomunitat creà el Servei Meteorològic de Catalunya. El seu responsable, el doctor Eduard Fontserè, escrivia a Armengol Ferrer el 29 de maig de 1921:

Distingit senyor i amic,

La seva amable adhesió al Servei Meteorològic qui acaba de crear la Mancomunitat, em dona la satisfacció de correspondre una vegada més amb vostè, amb qui de tants anys portem velles relacions com observacions de l'atmosfera.

Adjuntes trobarà les instruccions qui han de servir per a redactar els telefonemes referents al temps. Per ara es referiran només a les observacions de les 8 de matí, i excep-

1 L'inventari complet del fons de l'Observatori Meteorològic de Puigcerdà (codi de fons ACCE 140) es pot consultar a través del cercador [Arxius en línia](#) de la Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya.

2 Informacions recollides al setmanari *Ceretània* consultable en línia a través de [XAC_Prensa](#)

RED METEOROLÓGICA

Estación de Puigcerdá

Longitud 5°37'40" — Latitud 42°24'30" — Altitud 1213 metros

Año 1899 Mes de Enero Día 1

OBSERVACIONES METEOROLÓGICAS

Presión barométrica	9 mañana	Presión.	751
		Temperatura.	2
	3 tarde	Presión.	751
		Temperatura.	5
Temperatura	Ordinaria	9 mañana.	2
		3 tarde.	3
	Máxima á la sombra.	Máxima á la sombra.	8
		Mínima.	-4.5
		Máxima al sol.	24.5
Pluviómetro	24 h. mm.		0.5
Evaporómetro	24 h. mm.		0.5
Ozónómetro.			0
Pícrómetro	9 mañana.		75
	3 tarde.		70
Anemómetro	9 mañana	Dirección.	2
		Velocidad.	0
	3 tarde	Dirección.	8
		Velocidad.	0
Nubes	9 mañana	Clase. <i>liger. en</i>	
		Cantidad.	5
	3 tarde	Clase. <i>liger. en</i>	
		Cantidad.	3
Notas. <i>Noche nublada.</i>			

EL ENCARGADO,

A. Ferrer

ACCE 140
cu 3

OBSERVATORIO METEOROLÓGICO

DE PUIGCERDÁ

LONGITUD: 5°37'40" :: LATITUD: 42°24'30" :: ALTITUD: 1213 metros

Año 1911 Mes de febrero Día 4

Observaciones Meteorológicas

Presión barométrica	9 mañana	Presión	751
		Temperatura	6
	3 tarde	Presión	751
		Temperatura	12
Temperatura	Ordinaria	9 mañana	0
		3 tarde	7
	Máxima a la sombra	Máxima a la sombra	9
		Mínima	-2
		Máxima al sol	15
Pluviómetro	24 h. mm.		6.1
Evaporómetro	24 h. mm.		0.8
Ozónómetro.			7
Psicrómetro	9 mañana		78
	3 tarde		75
Anemómetro	9 mañana	Dirección	2
		Velocidad	1
	3 tarde	Dirección	0
		Velocidad	1
Nubes	9 mañana	Clase	
		Cantidad	0
	3 tarde	Clase <i>liger. en</i>	
		Cantidad	1

Estado del cielo	Mañana	<i>Sereno</i>
	Tarde	<i>liger. en</i>
	Noche	<i>liger. en, nubes y viento</i>

Imp. Cervantes, Puigcerdá

A. Ferrer.

tuarem els diumenges, a fi de donar algun repòs al nostre personal, qui és molt escàs.

Encara que les instruccions són un xic detallades, la seva pràctica és senzilla, com podrà convèncer 'en fent un parell de dies el telefonema sense transmetre'l i al sol objecte de vèncer les primeres dificultats amb caràcter d'aprenentatge.

Si vostè té per convenient col·laborar en aquest treball, li agrairé m'ho escrigui i ens posarem d'acord respecte a la forma i dia de portar a la pràctica la realització d'aquesta tasca.

Em reitero de vostè servidor i amic,

Eduard Fontserè³

Aquesta carta constata la llarga relació que hi havia entre l'observador Armengol Ferrer i la **Xarxa meteorològica de Catalunya i Balears** on el Dr. Fontserè treballava. La llarga sèrie de dades meteorològiques s'acaba el mateix 1921 en què s'inicia el Servei Meteorològic de Catalunya cosa que fa pensar que tal vegada les dades va passar a ser recollides en un altre format perquè com hem vist eren transmeses a Barcelona a través d'un telefonema, és a dir d'una trucada telefònica.

D'aquesta llarga sèrie només manquen els quaderns corresponents als anys 1915, 1917 i 1918. No tenim cap pista sobre on es trobava aquest observatori, encara que és plausible pensar que els aparells es trobaven a casa del mateix observador.

1928-1962: Observacions meteorològiques d'Antoni Esteva Canal

Antoni Esteva Canal (Llívia 1888 – Ocejá 1971) era farmacèutic i propietari de l'antiga farmàcia Esteva de Llívia⁴. L'any 1926 va tancar la seva farmàcia de Llívia i en va obrir una de nova i més moderna al carrer Major de Puigcerdà. El 20 de març de 1927 la revista *Ceretània* informava de la propera instal·lació, per compte de l'Estat, d'un observatori meteorològic per donar serveis a l'aviació amb aparells moderns i de precisió. L'observatori aniria a càrrec del farmacèutic Antoni Esteva.

Efectivament des de 1928 es conserven les dades

meteorològiques recollides per Esteva en format de tarja amb informació diària de les temperatures mínimes i màximes i eventualment temperatura a les 8 del matí. Les targetes tenen format de postal i porten escrit al dors l'adreça de la institució on són enviades. Segons els anys, la informació es remet al Servicio Meteorológico Espanyol (Madrid), al Servei Meteorològic de Catalunya (Barcelona) i al Servicio Meteorológico Nacional (Madrid), Centro Regional Meteorológico (Barcelona) i al Cap del Centro Meteorológico del Ebro (Saragossa). Possiblement les dades eren enviades per duplicat a tots aquests serveis.

PROVINCIA DE GERONA
Estació: *Gerona*
MES DE ABRIL DE 1935
Observador: *ANTONIO ESTEVA*

TEMPERATURAS

hora	MINIMA	MAXIMA	Media	hora	MINIMA	MAXIMA	Media	hora	MINIMA	MAXIMA	Media
h	m	m		h	m	m		h	m	m	
1	02	17		11	09	22		21	0	15	
2	04	15		12	05	16		22	04	15	
3	05	15		13	04	15		23	04	15	
4	05	15		14	04	15		24	04	15	
5	05	15		15	04	15		25	04	15	
6	04	15		16	04	15		26	04	15	
7	04	15		17	04	15		27	04	15	
8	04	15		18	04	15		28	04	15	
9	04	15		19	04	15		29	04	15	
10	04	15		20	04	15		30	04	15	
11	04	15						31	04	15	

Temperatura mínima del mes: 2.2 el dia 11
Temperatura màxima del mes: 22.2 el dia 11
Temperatura mitjana del mes: 11.4

PROVINCIA DE GERONA
Estació: *Gerona*
MES DE ABRIL DE 1935
Observador: *ANTONIO ESTEVA*

TEMPERATURAS A 8h

hora	MINIMA	MAXIMA	Media	hora	MINIMA	MAXIMA	Media	hora	MINIMA	MAXIMA	Media
h	m	m		h	m	m		h	m	m	
1	02	17		11	09	22		21	0	15	
2	04	15		12	05	16		22	04	15	
3	05	15		13	04	15		23	04	15	
4	05	15		14	04	15		24	04	15	
5	05	15		15	04	15		25	04	15	
6	04	15		16	04	15		26	04	15	
7	04	15		17	04	15		27	04	15	
8	04	15		18	04	15		28	04	15	
9	04	15		19	04	15		29	04	15	
10	04	15		20	04	15		30	04	15	
								31	04	15	

Temperatura mínima del mes: 2.2 el dia 11
Temperatura màxima del mes: 22.2 el dia 11
Temperatura mitjana del mes: 11.4

TARJETA POSTAL
Centro Regional Meteorológico (Universidad)
Apartado 1056
BARCELONA

Targes postals amb les dades meteorològiques recollides per Antoni Esteva i enviades, en aquest cas al Centro Regional Meteorológico de Barcelona.

Des de 1942, Antoni Esteva disposa d'un segell que l'identifica com a observador i entre 1945-1948 recull mensualment les observacions fenològiques en un quadern especial que no té continuïtat més enllà d'aquestes dades.

L'any 1948 Antoni Esteva tancà la farmàcia de Puigcerdà i s'instal·là a Ocejá amb la seva família. Malgrat això va seguir recollint i enviant dades meteorològiques fins a l'any 1962.

La sèrie de dades recollides per Antoni Esteva és

³ Segons l'inventari del Fons Històric del Servei Meteorològic de Catalunya (1921-1939) dipositat a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya hi ha més correspondència entre Armengol Ferrer i Eduard Fontserè. <http://www.icgc.cat/Ciutada/Informa-t/Llibres-i-fons-documentals/Fons-documentals/Fons-Historic-del-Servei-Meteorologic-de-Catalunya> [data de la consulta 21/03/2018]

⁴ VINET, Josep. Museu Municipal de Llívia. *Petita història d'un ambiciós projecte*. Girona: Papers on demand, 2012.

més o menys completa excepte el període de la Gerra Civil en què la família abandonà la població, concretament entre agost de 1936 i juliol de 1942.

Entre les dades recollides per Esteva trobem unes quantes targes de dades recollides per Àuri Comamala Delplan de 1930 i 1931 que foren enviades al Servei Meteorològic de Catalunya. Comamala també era farmacèutic i a la dècada dels 30 regentava la farmàcia del carrer Escolles Pies que havia estat d'Armengol Ferrer. Aquest farmacèutic va ser un dels 21 puigcerdanencs assassinats el setembre de 1936 pels anarquistes.

1954-1962: Quaderns d'observador desconegut

Entre 1954 i 1962 existeixen uns quaderns de 6 fulls (pàgina per mes) amb observacions meteorològiques diàries que inclouen pressió baromètrica, núvolositat (8, 13 i 18h), insolació (matí, migdia i tarda), vent, temperatura (màxima, mínima, mitjana i oscil·lacions), precipitacions i altres notes. Les observacions són sistemàtiques i estan completes.

III JORNADES D'ESTUDIS COMARCALS DE Cerdanya

Museu Cerdà, Puigcerdà, 17 de novembre de 2018

Presentació de comunicacions

Per participar a les III Jornades d'Estudis Comarcals de Cerdanya, cal enviar un resum del treball de recerca abans del dia **1 de setembre del 2018** a l'adreça jornades@recercacerdanya.org.

Els resums han de tenir una extensió aproximada d'entre 500 i 1000 caràcters. Cal indicar les dades personals (nom i cognoms, adreça, telèfon, correu electrònic) i, si és el cas, el nom de l'entitat o institució de recerca a la qual l'autor està vinculat.

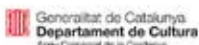
Per a la posterior publicació dels treballs a la revista *ERA*, s'hauran d'enviar els textos definitius abans del **15 de gener del 2019** atenent a les normes de presentació dels treballs que els autors rebran oportunament i on també s'especificarà la forma de lliurament.

El Grup de Recerca de Cerdanya es reserva el dret de declinar alguna proposta de comunicació si considera que no s'adequa als paràmetres anteriorment descrits.

Organitza:

Col·labora:

Per més informació:

Grup de Recerca de Cerdanya
grup@recercacerdanya.org

Objectiu de les jornades

Les Jornades d'Estudis Comarcals de Cerdanya, de periodicitat biennal, pretenen fomentar la recerca científica creant un espai de trobada i intercanvi per a totes aquelles persones que fan investigació sobre la comarca. L'èxit d'assistència de les dues darreres edicions ens indica que la recerca sobre la Cerdanya és ben viva i que els investigadors aprofiten l'existència d'aquesta plataforma per a la difusió dels seus treballs.

El Grup de Recerca de Cerdanya, entitat organitzadora de les Jornades, fa una crida de nou a la participació a través de la presentació de comunicacions.

Data i espai

Dissabte 17 de novembre de 2018, tot el dia.
Museu Cerdà.
c/ Higiní de Rivera, 4. Puigcerdà

Contingut de les jornades

Les III Jornades d'Estudis Comarcals de Cerdanya són obertes a treballs de qualsevol àmbit científic. Les propostes han de ser inèdites i han d'aportar substancial coneixement nou referent a la Cerdanya, entesa aquesta com un sol espai natural i històric. Les comunicacions presentades seran publicades al tercer número de *ERA*, revista cerdana de recerca.

Les Jornades es desenvoluparan en sessions de matí i de tarda. Les comunicacions es presentaran en blocs segons l'àmbit científic i estaran encapçalades per una conferència. Les intervencions tindran una durada d'entre 10 i 15 minuts i es reservarà un espai de temps per al debat al final de cada bloc.

A finals d'octubre es publicarà el programa definitiu de les Jornades amb l'especificació de totes les intervencions i horaris.

La participació a les jornades és gratuïta tant pels comunicants com pels assistents.

El 9è Cerdanya Film Festival ja està en marxa

Des del passat febrer està oberta la **recepció d'obres a concurs**, llur termini finalitza el proper 20 de maig. A l'edició anterior, la recepció d'obres audiovisuals va comptar amb una participació de 1.132 films a concurs (232 llargmetratges i 900 curtmetratges) i un metratge total de 28.300 minuts. En aquesta edició de 2018 estem en camí de superar una altra vegada aquest llistó. Aquestes xifres ens posicionen com la mostra de referència del Pirineu i de la Província de Girona, tant pel nombre de films rebuts com el nombre de projeccions i activitats paral·leles al festival. L'edició passada va assolir un nou rècord de participació, amb un creixement del 15% respecte l'edició anterior i una participació total de més de 5.000 persones.

Aquesta nova edició de 2018, que tindrà lloc del 28 de juliol al 5 d'agost, comptarà amb 9 dies de projeccions, 34 sessions i la previsió de 150 films seleccionats entre curtmetratges i llargmetratges (ficció, animació i documental). També comptarem amb activitats destinades al foment de la indústria audiovisual a la comarca i la seva explotació conjunta amb el sector turístic, estimant una participació de 3.000 persones a les projeccions i unes 2.000 més a les activitats adjacents.

Les bases del concurs es poden trobar a la nova pàgina web del festival (www.cerdanyafilmfestival.cat).

Les inscripcions es poden fer a través de Clickforfestivals (www.clickforfestivals.com/festival-internacional-de-cinema-de-cerdanya)

Tenim oberta una campanya de micromecenatge a les xarxes, amb diferents opcions de patrocini. Ajuda'ns a assolir l'objectiu. (<https://patrocinam.com/proyecto/cerdanya-film-festival283/>)

El Festival Internacional de Cinema de Cerdanya és un festival adherit a Catalunya Film Festivals i a Costa Brava – Girona Festivals, compta amb el suport de la Diputació de Girona i l'Ajuntament de Puigcerdà i està organitzat pel Grup de Recerca de Cerdanya i la Cerdanya Film Commission.

9è festival internacional de cinema de CERDANYA

Museu Cerdà
PUIGCERDÀ
Entrada gratuïta

DEL 28 DE JULIOL
AL 5 D'AGOST

Consulta el programa d'activitats i projeccions a
www.cerdanyafilmfestival.cat

 [cerdanyafilmfestival](https://www.facebook.com/cerdanyafilmfestival)

 [cerdanyafilmfestival](https://www.instagram.com/cerdanyafilmfestival)

 [@filmcerdanya](https://twitter.com/filmcerdanya)

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya
NÚM. 22
PRIMAVERA 2018

Grup de Recerca
de Cerdanya